

VÄKIVALTAAN KOKENEIDEN LASTEN JA NUORTEN ASEMA POLIISIN ESITUTKINNASSA

Tutkimus lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta, osallisuudesta ja viranomaisten yhteistyöstä esitutkintapöytäkirjojen mukaan

MIA NIEMI-AHO

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu – tutkielma

Marraskuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

NIEMI-AHO, MIA: Väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten asema poliisin esitutkinnassa. Tutkimus lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta, osallisuudesta ja viranomaisten yhteistyöstä esitutkintapöytäkirjojen mukaan

Pro gradu -tutkielma, 98 s.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kyösti Raunio

Marraskuu 2013

Pro gradu -tutkielmassani tarkastellaan lasten ja nuorten kokemaa väkivaltaa, osallisuutta ja viranomaisten yhteistyötä esitutkintapöytäkirjojen mukaan. Tätä tarkastelua tehdään seuraavien tutkimuskysymyksien avulla: Mitä lapset ja nuoret kertovat heidän kokemastaan väkivallasta poliisin kuulustelupöytäkirjoissa? Miten lasten ja nuorten osallisuus rakentuu poliisin esitutkintapöytäkirjoissa? Mikä on viranomaisten yhteistyön merkitys lasten ja nuorten asemaan esitutkintapöytäkirjoissa? Lasten ja nuorten kuulustelut ovat merkittävä osa poliisin työkäytäntöjä, mutta niillä on merkityksensä lapsen ja nuoren aseman rakentumisen myötä myös lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta. Poliisin tekemiä lasten ja nuorten kuulusteluja on tutkittu vähän työkäytäntöinä, erillisinä vuorovaikutustilanteina ja yhteistyökäytäntöinä.

Tutkielman aineisto muodostuu poliisien tekemistä 17:tä esitutkintapöytäkirjasta ja yhdestä rikosilmoituksesta, ja se pitää sisällään 21 lasta ja nuorta, joihin on kohdistunut väkivaltaa joko seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn muodoissa. Esitutkintapöytäkirjoista tarkastelun kohteina ovat olleet erityisesti lasten ja nuorten sekä vanhempien kuulustelukertomukset ja lastensuojeluviranomaisten tutkintapyyntö asiakirjaliitteineen. Tutkielman metodologiset lähtökohdat ovat institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksessa ja tekstin tutkimuksessa, mihin ovat vaikuttaneet esitutkintapöytäkirjoissa paikantuvat useat eri institutionaaliset kontekstit sekä lasten ja nuorten kuulusteluiden institutionaalisten vuorovaikutusdiskurssien kriittinen tarkastelu. Tutkielmani analyysi noudattaa kriittisen diskurssianalyysin periaatteita, jonka rinnalla analyysissä hyödynnetään hermeneuttis-fenomenogian ajatusta jatkuvasta prosessin hakemista ja uusien kysymyksien asettelusta. Näiden avulla mahdollistuvat esitutkintapöytäkirjoista esiin tulevien käytäntöjen ja institutionaalisten vuorovaikutussuhteiden ymmärtäminen, kuvaaminen, tulkinta ja selittäminen.

Tutkielmani keskeiset tulokset kertovat lasten ja nuorten asemasta väkivallan uhreina. Keskeisintä on, että lasten ja nuorten kuulustelut rakentuvat vuorovaikutuksellisesti kertomustilaksi suhteessa kuulustelutilaan ja siellä oleviin henkilöihin, mikä mahdollistaa lasten ja nuorten väkivallasta kertomisen. Institutionaalisisessa vuorovaikutustilanteessa lapset ja nuorten kertovat iästä riippumatta väkivallasta samalla tavoin. Heidän kerrontansa on avointa, suoraa, mutta niukkaa, ja väkivaltaa kuvaavat sanat ovat muodoiltaan samoja, mitä aikuiset käyttävät. Lasten ja nuorten osallisuuden rakentuminen on heistä itsestään lähtöisin olevaa, mutta myös suhteessa siihen, miten vanhemmat ja viranomaiset toimivat. Lasten ja nuorten aseman rakentuminen osallisuuteen ei vaikuta noudattavan sosiaalityössä tunnistettavia osallisuuden piirteitä eikä niiden hyötyjen merkityksiä. Viranomaisten yhteistyö toimii esitutkintapöytäkirjoissa lainmukaisesti, mutta lasten ja nuorten aseman näkökulmasta viranomaiset tekevät turhaa päällekkäistä työtä. Yhteistyömuotoja ja osallisuuden mallintamisen avulla lasten ja nuorten asemaan sekä heidän perheidensä tilanteisiin pystyttäisiin vaikuttamaan kohdennetusti.

Avainsanat: Osallisuus, lapsilähtöisyys, väkivalta, viranomaisten yhteistyö, lasten ja nuorten asema, institutionaalinen vuorovaikutus.

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

NIEMI-AHO, MIA: The Position of Children and Young in Pretrial Investigation After Having Experienced Violence – A Study of Experienced Violence, Implication and Collaboration of Authorities According to Pretrial Minutes

Master's thesis, 98 pages.

Social Work

Supervisor: Kyösti Raunio

Month Year: November 2013

This Master's thesis reviews the position of the children and the young as victims of violence, in the minutes of the pretrial done by the police. This review is conducted through the following research questions: What the children and the young tell in police hearing minutes about the experienced violence? What is the significance of the cooperation of the authorities to the position of the children and young regarding minutes of the pretrial? The hearings of the children and the young are part of police working practice but they have their significance within the build of the position of the children and the young from the social work point of view. Police hearings of the children and the young as working practice, separate interaction situations and collaboration practice is studied marginally.

The research material consists of 17 pretrial minutes conducted by the police and one report of an offence. These include 21 children and young who have encountered either sexual or physical violence. In the pretrial minutes especially the hearing reports of the children and the young and their parents and the documentation of the requests for investigation done by the childcare authorities are surveyed. The methodological starting point of this research is in the studying of institutional interactions and the content of the texts. These have been affected by numerous different institutional contexts and critical reviewing of the institutional interaction discursion of the hearings. The analysis in this study follows the principles of the analysis of discursion by which it is exploited the hermeneutic-phenomenological idea of constant processing and setting new questions. Through these it is possible to understand, picture, interpret and explain the appearing practices and institutional interactions in pre-trial minutes.

The fundamental results of this study tell about the position of the children and the young as victims of violence. The most essential is that the hearings of the children and the young build into an interactive narration in relation to the hearing space and persons in it which enables the telling about violence experienced. Despite their age, in institutional interaction the children and the young tell about violence the same way. Their narration is open and direct but short. The descriptive words of violence are the same as used by adults. The building of the implication of the children and the young starts from themselves but is related to how parents and the authorities act. The building of the position of the implication does not seem to follow the features of implication recognized in social work nor the meaning of the benefits. Collaboration of the authorities work in pretrial minutes according to law, but from the children's' and young's' points of views, the authorities do unnecessary overlapping work. By different cooperation forms and modeling the implications, the situations of the target families could be affected more precisely.

Keywords: Implication, child-oriented, violence, cooperation of authorities, position of the children and the young, institutional interaction.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. LAPSET JA NUORET VÄKIVALLAN KOHTEINA JA KOKIJOINA	4
2.1 Väkiältä käsitteenä	4
2.2 Lapsiin ja nuoriin kohdistunut väkiältä	6
2.3 Lasten ja nuorten väkiältäkokemukset	8
3. LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS	11
3.1 Lasten ja nuorten osallisuus käsitteenä	11
3.2 Lasten ja nuorten osallisuus viranomaistoiminnassa.....	13
4. LASTEN JA NUORTEN ASEMA VIRANOMAISTYÖSSÄ.....	17
4.1 Näkökulmat lapsen asemaan	17
4.2 Viranomaisten velvollisuus suojella lasta ja nuorta	18
4.3 Lasten ja nuorten oikeudet osallisuuteen viranomaistyössä.....	20
5. VIRANOMAISTEN TOIMINTAPROSESSIT LAPSIIN JA NUORIIN KOHDISTUNEISSA VÄKIVALTATILANTEISSA	23
5.1 Lastensuojeluviranomaisen toimintaprosessi	23
5.2 Poliisin toimintaprosessi.....	24
5.3 Lastensuojeluviranomaisen ja poliisin yhteistyö.....	26
6. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	29
6.2 Metodologiset lähtökohdat	32
6.2.1 Tutkimukseen orientoitumisen lähtökohtia.....	32
6.2.2 Fenomenologia tutkimuksen lähtökohtana	35
6.2.3 Kriittinen diskurssianalyysi tutkimuksen lähtökohtana	37
6.3 Tutkimusaineisto	39
6.3.1 Poliisin esitutkintapöytäkirjat tutkimusaineistona	40

6.3.2	Tutkimusaineiston keruu.....	42
6.4	Analyysin toteuttaminen.....	44
6.5	Tutkimuksen merkittävyys ja eettiset kysymykset.....	49
7.	TUTKIMUSTULOKSET	53
7.1	Väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret.....	53
7.2	Kuulustelutila kertomisen kontekstina	56
7.3	Lapset ja nuoret kertovat väkivallasta.....	59
7.4	Kuulustelu osallisuuden kontekstina	64
7.5	Kuulustelu viranomaisten kontekstissa	73
8.	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	78
8.1	Lasten ja nuorten kerronta.....	78
8.2	Lasten ja nuorten osallisuus	80
8.3	Viranomaisten yhteistyö.....	83
8.4	Kehittämistä vaativia asioita	84
	LÄHTEET.....	86

1. JOHDANTO

Lapsen ja nuoreen kohdistuvien väkivaltaisten tekojen tarkastelu on monessa suhteessa ongelmallista, sillä liian usein tarkastelua tehdään jonkun toisen henkilön näkökulmasta kuin heidän omasta näkökulmastaan. Hyvin usein lapset ja nuoret eivät kuitenkaan itse pysty täysin käsittämään heihin kohdistuneita tapahtumaprosesseja, jolloin ne saattavat jäädä yksinomaisiksi tuntemuksiksi psyykkisellä ja fyysisellä tasolla. Lapset ja nuoret tarvitsevat tuekseen aikuisia, joiden ohjauksella he pystyvät käsittämään väkivaltaisen teon ja toimimaan sen jälkeisissä oikeudellisissa, sosiaalisissa sekä psyykkisissä että fyysisissä prosesseissa. Lasten ja nuorten kertomukset väkivaltaisista kokemuksistaan poliisin esitutkintapöytäkirjoissa herättävät monenlaisia ristiriitaisia tuntemuksia eikä pienin ole ajatus siitä, että lapsi on joutunut väkivaltaisen rikoksen kohteeksi. Rikoksen kohteeksi joutuneena lapset ja nuoret, mutta erityisesti lapset, ovat henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan suojaamattomia rikoksia vastaan ja kykenemättömiä oikeuksiensa puolustajia (Hirvelä, 2006, 24).

Kiinnostukseni väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten asemasta ja osallisuudesta lastensuojelun sosiaalityön kentässä on jalostunut nykyiseen muotoonsa useiden eri vaiheiden kautta. Alkunsa se on saanut työskennellessäni poliisin rikostutkinnassa, jolloin osallistuin poliisina useisiin lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikoksien selvittämisiin. Kokemani ja näkemäni myötä minulle heräsi tuntemus siitä, etteivät lapset ja nuoret saa riittävästi tukea ikävien kokemusien jälkeen, eivätkä he aina välttämättä pääse kokemastaan huolimatta rikostutkinnan keskiöön. Tuohon aikaan pohdintani kohdistuivat etupäässä lasten ja nuorten asemaan. Huoli lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä ammatillinen kiinnostuminen siitä, mitä lapsille ja nuorille tapahtuu poliisin tekemän kuulustelun jälkeen, sai aikaiseksi sen, että vaihdoin poliisin työstä sosiaalityöntekijän työhön. Sosiaalityöntekijän ammatillisen kehittymisen myötä huomasin pohtivani yhä useammin kuulenko riittävän hyvin asiakastani, saako lapsi, nuori kerrottua riittävän hyvin kokemastaan vai keskitynkö kuulemaan liiaksi vanhempia ja muodostanko sitä kautta intuition avulla kokonaiskuvan lapsen, nuoren tilanteesta. Kun tutkimukseni tekeminen ja opintojen jatkaminen saivat tuulta siipiensä alle, sai tutkimukseni uuden näkökulman, lasten ja nuorten osallisuuden rakentuminen rikostutkinnassa. Samanaikaisesti kun olen työstänyt tutkimustani osallisuuden näkökulmasta, olen pyrkinyt ratkaisemaan osallisuuden dilemmaa omassa työssäni lastensuojelussa. Mitä enemmän perehdyin asiaan, sitä tärkeämmäksi se on tullut minulle työskentelyni lähtökohdaksi ja sitä enemmän olen halunnut perehtyä asiaan.

Poliisina ollessani minulle oli päivänselvää, että poliisin ensisijainen tehtävä on rikoksien estäminen, ja jo tapahtuneiden rikoksien selvittäminen eikä niinkään lastensuojelulliseen kenttään, lasten tai nuorten hyvinvointiin keskittyminen. Nyt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen hahmottanut poliisina tekemääni työtäni hiukan eri kontekstista eli lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta. Vaikka lastensuojelussa lasten osallisuuden historia, mikä on saanut alkunsa lapsen oikeuksien ja edun ajattelulähtökohdista, on varsin lyhyt (Oranen, 2008, 12), niin se on saavuttanut runsaasti uutta tarkastelupintaa lasten ja nuorten asemaan viranomaisten parissa tehtävään työhön. Sen vuoksi olen miettinyt, millä tavoin lasten ja nuorten osallisuutta voisi poliisin rikosprosessissa lisätä ja miten sitä pitäisi kehittää. Samalla olisi tärkeä miettiä olisiko osallisuuden vahvistaminen samansuuntaiseksi lastensuojeluviranomaisten työtapojen kanssa keinona tukea niiden lasten ja nuorten hyvinvointia, jotka joutuvat viranomaisten eri prosesseihin. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta olisi tärkeää miettiä, miten heitä voisi tukea osallisuuden näkökulmasta viranomaisten yhteistyötä parantamalla. Jokainen lukija voi ajatella, miten itseensä kohdistuneen väkivaltarikoksen käsittely on fyysisesti ja henkisesti voimia vievää. Samalla tavalla voi ajatella, miten väkivaltarikoksen käsittely voi olla raskasta lapselle ja nuorelle, kun he eivät edes välttämättä ymmärrä eri viranomaisten prosesseja. Sen vuoksi mielestäni olisi tärkeää yhteiskunnallisesti miettiä, miten lasten ja nuorten asemaa voitaisiin helpottaa yhteistyön tasoja parantamalla eri viranomaisprosesseissa. Tätä ajatellen poliisissa onkin pyritty viime vuosina lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden rikoksien selvittämisiin yhteistyötä tekemällä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa. Tällaista yhteistyötä poliisi tekee lapsiin ja nuoriin kohdistuvien rikosten estämiseksi muun muassa lastensuojeluviranomaisen ja lasten- ja nuortenpsykiatrian kanssa. (Tolvanen & Vuento, 2004, 207.)

Tutkimukseni rakentuu aineistolähtöisesti, jonka pohjalta ensimmäinen minua kiinnostanut asia on ollut mitä lapset ja nuoret kertovat kokemastaan väkivallasta esitutkintapöytäkirjossa? Sen perusteella olen rakentanut tutkimukseni teoriaosan, joka on kysymyksen suuntaamana muodostunut hyvin lapsilähtöiseksi. Ensimmäisessä osassa määrittelen väkivallan käsitteenä, ja kerron miten lasten ja nuorten kokemuksia väkivallasta on kartoitettu Suomessa, sekä tuon esiin millaista on lasten ja nuorten kokema väkivalta ilmiönä. Toisessa osassa tarkastelen lasten ja nuorten osallisuutta käsitteenä sekä miten heidän osallisuus hahmotetaan viranomaistoiminnassa. Kolmannessa osassa määrittelen lapsilähtöistä ajattelutapaa, ja tuon esiin millainen on lasten ja nuorten asema lähinnä heidän oikeuksiensa puolesta ja millaisia velvollisuuksia viranomaisten on huomioitava työskentelyssään lasten ja nuorten parissa. Viimeisessä teorian osan kappaleessa käyn läpi viranomaisten toiminta-

prosesseja, kun lapsen tai nuoreen on kohdistunut väkivaltarikos. Tämä lisäksi tuon esiin viranomaisten yhteistyön tekemiseen liittyviä asioita.

Aineistoa ja teoriaa rinnakkain tarkastellessani rakensin tutkimustani eteenpäin vievät kysymykset. Varsinaiseksi tutkimuskysymykseksi tuli millainen on lasten ja nuorten asema poliisitutkinnassa esitutkintapöytäkirjojen mukaan? Olen ajatellut, että lasten ja nuorten aseman tarkastelu vaatii useamman näkökulman mistä käsin sen voi nähdä muodostuvan, ja samalla se avaa keinot sen tarkastelulle. Määritin, että tämän tutkimuksen osalta esitutkintapöytäkirjoissa lasten ja nuorten asema rakentuu seuraavien kysymyksien avulla: Mitä lapset ja nuoret kertovat heidän kokemastaan väkivaltasta? Miten lasten ja nuorten osallisuus rakentuu esitutkintapöytäkirjoissa? Ja mikä on viranomaisten yhteistyön merkitys lasten ja nuorten asemaan esitutkintapöytäkirjojen mukaan?

Aineistoni rakenteen monitahoisuus johti siihen, että olen kuljettanut tutkimuksessani kahta tutkimusmenetelmää rinnakkain. Olen määritellyt itseni sekä tekstin että kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen tutkijaksi. Sen vuoksi aineiston analyysimenetelmät ovat rakentuneet myös mielenkiintoisella tavalla. Olen tehnyt analyysiä osin kriittistä diskurssianalyysiä ja hermeneuttista analyysiä rinnakkain käyttäen, mutta osin ne ovat menneet limittäin ja osin täysin päällekkäin. Olen kokenut, että hermeneuttisesta ajattelutavasta ja molempien analyysimenetelmien käytöstä on ollut hyötyä, kun olen hakenut syvällisempää tulkintaa aineistostani. Olen analyysini avulla löytänyt vastauksia, jotka osin vahvistavat ajatustani siitä, että lapset ja nuoret pystyvät kertomaan ikävistäkin väkivaltakokemuksistaan viranomaisille. Toisaalta olen löytänyt kehittämisen kohtia, joiden muuttamisesta hyötyvät sekä lapset, nuoret että heidän vanhempansa, mutta myös heidän kanssaan työskentelevät viranomaiset. Lasten ja nuorten osallisuuden mallintamisen ja viranomaisten yhteistyörakenteiden kehittämisen avulla uskon, että lyhyelläkin aikavälillä voidaan vaikuttaa väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten asemaan viranomaisten verkostossa sekä viranomaisten työtapojen ja menetelmien käytön selkiytymiseen ja haasteellisten kohtaamiskokemusten helpottumiseen.

2. LAPSET JA NUORET VÄKIVALLAN KOHTEINA JA KOKIJOINA

Lapset ja nuoret kohtaavat väkivaltaa kaikissa arkipäivän ympäristöissään; kotona, koulussa ja vapaa-ajanviettopaikoissaan. Tämän päivän lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa väkivallan tutkimuksessa pyritään lähestymään näkökulmasta, joka huomioi lapsen ja nuoren kasvuympäristön väkivallan uhkana. (Ellonen, Kääriäinen, Salmi & Sariola, 2008, 149.) Tällöin on vaarana, ellei lasta itseään aseteta tutkimuksen keskipisteeksi, ettei hänen mielipidettään kuulla riittävän hyvin. Lapsilähtöisen ajattelutavan myötä suhtautuminen lapsiin ja nuoriin on muuttunut passiivisesta aktiivisempaan suuntaan ja heidät nähdään tänä päivänä aktiivisina toimijoina. Heitä pidetään sosiaalisesti kyvykkäinä, aloitteellisina ja itseohjautuvina. Lapset ja nuoret itse tuottavat merkityksiä omalle toiminnalleen ja ajattelulleen, mikä taas vaikuttaa heidän vuorovaikutussuhteisiinsa ja tulevaisuuteensa muodostumiseen. Näin ollen lasten ja nuorten näkökulmasta asiat, kuten myös rikostapahtumat, voivat näyttäytyä hyvinkin eri tavoin kuin aikuisten näkökulmasta. (Eskonen, 2005, 35.) Sen vuoksi on tärkeää, että rikoksen uhrin omiin kokemuksiin väkivallan kokemuksista kiinnitettäisiin riittävästi huomiota (Roberts & Taylor, 2003, 16).

2.1 Väkiältä käsitteenä

Väkiältä on konkreettisten tekojen ja seurauksien lisäksi myös käsite, jota niin tutkimuksen piirissä kuin muussakin yhteiskunnallisessa toiminnassa määritellään jatkuvasti. Väkiällalla tarkoitetaan sellaista toiseen ihmiseen kohdistuvaa voimankäyttöä, joka vahingoittaa tätä mahdollisesti sekä fyysisesti että psyykkisesti. (Hautanen, 2010, 13–14.) Väkiältä voidaan ymmärtää myös seksuaalisena tekona, jolloin se on seksuaalista hyväksikäyttöä, mikä loukkaa henkilön oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen. Sen ei tarvitse olla edennyt aina yhdyntään asti ollakseen seksuaalista hyväksikäyttöä. Hyväksikäytön tunnusmerkistön täyttävät myös sukupuolielinten koskettelu tai muulla tavoin henkilön käyttäminen seksuaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. (Laitinen, 2004, 19–21.) Tässä tutkimuksessa väkiällalla tarkoitetaan lapsen tai nuoreen kohdistunutta ruumiillista väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Tämän tutkimuksen osalta ruumiillinen väkiältä tarkoittaa fyysistä pahoinpitelyä ja sen eri tekemuotoja ja seksuaalinen hyväksikäyttö pitää sisällään tämän tutkimuksen osalta lapsen seksuaalisen hyväksikäytön eri muotoja.

Lapseen tai nuoreen kohdistuva ruumiillinen väkivalta vahingoittaa heidän terveyttään ja aiheuttaa kipua, mikä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi lyömistä, tukistamista ja ravistelua tai jopa lapsen huumaamista jollakin kemiallisella aineella (Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm 2012, 100). Suomessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa on kutsuttu lasten pahoinpitelyksi ja kaltoinkohteluksi (Humppi, 2008, 15), jossa laiminlyönnin katsotaan olevan kaltoin kohtelun muodoista tavallisin. Laiminlyönti on vaikeasti määriteltävissä oleva, sillä määritelmä voi vaihdella sen mukaan, onko näkökulma lääketieteellinen, sosiaalinen, psykologinen vai juridinen. Sen voi nähdä olevan jatkumo, jonka toisessa ääripäässä lapsen perustarpeet ovat tyydytetty ja toisessa ääripäässä ne voivat jäädä täysin tyydyttämättä. (Söderholm, Politi, 2012, 77–78.) Suomen rikoslaissa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa lähestytään henkeen, terveyteen ja seksuaalisuuteen kohdistuvien rikosten näkökulmasta ja näistä yleisin teon muoto on fyysinen pahoinpitely. Se jaetaan aktiivisiin ja passiivisiin tekoihin, joissa lapsen kohdistuva aktiivinen fyysinen väkivalta ilmenee esimerkiksi lyömisinä, potkimisena ja kuristamisena. Rikoslain mukaan lapsen fyysinen väkivalta on lievää, mikäli siitä ei aiheudu lapselle ruumiillista vammaa, kuten ruhjeita tai mustelmia. Törkeäksi pahoinpitelyksi teko katsotaan, jos sen yhteydessä on käytetty teräasetta tai ampuma-asetta. Pikkulapseen kohdistuvaa pahoinpitelyä voidaan käytännössä pitää kokonaisuudessaan törkeänä, vaikka siitä ei aiheutuisi henkeä uhkaavaa vammaa tai siinä ei käytettäisi erillistä asetta. (Humppi, 2008, 15–16.)

Rikoslain mukaan lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi ilmetä monin eri tavoin. Se voi olla lapsen kohdistunutta sopimatonta koskettelua sukuelinten alueelle, nuolemista tai lapsen suuhun tapahtuvaa seksuaalitoimintaa. Tai lapsi saatetaan pakottaa katsomaan aikuisten välistä seksuaalista toimintaa, tai hänet pakotetaan koskettelemaan aikuisten sukuelimiä tai muuhun seksuaaliseen tekkoon. Lapsi on voitu altistaa ikään kuulumattomalle seksuaaliselle toiminnalle tai kuvamateriaalille. Kaikki tämä toiminta on voinut olla sellaista, mitä lapsi ei ole voinut käsittää. Usein pieni lapsi on voitu houkutella seksuaaliseen tekkoon ja kohteeksi leikin varjolla eikä lapsi ymmärrä leikin seksuaalista luonnetta. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä voi esiintyä kaikissa sosiaaliryhmissä ja kaikenlaisissa perheissä. Se on monipuolinen lääketieteellinen, psykologinen, sosiaalinen ja juridinen ongelma. Epäilyn herätessä puuttuminen on ensiarvoisen tärkeää. (Joki-Erkkilä, Jaarto & Sumia, 2012, 132–151.)

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on sukupuolistunutta väkivaltaa, mikä on jakautunut sukupuolen mukaan. Suurin osa tutkimusten ja viranomaisten tietoon tulleista hyväksikäytetyistä lapsista on tyttöjä ja valtaosa hyväksikäyttäjistä on miehiä ja samanaikaisesti, kun pojat ovat uhreina, niin pää-

asiallisesti myös silloin miehet ovat hyväksikäyttäjiä. Seksuaalisuus, sukupuoli ja väkivalta kytkeytyvät seksuaalisessa hyväksikäytössä toisiinsa niin kulttuurisesti ja rakenteellisesti toimijatasolla. Se todentuu lapsen ja hyväksikäyttäjän välisessä suhteessa. Aikuisen vastuu ja lapsen oikeuksien hämärtynyt suhde vaikuttaa hyväksikäytön muotoutumiseen, missä lapsella ja hyväksikäyttäjällä on täysin epätasa-arvoinen suhde toisiinsa. Suhteen motiivina on hyväksikäyttäjän seksuaalisten tarpeiden tyydyttäminen tai seksuaalisen mielihyvän etsiminen, ei lapsen tarpeista välittäminen. Lapsi ei omasta ymmärtämättömyydestään johtuen voi suostua siihen tai antaa toiminnalle hyväksyntäänsä. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ei ole tavanomaista, avointa hellyyden osoittamista lasta kohtaan. (Laitinen, 2004, 19–23.)

2.2 Lapsiin ja nuoriin kohdistunut väkivalta

Parisuhdeväkivaltaa voidaan pitää lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan riskitekijänä, jossa vanhempien äidin tai isän väkivaltaisessa käyttäytymisessä ei nähdä suurtakaan eroa (Ellonen, Kääriäinen, Salmi & Sariola, 2008, 149). Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä vanhemman oma kokemus kaltoinkohdeksi tulemisesta omassa lapsuudessaan ovat myös riskitekijöitä, jotka liittyvät vanhempiin sekä lasten ja nuorten joutumiseen väkivallan kohteiksi kotonaan (Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm, 2012, 100). Poliisin tietoon tulleissa rikosilmoituksissa korostuu pienten lasten perheissä tapahtuva väkivalta ja mitä vanhemmasta lapsesta tai nuoresta on kyse, niin sitä harvemmin nuorta kirjataan poliisin taholta osalliseksi perheessä tapahtuvaan väkivaltaan (Ellonen, ym., 2008, 149–154). Verrattaessa uhritutkimusta ja poliisin tietoon tulleita rikosilmoituksia perheväkivallasta tai perheessä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta väkivallasta, niin pääsääntöisesti lapsen tai nuoren perheessä tapahtuva väkivalta jää ilmoittamatta poliisille vanhempien, lasten, nuorten tai läheisten henkilöiden taholta (Humpi, 2008, 73–74). Vaikka uhritutkimuksien perusteella voidaan sanoa, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvat perheen sisäinen kuritusväkivalta sekä aikuisen lapseen kohdistama seksuaalinen hyväksikäyttö ovat vähentyneet vuosikymmenien saatossa, niin voidaan todeta, ettei kaikki kotona tapahtuva väkivaltaisuus tule edelleenkään viranomaisien tietoon. Väkivalta sekä ilmoitettuna että ilmoittamatta jääneenä tekona on aina vakava rikos, joka loukkaa lapsen ja nuoren oikeutta suojeltuun ja turvalliseen kasvu-ympäristöön. (Humpi, 2008, 77)

Lapsen ja nuoren terveydelle ja kehitykselle sekä ihmisarvolle että elämälle ylipäänsä on näistä väkivallan eri muodoista aina todellista vaaraa ja haittaa. Väkivallassa on aina kyse lapsen tai nuoren

suhteesta aikuisen vastuuseen, luottamukseen ja valtaan. (Humppi, 2008, 15–16.) Sen vuoksi väkivaltaan liittyvien vammojen ja mahdollisten oireiden varhainen havaitseminen ja tunnistaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Väkivalta epäilyn selvittämisessä tarvitaan terveydenhuollon, lastensuojelun ja poliisin yhteistyötä, jolloin tavoitteena on, että kaikki toimijat pääsevät työskentelemään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lapsen tai nuoren sekä heidän perheidensä kanssa. Tämän lisäksi lapselle tai nuorelle tulee järjestää aina lääketieteellinen seuranta, jonka tavoitteena on ehkäistä väkivallan uusiutuminen. (Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm, 2012, 99–101.) Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan väkivaltaan tulee aina suhtautua vakavasti, sillä väkivallalla on aina kauaskantoiset seurauksensa ja se voi pahimmassa tapauksessa johtaa kuolemaan. Tapahtunut väkivalta tuhoaa aina siihen osallistuneiden kykyä käyttää kieltä tilanteiden selvittämiseksi, ja näin ollen se samalla rakentaa ennustamattoman uhkan ilmapiiriä (Oranen, 2004, 250).

Aina kun lapseen tai nuoreen kohdistunut väkivalta otetaan puheeksi, sitä on tutkittava yhdessä lapsen ja nuoren kanssa. Silloin on mahdollisuus rakentaa katkenneita yhteyksiä tapahtuneen teon välille, ja silloin on samalla mahdollisuus kaventaa väkivallan elintilaa. Työ tämän päivän lasten ja nuorten kanssa on työtä tulevaisuuden vanhempien kanssa. (Oranen, 2004, 250.) Sillä väkivaltainen käyttäytyminen ja/tai uhriutumisen siirtyvät lapsuuteen muun muassa mallioppimisen, aggressioiden syntymisen ja syrjäytymisriskien kautta (Hautanen, 2010, 42). Väkivallan kierteen todellinen katkaiseminen alkaa lapsuudesta, sen vuoksi lapsiin ja nuoriin on panostettava, kun tehdään ennaltaehkäisevää väkivaltatyötä. Kaikki lapset ja nuoret eivät kuitenkaan reagoi väkivallalle altistumiseen samalla tavoin, ja on olemassa yksilökohtaisia eroja sekä sukupuolittunutta ja ikäkausittaista vaihtelua. Väkivallan vakavuus, sen eri muodot ja vaihtelu sen toistuvuudessa vaikuttavat siihen, mitä väkivallalle altistumisesta lapsille ja nuorille seuraa. Siihen vaikuttavat myös lapsen ja nuoren sosiaalisen elämän muu konteksti ja sosiaalisten suhteiden laatu, sieltä voi löytyä paljon hyviä ja suojaavia tekijöitä, jotka vähentävät väkivallan aiheuttamia psyykkisiä vaurioita. (Hautanen, 2010, 42.) Siitä huolimatta, miten lapset ja nuoret reagoivat heihin kohdistuneeseen väkivaltaan, niin on yhteiskunnallisesti järkevää, että viranomaiset tekevät yhteistyötä (Oranen, 2004, 250). Väkivallan ja erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön uhrien tunnistaminen on haasteellista, lasten ja nuorten keinot hakea apua ja viestiä ovat puutteelliset eikä nykyisen palvelujärjestelmän olemassa olo takaa yksistään uhrin avunsaantia (Hautanen, 2010, 313). Sen vuoksi jatkossakin on käytettävä voimavaroja ja resursseja viranomaisten yhteistyön kehittämiseen (Oranen, 2004, 250).

2.3 Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset

Viimeisen tehdyn uhritutkimuksen mukaan väkivallan uhriksi joutuminen vaihtelee iän, sukupuolen ja väkivallan muodon mukaan, jolloin eri-ikäiset lapset ja nuoret sukupuolesta riippuen joutuvat erityyppisen väkivallan kohteeksi (Humpi, 2008, 73). Lapset ja nuoret kohtaavat yleisemmin henkistä väkivaltaa, kun taas vammoja tuottava väkivalta on harvinaisempaa. Tämän tutkimuksen mukaan lapsilla on vähemmän väkivaltakokemuksia kuin nuorilla. Suurin ero väkivallan kokemisessa on sukupuolten välillä. Perheen sisällä sekä itse koettuna väkivaltana että kotona nähtynä väkivaltana on tytöille yleisempää kuin pojille. Pojat sen sijaan kokevat selvästi enemmän väkivaltaa kodin ulkopuolella kuin tytöt. Väkivalta on perhetason ilmiö, sillä erityisesti ne lapset ja nuoret, jotka ilmoittavat näkevänsä väkivaltaa kotona, ovat itse joutuneet perheessä tapahtuvan väkivallan kohteiksi eli kaikki perheessä olijat saavat siitä osansa. (Ellonen, Kääriäinen, Salmi & Sariola, 2008, 149–150.)

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta ymmärretään usein piilorikollisuudeksi, joka tapahtuu yksityisellä alueella kodin seinien sisäpuolella. Heitä koskettava väkivalta perheissä on usein monimuotoista ja sen on nähty vaikuttavan väkivallasta heille aiheutuviin seurauksiin. Tutkimusten mukaan on tavallista, että erilaisia väkivallan muotoja esiintyy samoissa perheissä. Lapset ja nuoret kokevat sekä suoraa väkivaltaa että näkevät parisuhdeväkivaltaa. Useiden kansainvälisten tilastotutkimusten mukaan, mitä useammin perheissä on parisuhdeväkivaltaa, niin sitä enemmän on myös lapsiin ja nuoriin suoraan kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa. (Hautanen, 2010, 42–43.)

Suomessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivaltailmiön yleisyyttä on pyritty selvittämään kahdella eri menetelmällä: lapsiuhritutkimuksella ja rekisteritutkimuksella (Ellonen & Humpi, 2010, 17–19). Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan tutkimisessa on taas keskitytty lähinnä eri väkivaltatyyppeihin ja erityisesti lasten seksuaalista hyväksikäyttöä on tutkittu Suomessa pidemmän aikaa (Niemi-Kiesiläinen, 2000, 6). Uhritutkimuksiin perustuen Suomessa lapsiin ja nuoriin kohdistuva pahoinpitelyväkivalta on varsin yleinen ilmiö, ja he kohtaavat väkivaltaa huomattavasti enemmän kuin aikuiset (Ellonen ja ym., 2008, 149). Näiden tutkimussuuntien lisäksi Suomessa on tutkittu vain vähän rikosprosessin näkökulmasta epäilyjä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta väkivallasta tai hyväksikäytöstä tai ylipäänsä lasten ja nuorten kokemuksia heidän kohtaamasta väkivallasta (Ellonen & Humpi, 2010, 20). Oikeuspsykologisesta näkökulmasta on tarkasteltu vain lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämistä, kuten Julia Korkman (2006) väitöskirjassaan on keskittynyt viranomais-

ten tekemiin lasten kuulusteluihin ja niissä esiintyviin ongelmakohtiin, kuten johdatteleviin kysymyksiin ja vääränlaisiin haastattelutekniikoihin. Päivi Hirvelä (2006) on omassa tutkimuksessaan perehtynyt koko rikosprosessiin, poliisin tekemästä rikostutkinnasta aina oikeusprosessiin, kun lapseen on kohdistunut seksuaalista hyväksikäyttöä.

Roberts ja Taylor (2003, 15–16) esittävät, että lasten ja nuorten kokemukset väkivallan välittömistä ja pitkäkestoisista vaikutuksista perustuvat pääasiassa aikuisten kertomuksiin siitä, mitä heidän omat muistikuvansa tuottavat kokemuksistaan väkivallasta. Vertailevat tutkimukset osoittavat yhteyden aikuisiällä ilmenneiden psykologisten vaikeuksien ja lapsuudessa tapahtuneen seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivaltaisten kokemusten välillä. On myös tutkimuksia, joissa kuvataan ”traumaattista, ylikorostettua seksuaalisuutta leimautumista, petetyksi tulemisen tunteita ja voimattomuutta” psykologisen vamman ytimenä, joka tekee hyväksikäytön aiheuttamasta traumasta ainutlaatuisen ja erilaisen kuin muut lapsuusaikana aiheutuneet traumat. Näissäkin tutkimuksissa aikuiset kertovat, mitä lapset ovat heille kertoneet väkivaltakokemuksistaan tutkimuksien eri vaiheissa. Edellä esitetyt asiat herättävät pohdintaa siitä, että nostaisivatko lapset samat aiheet esiin, jos heiltä kysyttäisiin suoraan kokemuksistaan. Sen vuoksi on tärkeää, ettei tuloksia yleistettäisi aikuisena hyväksikäytöstään kertoneiden henkilöiden kuvausten perusteella ja ettei oleteta, että aikuisten näkemykset lapsuuden aikana tapahtuneen hyväksikäytön vaikutuksista voisivat kuvata totuudenmukaisesti lasten ja nuorten näkemyksiä asiasta.

Eskonen (2005, 7–8) tarkastelee tutkimuksessaan lasten tapoja kertoa heidän kokemastaan väkivallasta terapeuttisissa lasten ryhmäkeskusteluissa. Tutkimuksessa tulee esiin, että lapset kertovat monin tavoin perheväkivaltaan liittyvistä kokemuksistaan. Kerronnasta on eroteltavissa suoraa kerrontaa, nonverbaaliin viestintään tukeutuvaa kerrontaa sekä mielikuvitusta hyödyntävää kerrontaa. Lasten kerrontaa leimaavat kerrontatapojen moninaisuuden ohella lyhyys ja pirstaleisuus, mutta perheväkivaltaa kuvaava sanasto on laaja ja omanlaisensa. Johanna Niemi-Kiesiläisen (2004) käsityksen mukaan suomalaisten nuorten tyttöjen kokemukset heihin kohdistuneesta väkivallasta ovat jääneet jonkinlaiseen mustaan aukkoon. Suomalaiset nuoret naiset saati nuoret tytöt eivät tee herkästi rikosilmoituksia eivätkä he edes puhu kokemastaan väkivallasta. Nuorten voimakas oman selviytymisen korostaminen ahdistelusta puhuttaessa tekee puhumista vielä vaikeamman niille, jotka eivät ole selvinneet vaikeista tilanteista. Nuorten tyttöjen haluttomuuteen puhua löytyy useita syitä, kun väkivalta tapahtuu perheen sisällä, se käsitetään edelleen hyvin laajasti perheiden yksityisasiana ja seksuaalirikoksia puolestaan pidetään vakavina ja erityisen häpeällisinä uhrin kannalta. Oikeustie-

teessä korostetaan rikosprosessissa ja oikeuskäsittelystä aiheutuvia haittoja, jonka avulla vahvistetaan sitä käsitystä, että seksuaalirikoksen uhriksi joutuminen on jotain erityisen häpeällistä (Honkatukia, Näre & Niemi-Kiesiläinen, 2000, 7–10).

3. LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS

Sosiaali- ja kasvatusalan keskusteluissa on viime vuosina ollut paljon esillä lasten ja nuorten osallisuus, johon on olemassa useampi tarkastelunäkökulma, mutta yksi keskeisimmistä ja merkittävimmistä on lasten ja nuorten oikeudet. Yleensä näillä oikeuksilla tarkoitetaan YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen perustuvia ihmisoikeuksia. Suomi on ratifoinut tämän sopimuksen vuonna 1991 ja sen myötä Suomen oma lainsäädäntö vastaa sisällöltään vähintään samantasoiset lapsille ja nuorille turvattavat oikeudet kuin lapsen oikeuksien sopimus. Tämä koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, joten käytännössä kyse on lasten ja nuorten oikeuksista. Nämä oikeudet voi nähdä perustaksi lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseksi, mutta niiden suhde ei ole aivan yksiselitteinen. (Nivala, 2010, 18.)

Orasen mukaan (2008, 7) lasten ja nuorten huomioiminen suhteessa tähän sopimukseen on nähty niin tärkeäksi, että julkisen vallankäyttäjät on veloitettu takaamaan lapsille ja nuorille mahdollisuus osallistua ja ilmaista mielipiteensä kaikissa heitä koskevissa asioissa. Tämän lainsäädännön perusteella lasten ja nuorten tulisi saada olla mukana rakentamassa, kehittämässä ja arvioimassa heille suunnattuja palveluja. Ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta onkin ratkaisevaa, että hänellä on mahdollisuus olla osallisena ja mukana sellaisten asioiden käsittelyssä, mitkä ovat itselle merkittäviä. Kiili tuo esiin (2011, 193), että näissä puitteissa lasten ja nuorten oikeudet ja velvollisuudet liitetään sellaiseen kansalaisstatukseen, joka ei liity vain oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Ne velvoittavat lapsia ja nuoria pärjäämään ja toimimaan osana aikuisten muodostamaa järjestelmää, jossa lasten ja nuorten tarpeet ovat määrittäneet aikuiset ammattilaiset: viranhaltijat, tutkijat, kehittäjät ja konsultit (Oranen, 2008, 7). Vaikuttamistoiminnan rakenteita ja menetelmiä ei juuri ole kehitetty yhdessä edes lasten tai nuorten vanhempien kanssa, lapsista itsestään puhumattakaan (Kiili, 2011, 193, Oranen, 2008, 7).

3.1 Lasten ja nuorten osallisuus käsitteenä

Osallisuuden käsitettä käytetään nykyisin varsin paljon, mutta samalla varsin monenlaisissa merkityksissä. Nämä erilaiset merkitykset havainnollistuvat hyvin, kuinka osallisuus käsitteen käytön yhteydessä mietitään vastausta johonkin kolmesta seuraavasta tarkennuskysymyksestä: Osallisuus missä? Osallisuus mistä? Osallisuus mihin? Keskusteluissa lasten ja nuorten mahdollisuuksista

osallistua eri toimintaympäristöissä, on käsite osallisuus keskeisessä asemassa. Kun lapset ja nuoret pääsevät osallistumaan tietynlaiseen toimintaan tietynlaisessa ilmapiirissä, niin heidän osallisuutensa toteutuu. Osallisuutta on myös omassa asiassaan vaikuttaminen ja kuulluksi tuleminen, jolloin lapsella tai nuorella on mahdollisuus kertoa omia mielipiteitään, kun viranomaiset tai muut aikuiset tekevät päätöksiä heidän asioissaan. Osallisuuden toteutuminen edellyttää myös sitä, että lapsen tai nuoren mielipide otetaan huomioon siinä määrin, että heille muodostuu kokemus kuulluksi tulemisesta. Kaiken kaikkiaan osallisuuden toteutuminen edellyttää sitä, että lapsi tai nuori voi tuntea aikuisen arvostavan hänen ajatuksiaan. (Nivala, 2010, 18–19.)

Osallisuuden käsite tarkoittaa laajemmin ymmärrettynä yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista (Oranen, 2008, 9). Osallisuuden käsite osallistumisen merkityksenä, voi viitata osallisuuden laajemmista vaikuttamisen mahdollisuuksista. Lasten ja nuorten osallisuuden nähdään toteutuvan, kun heille on tarjottu mahdollisuuksia keskustella itselleen tärkeistä aiheista ja tuoda niitä aikuisten tietoon sekä tehdä aloitteita asioissa, joita heidän mielestään tulisi muuttaa. Tämän lisäksi heillä tulisi olla mahdollisuus osallistua erilaisin tavoin itseään ja muita lapsia koskevaan päätöksentekoon. (Nivala, 2010, 19.) Kokonaisuudessaan osallisuuden rakentuminen on siis vastavuoroista toimintaa, joka edellyttää yhteisöltä jäsentensä huomioon ottamista ja jäseniltä aktiivista mukaan tulemistä. Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmastakin osallisuudessa nähdään vastavuoroisuuden olevan olennaista lapsikansalaisten ja aikuisten edustaman julkisen vallan ja yhteisöjen välisissä suhteissa. Näissä puitteissa vaikuttaminen ei ole mahdollista ellei lapsilla ja nuorilla ole mahdollista päästä mukaan asioiden käsittelyihin ja saada niistä tietoa. (Oranen, 2008, 9.)

Laajasti ajatellen osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista ja samalla mahdollisuuksista vaikuttaa niihin ilmaisemalla mielipiteensä niistä. Osallisuus on siis toimintaa, jossa osallisuus tulee esiin konkretisoitumisen myötä. (Oranen, 2008, 9.) Lähemmin tarkasteltuna osallisuus rakentuu erilaisista osista, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella, ja samanaikaisesti lapsen ja nuoren kokemus osallisuudesta voi muuttua niiden mukana. Tämän voi hahmottaa Timonen-Kallion (2010, 8–9) esittämän osallisuuden rakentumisen portaiden avulla, jossa alimmilla portailla yksilöllä on vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Ja mitä korkeammalla yksilö on osallisuuden portaissa niin, sitä enemmän valtaa ja osallisuutta hänellä on. Lasten ja nuorten osallisuuden voidaan ajatella kasvavan sen myötä, mitä enemmän he voivat itse vaikuttaa päätöksiin. Tämän lisäksi osallisuuden yhtenä tärkeänä ulottuvuutena on, onko lapsella tai nuorella mahdollisuus valita omasta osallistumisestaan, jolloin kieltäytyminen voi olla yksi osallistumisen

muoto. Muita osallisuuden muotoja ovat mahdollisuus saada tietoa, vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, omien ajatuksiensa ilmaiseminen, saada tukea itsensä ilmaisemiseen ja mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Anis, 2008, 34.) Näiden osallisuuden eri osien huomioiminen vaatii sekä aikuisilta että ammattilaisilta sinnikkyyttä ja luovuutta työskentelyssä lasten ja nuorten kanssa. Se tarkoittaa käytännössä ja käytännön työnä erilaisia yksilöllisiä työskentelytapoja monipuolisten menetelmien avulla. (Timonen-Kallio, 2010, 8–9.) Osallisuudella ja osallistumisen vaatimuksilla on kuitenkin kääntöpuolensa. Aikuismaisissa puitteissa viihtyvä lapsi tai nuori saattaa olla tahattomasti tuottamassa käsitystä siitä, millainen osallistuvan lapsen tulee olla. Näin ollen aktiivisesta ja osallistuvasta prosesseissa sujuvasti sukkuloivasta lapsesta saattaa tulla normi, joka tuottaa uudenlaisia jakoja lasten ja nuorten keskuuteen. (Kiili, 2011, 193.)

3.2 Lasten ja nuorten osallisuus viranomaistoiminnassa

Keskustelu lasten ja nuorten asemasta, osallisuudesta ja lapsen näkökulman huomioimisesta viranomaistoiminnassa voidaan ymmärtää monin eri tavoin. Viranomaistoiminnassa tapahtuvat kohtaamiset eivät ole lähtökohdiltaan ikinä neutraaleja tai tasa-arvoisia. Usein ajatellaan, että valta liittyy vain tiettyihin instituutioihin, kuten erilaisiin laitoksiin, puolustusvoimiin tai poliisiin. Vuorovaikutuksen tutkimuksessa esitetään, että valta on aina tavalla tai toisella läsnä. Vuorovaikutuksessa valta on neuvottelukysymys, jossa sen osapuolet voivat joko pitää valtaa itsellään tai menettää sitä. Sen vuoksi aikuisten ja lasten välisiin suhteisiin liittyvät valtakysymykset ovat monitasoisia. (Eskonen, Korpinen & Raitakari, 2006, 39.) Mikä aiheuttaa sen, että osallisuutta pitää aina tarkastella suhteessa aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan (Oranen, 2007, 5).

Lasten ja nuorten osallisuus tulee mahdolliseksi eriasteisesti riippuen siitä, miten aikuiset toimivat. Näin ollen osallisuuden toteutumisella voidaan vaikuttaa suoraan useaan lastensuojelun perustehtävän hoitoon, jolloin lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden merkitykset ja hyödyt voi jakaa ja tiivistää viiteen kohtaan. Lapset ja nuoret tulevat kuulluiksi ja he voivat vaikuttaa, samalla tieto ja ymmärrys kasvavat, lasten ja nuorten suojelun toteuttaminen on luontevaa, piilossa olevat voimavarat saadaan esiin ja käyttöön, jolloin yhteisen arvioinnin tekeminen on mahdollista. (Muukkonen, 2008, 159.) Orasen (2008, 16) mukaan osallisuudesta tuleva kaikkein tärkein hyöty on lasten ja nuorten kuulluksi tuleminen ja heidän vaikuttamisen mahdollisuus. Osallistuminen antaa lapsille ja nuorille mahdollisuuden sanoa mielipiteensä ja kertoa tarinansa. Parhaimmillaan lapsen ja nuoren

mielipide vaikuttaa siihen, mitä hänen elämäntilanteensa hyväksi tehdään esimerkiksi lastensuojelussa ja koko auttamisjärjestelmässä. (Muukkonen, 2008, 159.)

Erilaisissa asiakastyön kohtaamisissa lapset ja nuoret saattavat olla vain hetkittäin työskentelyn osapuolena yksilöinä, mutta tavallisimmin heidän osallisuus toteutuu laajemman kontekstin, kuten vanhempien, perheen tai koulun välityksellä (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen, 2006, 7). Sen vuoksi lasten ja nuorten osallistumisen tukeminen vaatii työntekijöiltä erilaisten osallistumismahdollisuuksien kehittämistä ja osallistumishalun vahvistamista, jotta heidät saadaan työskentelyn keskiöön (Pahkala, 2010, 35). Lasten ja nuorten osallistuminen ja osallisuuden tukeminen keskusteluissa vaihtelee tilanne- ja tapauskohtaisesti. Heidän parissa työskentelevillä ammattilaisilla on erilaisia tapoja vahvistaa osallisuutta. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi suoraan lapselle tai nuorelle suunnatut kysymykset ja heidän tulkintojensa vahvistaminen ja tarkentaminen. (Anis, 2006, 95.) Lasten ja nuorten parissa työskenteleviltä osallistumisen rohkaiseminen edellyttää lapsen tai nuoren persoonallisen kasvun tukemista, mikä auttaa heidän itsetunnon ja itseluottamuksen kehittymisissä. Samalla työskentelyssä tulee edistää lapsen tai nuoren persoonallisia tarpeita ja toiveita sekä auttaa heitä tiedostamaan henkilökohtaiset tavoitteensa. Työntekijöiden tehtävänä on vahvistaa lapsen ja nuoren omista lähtökohdistaan rakentuvia käsityksiä minuudesta sekä opettaa sosiaalisia taitoja ja valmiuksia yhteiskunnan jäsenenä. Osallisuuden vahvistamisen prosessissa oikealla ilmapiirillä ja työntekijöiden asenteilla on tärkeä rooli. (Timonen-Kallio, 2010, 13–15.)

Mikko Orasen (2007, 13) mukaan lasten ja nuorten osallistuminen antaa organisaatioille ja niiden työntekijöille mahdollisuuden herkistyä lasten ja nuorten kuulemiselle ja sitä kautta he saavat välineitä heidän ajatustensa ja kokemustensa ymmärtämiseen. Lapsen mukana oleminen esimerkiksi lastensuojelun asiakassuunnitteluneuvotteluissa voi estää sellaisten suunnitelmien tai päätöksien tekemisen, joilla ei ole toteutumisen mahdollisuutta. Vaikka poliisin tekemisissä kuulusteluissa ei tehdäkään samanlaisia päätöksiä tai suunnitelmia, niin lasten ja nuorten kuulusteluissa heidän kertomaansa tulee suhtautua oikealla tavalla. Se antaa paremmat mahdollisuudet hyvään lopputulokseen rikoksen selviämisen ja rangaistavuuden kannalta. On myös tärkeää muistaa, kuten aikuisten väliset kohtaamiset yleensäkin, niin myös lasten (asiakas) ja aikuisten (työntekijä) väliset kohtaamiset voivat tuottaa vahvan kokemuksen oman työn merkityksestä. Lapsille ja nuorille osallistuminen omien asioiden hoitamiseen antaa kokemuksia siitä, että he tulevat kuulluiksi, omat mielipiteet ja ajatukset ovat arvokkaita sekä asioihin voi vaikuttaa. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleilla lapsilla ja nuorilla voi olla paljon kokemuksia siitä, että asioita vain tapahtuu ja elämässä ollaan

koko ajan kohtalon armoilla. Lasten ja nuorten kokemukset kuulemiseksi tulemisesta voi kannustaa heitä hakemaan apua, jos he ovat kohdanneet väkivaltaa. Näin ollen kokemus kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta voidaankin pitää kaikkein tärkeimpänä hyötynä, jonka osallisuus voi tuottaa lapselle. (Oranen Mikko, 2007, 13–15.)

Lastensuojelun työkentässä on osallisuuden käsitteen käytännön tasolle soveltaminen ja ymmärtäminen erittäin tärkeää ja haastavaa. Keskeiseksi lastensuojelutyön tavoitteeksi onkin nähty lasten ja nuorten mielipiteen ilmaisun ja osallisuuden vahvistaminen. Samanaikaisesti kun poliisityön tärkein tavoite on rikostapahtumien selvittämien ja uusien rikoksien estäminen, niin viime vuosina poliisityön keskeisimmäksi toimintatavoitteeksi on tullut asiakaslähtöinen työskentelytapa. Se tarkoittaa samalla sitä, että voidaan puhua lapsilähtöisestä työskentelytavasta, kun asiakkaana on lapsi tai nuori. Käytännön työssä kaikkien hyväksymänä lapsilähtöisyyden idean mukainen osallistava työskentelyperiaate ei kuitenkaan aina toteudu missään viranomaisessa. Siihen on olemassa monenlaisia luonnollisia syitä. Osallistumisen institutionaaliset puitteet määrittävät lapsen osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuudet riippuen siitä, mitä asioita halutaan tietää ja kuka näitä asioita haluaa tietää. Lasten ja nuorten parissa työskentelevien viranomaisten asenteiden tasolla heidän näkemysten ja ratkaisuehdotusten kuulemiseen saatetaan suhtautua varovaisesti monestakin syystä. He saattavat pelätä lapsen liiallista vastuuttamista ja samalla haastavien kysymysten asettavan lapsen kohtuuttomaan tilanteeseen. (Timonen-Kallio, 2010, 6–7.)

Lasten ja nuorten auttamisessa on tärkeää tavoittaa heidän näkemyksensä asioista ja ammattilaisen työtä pitäisi ohjata ajatus siitä, että lapsi tai nuori tietää jotain, jota kukaan muu ei voi tietää. Tänä päivänä lapsen ja nuoren kohtaaminen ja heiltä saatava tieto tunnistetaan työprosessin tärkeäksi osaksi. Lapsen ja nuoren suora kerrontaa, sanallisia kuvauksia heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan pidetään sosiaalityössä tärkeänä ja tavoittelemisen arvoisena. Puhuminen vieraille ihmiselle ei kuitenkaan ole yksiselitteistä lapselle, sillä lapsi on herkkä aistimaan, onko tilanteessa tai lapsen ja ammattilaisen välisessä suhteessa asioiden vaatimia edellytyksiä, kuten turvaa ja tilaa. Näitä olosuhteita lapsi saattaa tunnustella vihjailevalla kerronnallaan. Kun lapsen ja ammattilaisen välinen suhde on oikeanlainen, niin lapsi tai nuori tuottaa tietoa itselleen merkityksellisistä asioista sekä hyvinvoinnistaan monilla eri tavoin. Lasten ja nuorten tuottamat kokemukset vahvistavat, että suunta kohti heidän osallistamista on tärkeä. Heille on merkityksellistä se, että heille kerrotaan työskentelyn syistä, tavoitteista sekä työskentelyn keinoista. Kun heille kerrotaan avoimesti työn tarkoituksista, niin lasten ja nuorten oma rooli työskentelyssä selkiytyy. Lasten ja nuorten tietoon ja

kohtaamiseen liittyvät kysymykset ovat nousseet tärkeiksi niin lastensuojelutyössä kuin lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa sekä lasten palveluiden käyttäjäaseman yhteydessä. Kaikkia näitä yhdistävät lasten oikeuksien korostus ja kiinnostus lasten ja nuorten näkemyksistä. (Hurtig, 2006, 167–191.)

4. LASTEN JA NUORTEN ASEMA VIRANOMAISTYÖSSÄ

Lapsen asema perheessä ja yhteiskunnassa ei ole aina ollut näin arvostettua ja suojattua kuin se on tänä päivänä. Miller-Perrinin mukaan (2007, 12) tämä johtuu siitä, että lapsuutta ei ole aiemmin nähty erityisenä elämänvaiheena kuin se on nykyään, eikä se näin ollen ole suonut lapselle aiemmin mitään erityistä asemaa. Vuosien varrella lapsen asema yhteiskunnassamme on muuttunut, kun aiemmin lapsuus on nähty tällaiseksi erilliseksi, laadullisesti poikkeavaksi ajanjaksoksi aikuisuudesta, niin tänä päivänä lapsuus nähdään osana onnellista elämän kokonaisuutta (Karisto, Takala & Haapola, 1999, 157). Tämä on saanut aikaiseksi muutosta yhteiskunnallisella tasolla tapahtuvaan ajatteluun lapsen asemasta eri viranomaisissa. Lapsen ja nuoren aseman uudelleenmäärittelystä on tullut viime vuosina ajankohtainen aihe sosiaalityöhön, ja se on vaikuttanut ajatteluun siitä, miten lasten kanssa voi ja tulisi työskennellä. (Eskonen, Korpinen & Raitakari, 2006, 22)

4.1 Näkökulmat lapsen asemaan

Johanna Hurtig (2003, 32) tarkastelee lapsen asemaa lastensuojelullisesta näkökulmasta, on hänen ajatuksiaan helppo tarkastella myös poliisityön näkökulmasta. Hänen mukaansa lasta ja lapsen asemaa on lähestytty kahdesta suunnasta. Toisen näkökulman mukaan kiinnostus on kohdistunut konkreettiseen paikkaan, jolloin on seurattu sijoitettujen lasten kokemuksia institutionaalisessa ympäristössä. Toisen näkökulman mukaan kiinnostus on kohdistunut abstraktimmin ymmärrettävään lapsen paikkaan eli asemaan työprosessissa. Lapsen asema työprosessissa voi sijoittua yhtä hyvin myös poliisin rikostutkijan työkenttään kuin lastensuojelun sosiaalityöntekijän työkenttään. Kummankin työkentän käytännöissä on pohdittava lasten ja nuorten kuulemisen ja yksilöllisen huomioimisen ulottuvuuksien toteutumista. Poliisin työkentän voi katsoa muodostuvan tiukkarajaisemmaksi ja suoraviivaisemmaksi kuin taas lastensuojelun työkentän vastaavasti hyvin moniulotteiseksi ja monitasoiseksi. Siitä huolimatta, vaikka puhutaan näinkin erilaisista työkentistä, niin molemmissa on nähtävissä keskeisinä käsitteinä: lapsen oikeus, etu, subjektius, lapsen näkökulma ja lapsen rooli.

Subjektius korostaa lasten huomioimista sekä aktiivisuuden ja toimijuuden toteutumista, ja sen vuoksi se on käsitteistä ehkä abstraktein ja laajin. Poliisin työkenttään liittyvät hyvin kiinteästi lapsen etu ja oikeudet. Lapsen oikeus -käsitettä on käytetty erilaisissa juridisissa yhteyksissä osoittamaan monimutkaisten suhteiden välisiä kytköksiä. Käsite tarvitsee parikseen toisen käsitteen esi-

merkiksi oikeuden tulla kuulluksi, oikeuden osallistua päätöksentekoon tai oikeuden saada tukea. Tämä muistuttaa lasten oikeudesta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Lapsen etu -käsite on myös peräisin juridisesta kielenkäytössä ja on tänä päivänä vakiintunut myös lastensuojelun kielellisiin käytäntöihin. Se on kietoutunut erilaisiin lasten asemaa jäsentäviin ilmaisuihin ja se ymmärretään usein synonyymina lapsen oikeuksille. Se sisältää ajatuksen lapsille koituvien seurausten huomioimisesta ja lasten mielipiteen kuulemisesta häntä koskevia ratkaisuja pohdittaessa. Nämä käsitteet kokoavat ammatillisen toiminnan elementtejä ja sisältävät sekä juridisen, eettisen että toiminnallisen ulottuvuudet. Kun taas lapsen näkökulma -käsite on peräisin lastensuojelutyön lapsilähtöisyyttä tai -keskeisyyttä käytävästä keskustelusta. Se on käsitteenä tosin epätarkka ja voi käytännössä olla hyvinkin retorinen, eikä kukaan välttämättä tiedä mistä puhutaan. Tärkeintä käsitteen käytössä kuitenkin on, että sen käyttäjät tunnistavat lapsen huomioimisen tärkeyden ammatillisena kysymyksenä. (Hurtig, 2003, 32–33.)

Kaikkia näitä esiintuotuja käsitteitä yhdistää se, että lapset halutaan nähdä itsenäisinä osapuolina yksilöllisine oikeuksineen, kun viranomaiset käsittelevät lasta koskevia asioita. Kun lasten kanssa työskennellään poliisin työkentässä, niin poliisin työn kannalta käsitteet pitää olla käytännön tasolle konkreettisesti sovellettuina. Poliisin työkentässä moni muu poliisin niin sanottu perustyöote menee tärkeysjärjestyksessä lapsilähtöisen työtteen edelle. Toisaalta kenenkään ensimmäisenä ajatuksena ei varmasti ole lapsikeskeisyys poliisityössä sen perinteisessä merkityksessä eikä se voi poliisin muiden velvollisuuksien vuoksi saada ylikorostunutta asemaa. Lastensuojeluun tämä on huomattavasti helpommin yhdistettävissä ja sen vuoksi lastensuojelun keskeiseksi tavoitteeksi onkin nähty lasten ja nuorten mielipiteen ilmaisun ja osallisuuden vahvistaminen (Timonen-Kallio, 2010, 6). Viime vuosina on asiakaslähtöisestä työskentelytavasta tullut kuitenkin keskeinen toimintatavoite, mikä ohjaa poliisin työtä rikoksia selvitetessä ja uusien rikoksien ennaltaehkäisemisessä.

4.2 Viranomaisten velvollisuus suojella lasta ja nuorta

Forsbergin mukaan (2000, 36) jo vuosituhaten vaihteesta alkaen huomion kiinnittäminen lapsen asemaan viranomaistyöskentelyssä on tullut keskeiseksi. Lapsilähtöisyyden pyrkimyksestä on tullut trendi niin meille kuin kansainvälisesti lastensuojeluun, ja samalla siitä on tullut haaste kaikille lasten parissa työskenteleville viranomaistahoille. Lapsen näkökulmaa tavoittelevan, lapsesta liikkeelle lähtevästä orientaatiosta, on tullut tämän päivän haasteellinen normi, jossa tavoitellaan uudenlaista

lähtökohtaa lapsen ja aikuisen välille. Lasten ja nuorten osallistuminen heitä koskevien asioiden käsittelyihin ei ole tänä päivänä enää uusi asia viranomaisille, mutta siitä huolimatta heidän kokemuksensa saattavat edelleen jäädä toissijaisiksi. Vanhempien hätä ja huoli tapahtumista saattavat viedä suurimman huomion, jolloin lasten ja nuorten kokemukset ja näkökulmat heitä koskevissa asioissa jäävät huomaamatta.

Väkivaltaa, pahoinpitelyä, tai seksuaalista hyväksikäyttöä kohdanneen lapsen ja nuoren sekä heidän vanhempiansa parissa työskenteleminen on vaativaa. Niihin liittyvien tabujen rikkoutumisten kohtaaminen on ahdistavaa ja se voi tehdä asioiden näkemisen vaikeaksi. Pelkkä epäily rikokseen syylistymisestä voi repiä perhettä, kun epäily voi lähteä liikkeelle pienestä väärinkäsityksestä. (Salo & Ståhlberg, 2004, 114.) On olemassa tilanteita, joissa hyvää ratkaisua tai vaihtoehtoa ei ole olemasakaan. On olemassa tilanteita, joissa ei koskaan saada tietää mitä todellisuudessa on tapahtunut. On tapauksia, joissa aikuisten katkeruus ja epäluulo toisiaan kohtaan estää hyväksymästä sitä, että epäily olisikin ollut aiheeton. Osa lapsista ja nuorista ei koskaan tule minkään avun piiriin ja kaikki lapset ja nuoret eivät taitavankaan haastattelijan tutkimana kykene kertomaan tapahtuneesta. Aina tulee huomioida, että lapsella ja nuorella on olemassa oikeuksia, hänellä on oikeus olla kertomatta tapahtuneesta. Tämän rajallisuuden tiedostaminen auttaa viranomaisia kestämään sitä ahdistusta, mikä työhön väistämättä liittyy. (Salo & Ståhlberg, 2004, 114–115.) Se myös auttaa muistamaan, että lapsilla ja nuorilla on perusoikeuksia, jotka on allekirjoitettu Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimukseksi ja niiden tulisi olla viranomaisten työtä ohjaamassa. Mikko Oranen (2004, 150) tiivistää Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen kolmeen tärkeimpään perusoikeuteen; oikeus suojeluun, oikeus huolenpitoon ja oikeus osallisuuteen.

Lasten ja nuorten suojelu perustuu lapsen kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin (Taskinen, 2007, 10), ja lasten suojelutarpeen ydin on näennäisesti hyvin yksinkertainen. Se tarkoittaa lapsen ja nuoren kehityksen ja terveyden turvaamista ja sitä vaarantavien tekijöiden poistamista. Lastensuojelutarpeen taustalla on tavallisia elämän kriisejä ja poikkeuksellisesti koettelevia oloja sekä erityisesti vaativia tilanteita. Perhe on helposti haavoittuva ydin, ja sitä voivat koetella parisuhteissa, lapsuudessa ja vanhemmuudessa tapahtuvat muutokset. Tilapäinen uupumus tai yllättävät kriisit voivat suistaa perheen raiteiltaan lyhytkestoisesti, mutta toistuvasti kriisiytyvissä perhetilanteissa lastensuojelu voi kulkea matkassa koko lapsuuden ja mahdollisesti myös seuraavaan polven. Lasten ja nuorten turvattomuus, laiminlyönti ja pahoinpitely kietoutuvat monisyisesti vanhempien päihteiden käyttöön, mielenterveysongelmiin, rikoksiin tai parisuhteen väkivaltaisiin ristiriitoihin. (Bardy,

2009, 41) Lapsia ja nuoria tulee suojella kaikelta hänen elämänsä, kehitystään ja hyvinvointiaan uhkaavalta toiminnalta, kuten väkivallalta, hyväksikäytöltä ja välinpitämättömältä kohtelulta. Tämän lisäksi lapsille ja nuorille pitää turvata riittävät yhteiskunnalliset voimavarat, jotta heidän tarpeensa tulevat täytetyiksi, kuten riittävä elintaso ja sosiaaliturva, terveys- ja sairaanhoitopalvelut sekä ilmainen perusopetus. Kolmantena lapsille ja nuorille tulee tarjota mahdollisuuksia osallistua, ilmaista mielipiteitään ja tulla kuulluksi. (Nivala, 2010, 22.)

Päivi Hirvelä (2006, 25–26) korostaa, että rikosprosessissa on olemassa erityinen lapsioikeus, jonka keskeisinä periaatteina ovat protection, provision ja participation. Hänen mukaansa nämä tarkoittavat lapsen oikeutta suojeluun, hoivaan ja myötämääräämiseen, minkä mukaan lapsella on oikeus saada suojaa, mutta hänellä on ikänsä ja kehitystason mukaisia itsemääräämisen oikeuksia. Hirvelän mukaan ääripäissä periaatteiden soveltaminen on helppoa ja itsestään selvää, mutta näiden rajapinnoissa voidaan joutua pulmallisiin tilanteisiin, kun ylisuojeleminen johtaa itsemääräämisoikeuden loukkauksiin ja alisuojeleminen taas johtaa oikeudenloukkauksiin. Sen vuoksi on tärkeä pitää erillään käsitteet lapsen suojeleminen ja hänen oikeuksiensa suojeleminen. Lapsen itsemääräämisoikeus liittyy rikosprosessissa siihen, miten lasta kuullaan esitutkinnassa ja oikeudessa sekä millaisia lapsen kuulemisen keinoja rikosprosessissa käytetään. Hirveläkin tuo esiin Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen, jonka mukaan lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tavalla. Eli lapselle, joka kykenee muodostamaan oman näkemyksensä, tulee varata oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa.

4.3 Lasten ja nuorten oikeudet osallisuuteen viranomaistyössä

Lastensuojelujärjestelmän olemassaolon perustarkoituksena on turvata jokaisen lapsen turvallisuus ja kehityksen edellyttämien perustarpeiden täytyminen, siis toteuttaa lapsen oikeuksia suojeluun ja riittäviin voimavaroihin. Tämä todetaan lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä: ”Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (Nivala, 2010, 24). Poliisin ja lastensuojelun tehtävinä on tarjota lapselle tätä erityistä suojelua. Poliisi voi tarjota tätä omalla työpanoksellaan omassa työkentässään sekä yhteistyötä tehdessään yhteistyötahojen kanssa rikoksen kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten kuulusteluissa.

Kun viranomaiset työskentelevät lasten ja nuorten parissa, niin heidän tulee huomioida lapsen ja nuoren oikeudet osallisuuteen heitä koskevissa asioissa. Perheväkivaltatilanteissa he ovat asianosaisia heidän iästään riippumatta, väkivallalla on monenlaisia vaikutuksia heidän elämäänsä ja ne saattavat ulottua pitkälle tulevaisuuteen. Lasten ja nuorten osallisuus ei yksinomaan tarkoita heidän oikeuttaan tulla kuulluiksi, vaan se tarkoittaa myös mahdollisuutta ilmaista omat mielipiteensä, mahdollisuutta kertoa omat tunteensa, ajatuksensa sekä omien kokemuksiansa jakamista. Viranomaistyöskentelyssä erityisesti osallisuus tarkoittaa, että lapsella ja nuorella on mahdollisuus saada tietoa. Heillä on oikeus saada viranomaisilta perusteluita toiminnastaan, suunnitelmistaan ja työskentelytavoistaan, mutta tässä suhteessa viranomaiset unohtavat usein velvollisuutensa lapsia ja nuoria kohtaan. (Oranen, 2004, 150.)

Kun viranomaiset varaavat lapselle tilaa tulla kuulluksi, niin heidän tulee ensisijaisesti huomioida lasten ikä ja heidän kehitystasonsa. Lapsen kuulemiseen onkin kiinnitetty erityistä huomiota erilaisien projektien myötä. (Forsberg & Linnas, 2004, 235.) Lasten ja nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta on keskusteltu myös sosiaalityössä ja se aiheuttaa edelleen runsaasti keskustelua. Skotlannissa toimiva lasten kuulemisjärjestelmä, Children's Hearing, on esimerkki siitä, miten lastensuojelun ja poliisin yhteistyössä on kehitetty lasten kuulemisen menetelmä. Suomalaisessa lastensuojelututkimuksessa on kiinnitetty huomiota lapsiasiakkaiden asemaan ja oikeuksiin (Kiili, 2006, 18), kun taas poliisin lasten rikosprosessitutkimuksessa on keskitytty rikosprosessien kuvauksiin ja kuulemismenetelmien selvittämiseen viime vuosina. Lapsen asema poliisityössä on kehittynyt parempaan suuntaan, kun sen merkitykseen lapsen kehityksen kannalta on havahduttu. (Korkman, 2006)

Lastensuojelun ammattikäytäntöjä on kritisoitu Kiilin (2006, 18–19) mukaan siitä, että asiakkaiksi ei aina mielletä lastensuojelun tarpeessa olevaa lasta tai nuorta, vaan heidän vanhempansa, jolloin työskentelyä tehdään pääasiassa vanhemman eikä lapsen tai nuoren kanssa. Tämä varmasti pitää paikkansa, sillä inhimillisistä syistä on olemassa monenlaisia haasteita, jotka estävät työntekijöitä toimimasta täysin lapsilähtöisesti, mutta syyt eivät ole aina pelkästään työntekijälähtöisiäkään. Tällaisissa tapauksissa on vaarana, että lapsen tai nuoren kokemukset ja näkemykset jäävät aikuisten näkemysten varjoon ja vanhempien ongelmien jalkoihin. Se on ristiriidassa vallitsevan tietämyksen kanssa, että alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten oikeudet ovat uhattuina, jos heitä auttamaan asetettu instituutio on kykenemätön vastaamaan lasten osallisuuden ja suojelun tarpeisiin.

Myös poliisin rikostutkinnan lasten kuulustelumenetelmät ovat saaneet osakseen kritiikkiä, kun kuulustelijat yrittävät saada niin paljon tietoa kuin mahdollista kyselemällä. Tämä tuo omat haasteensa ja aiheuttaa ristiriitaisia tilanteita lasten ja nuorten kuulusteluihin. Kuulustelija ei välttämättä aina osaa asettaa kysymyksiään oikein eikä hän välttämättä ole täysin tietoinen lapsen kielellisen kehityksen tasoista, saati sitten osaisi muokata omaa kieltään siihen sopivaksi. Lapset ymmärtävät hyvin nuoresta iästä alkaen kysymysten ja vastausten sosiaaliset merkitykset. He ymmärtävät, että kysymyksiin pitää vastata ja saattavat sen vuoksi yrittää vastata sellaisiin kysymyksiin, joita he eivät ole ymmärtäneet. Tämä saattaa tuottaa väärää informaatiota kuulustelijalle. Samanaikaisesti kun kuulustelija huomioi tämän asian, niin hänen on pyrittävä välttämään niin sanottuja ehdottelevia kysymyksiä, jolloin lapsen vastauksista voi tulla vähemmän luotettavia. Tärkeää on muistaa, ettei kuulustelija lähde arvaamaan tai ehdottamaan tulkintaa lapsen sanomiselle siinä tilanteessa kun kuulustelija ei ymmärrä, mitä lapsi sanoo. Tällaisessa tilanteessa voi olla vaarana, että lapsi hyväksyy kuulustelijan ehdotuksen vaikka se ei olisikaan oikea vastaus. (Korkman, 2007, 20–28.)

Lapsilla ja nuorilla on oikeus saada suojelua, mihin viranomaiset ovat saaneet valtuudet yhteiskunnallisessa työnjaossa. Heidän tulee joka tilanteessa arvioida sitä, miten heidän toimintansa tai toimimatta jättäminen vaikuttaa lasten ja nuorten turvallisuuteen. Lasten ja nuorten kanssa tehtävä yksilötyö edellyttää tilaa, aikaa ja työntekijöitä, jotka ovat perehtyneet asiaan. Pitkään on ollut ajankohtaisena kysymyksenä huolenpitoon käytettävät resurssit. Väestön ikääntyminen sekä samanaikaisesti lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntyminen ovat asettaneet palvelujärjestelmän koetukselle. Sen vuoksi toive resurssien rajattomasta lisääntymisestä on toiveunta, mutta niiden kohdentaminen ehkäisevään työhön olisi järkevää. Tällä hetkellä siihen varatut resurssit ovat kohtuuttoman pienet ja samanaikaisesti väkivallan aiheuttamat kustannukset ovat koko yhteiskunnalle huomattavan suuret. (Oranen, 2004, 150.)

5. VIRANOMAISTEN TOIMINTAPROSESSIT LAPSIIN JA NUORIIN KOHDISTUNEISSA VÄKIVALTATILANTEISSA

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin peruslähtökohtana voidaan ajatella olevan se, että aikuinen reagoi aina havaitsemaansa lapseen tai nuoreen kohdistuvaan väkivaltaan. Tämä toimintavelvoite koskee kaikkia aikuisia ja kaikkia yhteisöjä, joiden kanssa lapset tai nuoret ovat tekemisissä. (Forsberg & Linnas, 2004, 218.) Siinä vaiheessa kun tapahtunut väkivalta on tullut aikuisen tietoon, niin aikuisen velvollisuutena on huolehtia edelleen lapsen tai nuoren hyvinvoinnista. Kun lapsi tai nuori on paljastanut itseensä kohdistuvasta väkivallasta, niin hän ei tee sitä rangaistukseksi tekijälle, vaan hän tekee sen yksinkertaisesta toiveesta, että väkivalta päättyisi. Hän saattaa kertoa väkivallasta sen vuoksi, että hän haluaa suojella nuorempia sisaruksiaan. Lapsilla ja nuorilla ei välttämättä kuitenkaan ole käsitystä siitä, millaiseen prosessiin hän joutuu rikosilmoituksen jälkeen. Heidän taakkansa tapahtumista on suuri ja he saattavat tuntea kyvyttömyyttä vaikuttaa tapahtumien kulkuun tutkimuksien aikana. (Farmer, 2003, 47.)

5.1 Lastensuojeluviranomaisen toimintaprosessi

Yleensä lapseen tai nuoreen kohdistuva väkivalta tulee esiin lastensuojelutarpeen selvityksen aikana. Lastensuojeluviranomaiselle tulee myös jonkin verran lapseen tai nuoreen kohdistuneesta väkivallasta yhteydenottoja, joissa ei pelkän ilmoituksen perusteella voi päätellä, täytyvätkö siinä kriteerit poliisille tehtävästä tutkintapyyynnöstä vai ei. Tällaisissa tapauksissa lastensuojeluviranomainen ryhtyy selvittämään lain mukaisesti lastensuojelun tarvetta ennen kuin pyytää poliisia selvittämään onko tapahtunut rikosta. (Forsberg & Linnas, 2004, 236.) Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 18 §:n mukaan velvoittaa muun muassa lastensuojeluviranomaisia antamaan asiakkaansa suostumuksesta huolimatta salassa pidettävästä asiasta tietoja poliisille, kun kyseessä on mahdollisesti tapahtumassa olevasta törkeän rikoksen tutkimisesta tai sellaisen rikoksen tutkimisesta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, kuten törkeä pahoinpitely tai lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Laki antaa myös lastensuojeluviranomaiselle oikeuden antaa näissä tapauksissa tiedon myös oma-aloitteisesti ja hän voi myös oma-aloitteisesti antaa vähäisemmistäkin rikoksista tietoja poliisille, jos lastensuojeluviranomainen arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun tai erittäin tärkeän yleisen edun vuoksi. (Tolvanen & Vuento, 2004, 210.)

Edellisten lain velvoittamien tehtävien lisäksi lastensuojeluviranomainen osallistuu mahdollisten tutkimuksissa mukana olevan moniammatillisen työryhmän työhön niin paljon kuin on tarpeen. Sen lisäksi poliisitutkimuksien edetessä lastensuojelu arvioi lapsen tai nuoren tuen tarvetta ja turvallisuutta sekä turvautuu tarvittaessa tilanteen niin vaatiessa lastensuojelutoimenpiteisiin. Koko tutkimusprosessin jälkeen lastensuojelu on tarvittaessa mukana lapsen tai nuoren sekä heidän perheensä elämässä. (Forsberg & Linnas, 2004, 236–237.)

Jotta lastensuojeluilmoituksista ja poliisitutkinnasta seuloutuisivat todelliset lapsen ja nuoreen kohdistuneet väkivaltatapaukset, tarvitaan avointa yhteistyötä ja aikuisten aktiivisuutta (Forsberg & Linnas, 2004, 236). Lastensuojeluviranomaisen tekemät päätökset ja väliintulokeinot ovat yhteydessä toisiinsa koko lastensuojeluprosessin aikana, ja kaikissa sen eri vaiheissa. Sen vuoksi varhaiset päätökset ja puuttumiskeinot määräävät pitkälle niitä seuraavien tapahtumien kulun. Lastensuojeluviranomainen joutuu tuolloin kantamaan vastuun lapsen turvallisuudesta sellaisessa lastensuojelujärjestelmässä, jossa vanhemmat tuntevat, että valta on suunnattu heitä vastaan jo prosessin alkuvaiheessa, ja että heidät on suljettu prosessin tärkeiden vaiheiden ulkopuolelle. Samanaikaisesti lastensuojeluviranomaisella on haasteellinen mahdollisuus muodostaa toimiva suhde vanhempien kanssa ja hyvin usein mahdollisuudet ovat erittäin huonot. (Farmer, 2003, 47.)

5.2 Poliisin toimintaprosessi

Rikos tulee poliisin tietoon yleensä joko siten, että rikoksen uhri tai joku ulkopuolinen yksityishenkilö tai viranomainen ilmoittaa siitä. Rikos voi tulla poliisin tietoon myös muun rikostutkinnan yhteydessä tai kotihälytyksellä, jonka jälkeen poliisi käynnistää rikoksen esitutkinnan oma-aloitteisesti omien havaintojensa perusteella. (Tolvanen & Vuento, 2004, 209.) Perheessä tapahtuvaan väkivaltaan liittyen ilmoituksen väkivallasta hätäkeskukseen voi tehdä käytännössä kuka tahansa. Poliisin näkemyksen mukaan ilmoittaja on yleensä se, kumpi on jäämässä alakynteen. Joskus soittaja on perheen lapsi tai seinän takana oleva meteliin kyllästynyt naapuri. Kun poliisin tietoon tulee, että perheessä on lapsi tai lapsia, niin heidän läsnäolonsa suuntaa poliisin toimintaa ja silloin paikan päälle mennään suuremmalla kiireellä. Samanaikaisesti kun poliisi pyrkii selvittämään ja rauhoittamaan tilannetta perheessä, niin he joutuvat arvioimaan erikseen, onko tai jääkö kotiin ketään sellaista aikuista, joka voisi huolehtia lapsesta tai nuoresta. (Laapio, 2005, 95.)

Kun katsotaan, että poliisin tehtävänä on selvittää rikostapahtuma, niin niissä puitteissa poliisin on vaikea saada perheväkivaltaan otetta. Asianosaisten kuulusteleminen ei välttämättä tuota riittävää tietoa, ja joudutaan tyytymään tietoon siitä, että jotain on tapahtunut ja oletamaan, että sitä on tapahtunut aikaisemminkin. Perheessä tapahtuvan väkivallan katkaiseminen on mahdotonta poliisin keinoin. Ja kuten aiemmin on mainittu, perheväkivallasta kärsivät lapset ja nuoret, vaikka se ei konkreettisesti heihin kohdistuisikaan. Usein on myös todettu, että perheen sisäinen salaisuus on paljastunut liian myöhään, jolloin saalis on saattanut olla hirvittävä. Poliisin tulee tehdä lastensuojeluilmoitus silloin kun lapsi tai nuori on mukana perheväkivaltilanteessa. Väkivallan ei tarvitse kohdistua konkreettisesti lapseen tai nuoreen, vaan lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi riittää, että väkivaltaperheessä on alaikäisiä lapsia. Lastensuojeluilmoituksen tekemisellä on suurempi yhteiskunnallinen merkitys, sillä ilmoituksen tekemättä jättämisen voidaan nähdä antavan samalla tavalla luvan väkivaltaiseen kasvuympäristöön kuin poliisin näkemyksen mukaan tapahtuva uhrin antama lupa puolisolleen, että vaimon hakkaaminen on sallittua. (Laapio, 2005, 57, 149.)

Rikostorjunnallisesti ja -toiminnallisesti on olennaista, millaisia näkökulmia poliisilla, samoin kuin poliisin yhteistyökumppaneilla on perheväkivaltaan, sen eri muotoihin sekä väkivallan kohteena oleviin perheen jäseniin. Kun poliisin toimintakulttuuria katsotaan konfliktin ratkaisunäkökulmasta, niin sitä soveltaen perheväkivalta voidaan käsittää: turvallisuutta uhkaavaksi, ristiriitaisiin arvoihin ja normeihin kytkeytyväksi tai henkilöiden väliseksi konfliktiksi. Tämän vuoksi turvallisuutta uhkaava tapahtuma vaatii poliisilta aina välitöntä puuttumista ja tilanteiden hallintaan saattamista. Ristiriitaisiin arvoihin ja normeihin kytkeytyvässä konfliktissa, missä väkivaltarikoksen ratkaiseminen edellyttää poliisilta oikeudellisia toimia seuraamuksineen. Tällaisia ovat poliisin tekemä esitutkinta ja syyteharkintaan saattaminen. Kun väkivalta paikantuu henkilöiden väliseksi konfliktiksi, niin se vaatii poliisilta kokonaisvaltaisempaa näkemystä ja halukkuutta tehdä yhteistyötä väkivaltakierteen katkaisemiseksi. Tämän näkökulman yhteydessä nousee kysymys poliisin asemoitumisesta eli positioista perheväkivallan viranomaisverkostossa. Ja niissä väkivaltatapauksissa, joissa lapsi tai nuori on asianosaisena, niin ensimmäinen yhteistyötaho on lastensuojeluviranomainen. (Laapio, 2005, 32–33.)

5.3 Lastensuojeluviranomaisen ja poliisin yhteistyö

Kun lapsiin ja nuoriin kohdistuneet väkivaltarikokset ovat viime vuosikymmeninä tulleet yleiseen tietoisuuteen, niin ne ovat aluksi nähty pelkästään lastensuojelullisena ongelmana. Tämä on ymmärrettävää, koska ensimmäisenä reaktiona on ollut saada lapsi tai nuori turvaan häntä hyväksikäyttäneeltä tai pahoinpidelleeltä henkilöltä. Vasta ajan myötä on havaittu, ettei fyysinen turvaaminen yksinään riitä lasten ja nuorten ja perheiden ongelmien ratkaisemiseksi. Tähän kehityssuuntaan on vaikuttanut kansainvälinen keskustelu lasten ja nuorten oikeuksista (Taskinen, 2003, 93–94.), sillä väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyjen selvittämiseen liittyy läheisesti kysymys lapsen edun toteutumisesta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen, mikä on annettu 1989 muodostaa lasten oikeuksien kansainvälisen perustan. Yleissopimus velvoittaa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuimet, hallintoviranomaiset ja lainsäädäntöelimet huomioimaan ensisijaisesti lapsen etu heitä koskevassa toiminnassaan. Suomessa väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyihin liittyvässä viranomaistoinnassa lapsen edun huomioiminen ei kuitenkaan aina ole yksiselitteinen asia. Lastensuojelun ja rikoksen selvittämisen sekä mahdollisen hoidon ympärille rakentuneet prosessit ovat suhteellisen erillisiä, minkä seurauksena myös lapsen etu nähdään eri prosesseissa eri tavoin. (Ellonen & Humpi, 2010, 22.)

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on antanut määräyksen (SM – 2007 - 03802/Tu – 41) poliisin ja lastensuojeluviranomaisen yhteistoiminnasta koskien lastensuojelulain mukaista ilmoitusvelvollisuutta. Määräyksellä ohjataan poliisia tekemään lastensuojeluilmoitus uudistetulla lomakkeella, joka löytyy poliisin käyttämistä omista lomakkeista. Määräyksessä selvitetään myös poliisin ja lastensuojeluviranomaisten ilmoitusvelvollisuuksia, tämän lisäksi määräyksessä ohjataan sopimaan yhteistyöstä poliisin ja sosiaaliviranomaisten kesken. (Suokas, 2010, 20.) Yhteiskunnan voimavarojen näkökulmasta yhteistyön avulla pystytään yhdistämään tieto ja taito lapsen ja nuoren etujen mukaisesti. Perheelle saadaan monipuolisempi ja oikea-aikaisempi apu kuin, jos viranomaiset toimisivat toisistaan tietämättä. Samalla yhteiskunnan voimavaroja säästyy päällekkäisten tutkimusten vähentämisellä. (Strid, 2004, 250)

Eri viranomaiset kuitenkin määrittelevät lapsen edun eri tavoin, kukin oman perustehtävänsä mukaan. Viranomaisilla on virkatyön velvoittama oma lähestymistapansa lasten asioiden hoitamiseen. Rikosprosessin näkökulmasta lapsen edun huomioiminen ei ole missään määrin yksiselitteinen asia, sillä rikosprosessin lähtökohta on täysin toinen kuin esimerkiksi lastensuojelun näkökulmaan ver-

rattuna. Rikosprosessissa ensisijainen ratkaisukriteeri ei ole lapsen edun mukaiseen ratkaisuun päätyminen lapsiin kohdistuvassa rikosasiassa, vaan siinä on keskeistä selvittää ja ratkaista rikoksen tekijän osallisuus ja rikosvastuu. Lastensuojelun näkökulmasta lapsen etua ajatellaan kokonaisvaltaisemmin, ja sen määrittelyyn ja merkityksen korostamiseen on panostettu myös lastensuojelulaisissa (417/2007) Siinä ensisijaisena lähtökohtana on lastensuojelun toteuttaminen lapsen edun näkökulmasta, jolloin lastensuojeluviranomaisen tulee arvioida ja kiinnittää huomiota muun muassa turvallisen ja tasapainoisen kehityksen, läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden, hellyyden ja ymmärryksen sekä osallistumisen turvaamiseen lapsen elämässä. Lapsen edun rajoissa toiminnassa kiinnitetään huomiota myös perhekeskeisyyteen ja perheen ensisijaiseen vastuuseen edellä mainittujen asioiden tuottajana. (Ellonen & Humppi, 2010, 22–23.)

Suomessa on kehitetty erilaisilla hankkeilla rikosprosessia ja viranomaisyhteistyötä epäillyissä lapsen ja nuoreen kohdistuneista väkivallasta tai hyväksikäytöstä. Näiden lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut vuonna 2008 työryhmän selvittämään lasten seksuaalisen hyväksikäytön tutkimisen käytäntöjä eri viranomaisten välillä. Työryhmän tavoitteena oli luoda selkeät ja yleisesti noudatettavat menettelytavat lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn selvittämiseksi eri viranomaisten keskuudessa. Keskeiseksi katsottiin eri viranomaisten asiantuntemuksen kehittäminen ja sen hyödyntäminen eri viranomaisten välillä. Lasten ja nuorten edun mukaista on, että yhteistyötä tekevillä on jatkuva pyrkimys paremmin toimivaan yhteistyöhön. Lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat tekijät eivät asetu yksikertaisesti vain yhden palveluntuottajan alle. Viranomaisten, ei yksistään poliisin ja lastensuojelun tekemä yhteistyö, tulee nähdä toimintatapana lapsen kokonaisvaltaisen edun toteutumisessa, jossa osallisena ovat paitsi lapsi myös lapsen vanhemmat ja asianosaiset viranomaiset. (Ellonen & Humppi, 2010, 21–22.)

Perheväkivallan näkökulmasta poliisin ja sosiaalityöntekijän tekemästä yhteistyöstä on tullut lähes todellista yhteistyötä poliisilaitokselle sijoitetun sosiaalityöntekijän myötä. Poliisin näkökulmasta, ihmisten ongelmiin voidaan käytännössä puuttua asiakaskeskeisesti, vasta silloin kun poliisilaitokselle sijoitetulla sosiaalityöntekijällä on sosiaaliviranomaisen oikeudet ja velvollisuudet. Sen jälkeen sosiaalityöntekijän oleminen poliisilaitoksella mahdollistaa sekä poliisin että sosiaalitoimen tietojärjestelmien yhdistämisen ja niiden toisiaan täydentävien palvelujen tuottamisen. Joissakin poliisilaitoksissa sosiaalityöntekijää pidetään poliisityössä isona voimavarana, mutta kaikki eivät vielä tätä kuitenkaan ymmärrä. Käytännön työskentelyssä sosiaalityöntekijöiden tarpeellisuus on tullut esiin akuuteissa kotikeikkatilanteissa, kuulusteluissa sekä jälkihoitotilanteissa. Tuolloin poliisit ja asiak-

kaat ovat voineet kysyä suoraan sosiaalityöntekijän näkökulmaa tilanteeseen ja asian hoitamiseen, ja näin ollen he ovat voineet saada vastauksen välittömästi paikalla olevalta sosiaalityöntekijältä. Heidän tuoman tiedon ja toimintakulttuurin kautta poliisissa on pikkuhiljaa alettu käsittää, minkä vuoksi lastensuojelun toiminta on niin hidasvaikutteista, siinä mitä he sitten tekevätkin. Kun kenttäpoliisit ovat alkaneet tiedostaa entistä paremmin, mitkä ovat sosiaalityön realiteetit, mahdollisuudet puuttua ja toimia ennalta ehkäisevänä yhteistyökumppanina, tiedot on jännevöittänyt poliisin toimintaa muun muassa lastensuojeluilmoitusten tekemisessä. Tämän tiedon myötä poliisissa keitetään paremmin turhautumista, kun samassa paikassa joudutaan käymään uudestaan vierailulla. Asenteiden muutosta ovat edesauttaneet, kun kenttäpoliisit ovat päässeet keskustelemaan kasvotusten tutuksi työpariksi tulleen sosiaalityöntekijän kanssa, niin molempien asenteet toisen työnkuvasta ovat muuttuneet myönteisemmiksi. (Laapio, 2005, 125–127.)

Eri alojen työntekijöillä on hyvin vahvat ammatti-identiteetit ja vakiintuneet näkemykset asioiden hoitamisesta. Heidän tapansa työskennellä ja tehdä päätöksiä on erilainen. Viranomaisten välisen, erityisesti lastensuojelun ja poliisin välisen yhteistyön tarkoituksena on luoda mahdollisimman totuudenmukainen kuva lapsen ja perheensä kokonaistilanteesta, jotta molemmat yhteistyöhön osallistuvat osaisivat omasta ammatillisesta näkökulmastaan ottaa kantaa siihen, mikä on lapsen tai nuoren edun mukaista. Samalla lastensuojeluviranomaisille on mahdollisuus jatkaa lapseen liittyvien asioiden eteenpäin viemistä muille yhteistyötahoille. Suurimpia haasteita ovat olleet ja varmasti ovat edelleenkin viranomaisten kesken luottamus ja vaitiolovelvollisuus sekä avoimuus ja rehellisyys. (Strid, 2004, 251.)

Kun eri viranomaistahoilla on ymmärretty, että lapseen liittyvissä asioissa ei ole mitään salassapitoa, vaan lapsen asioiden hoitaminen on yhteinen velvollisuus, niin yhteistyön tekeminen on helpottunut. Ja mitä aikaisemmassa vaiheessa viranomaisten kesken tietoa vaihdetaan, sitä aikaisemmassa vaiheessa tietyn perheen asioita voidaan käsitellä. Lastensuojeluilmoitusten tekeminen on saanut uuden merkityksen sekä kertymätiedon tuottamisessa että ennaltaehkäisevänä työmuotona. Vaikka poliisissa ja lastensuojelussa on omat juttunsa ja työkulttuurinsa, yhteistyön pääpaino on perheiden hyvinvoinnissa erityisesti lasten ja nuorten näkökulmasta. (Laapio, 2005, 127.) Yhteistyö on vaativaa ja välttämätöntä, mutta kun sen tekemiseen totutaan, niin samalla opitaan kunnioittamaan toisen ammattitaitoa ja näkemyksiä. Yhteistyön tekeminen helpottuu ja tulee luonnolliseksi osaksi työskenneltäessä lasten parissa. (Strid, 2004, 251.)

6. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Olen valinnut tämän yhteiskunnallisesti vakavaan ongelmaan liittyvän aihealueen, koska uskon, ettei vielä tänä päivänäkään puhuta riittävän paljon lapsista ja nuorista väkivallan uhрина. Varsinkin lasten ja nuorten omia kokemuksista väkivallan uhрина ei ole tuotu riittävästi yhteiskunnalliseen tietoisuuteen ja keskusteluun. Samanaikaisesti olemme kuitenkin varsin tietoisia siitä, että lapsuudessa koetulla väkivallalla on vaikutuksensa myöhemmän iän väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Sen vuoksi on tärkeää miettiä, missä määrin eri viranomaiset voivat omalla työpanoksellaan vaikuttaa sukupolvelta toiselle linkittyvän väkivaltaisen käyttäytymiskiirteen katkaisemiseen. Lasten ja nuorten omat kokemukset ja mielipiteet ovat tulleet kiinnostuksen kohteeksi ja tärkeäksi tiedoksi aikuisasiantuntijoiden tuottaman tiedon rinnalle (Eskonen, Korpinen & Raitakari, 2006, 22).

Tämän tutkimuksen osalta aikuisasiantuntijoina voidaan pitää viranomaisia, jotka osallistuvat omilla osuuksillaan lapsiin tai nuoriin kohdistuneiden rikosten selvittämisiin. Minua kiinnostaa sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijän että poliisin rooleissa, millainen on lapsen ja nuoren asema väkivaltarikoksen uhрина, erityisesti millainen se on poliisityön keskellä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen lasten ja nuorten asemaa esitutkintapöytäkirjoista nousevien osallisuuden muotojen ja osallistamisen keinojen kautta sekä mitä lapset ja nuoret kertovat itseensä kohdistuneesta väkivallasta kuulustelukertomuksissa. Viranomaisten muodostamaa roolia esitutkintapöytäkirjojen sivuilla ei voi sivuuttaa lasten ja nuorten asemaa tarkasteltaessa. Uskon, että jos olemme paremmin tietoisia lasten ja nuorten kokemuksista väkivallasta ja osaamme ottaa heidät osallisuuden avulla viranomaistyökentelyyn asiantuntijoina omassa asiassaan, niin pystymme vaikuttamaan heidän tulevaisuuteensa ja väkivaltakiirteen katkaisemiseen.

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Lapsen ja nuoren kohtaamista ja heidän mielipiteidensä selvittämistä ei pidetä viranomaisten keskuudessa useinkaan helppona tehtävänä (Eskonen, ym., 2006, 26). Erityisesti lapset on nähty haasteellisena heidän ikänsä vuoksi; haavoittuvina ja helposti särkyvinä sekä kykenemättömiksi tekemään päätöksiä, ikään kuin puutteellisina aikuisina, minkä vuoksi heitä on pyritty lähestymään lapsina, mutta kuitenkin eri tavalla kuin aikuiset normaalisti lähestyisivät lapsia (Nikander & Zechner, 2006, 516–517). Niin lapset ja nuoret kuin aikuisetkin muodostavat kuitenkin oman asemansa pu-

hujana suhteessa siihen instituutioon ja sen tehtävään, kuten tämän tutkimuksen osalta poliisiviranomaiseen ja hänen tekemäänsä kuulusteluun. Institutionaaliseen vuorovaikutukseen eli kuulusteluun liittyvät tehtävät määrittävät kohtaamisen reunaehdot, suuntaa ja seuraamuksia. Näissä kohtaamistilanteissa on merkityksellistä, miten lapsi voi osallistua, mitä hän kertoo kokemuksistaan ja miten lapsen puhe tulkitaan (Eskonen, ym., 2006, 22). Mielenkiintoista on tarkastella tässä tutkimuksessa sitä, miten lapset ja nuoret pystyvät kertomaan omista kokemuksistaan ja miten he uskaltavat paljastaa omia tunteitaan vieraalle henkilölle. Ymmärrettävää on, että ongelmat moninkertaistuvat ja rikostapahtuman selvittäminen hankaloituu, kun lapseen tai nuoreen kohdistettu väkivallanteko tapahtuu perheenjäsenen tai muun lähipiirissä olevan ihmisen taholta. Tuolloin saattaa syntyä ristiriitaisia tilanteita julkista valtaa edustavan poliisin sekä yksityisyyttä edustavien vanhempien välillä. Hirvelän mukaan (2006, 24) tällaisessa tilanteessa kenenkään ei pitäisi unohtaa, varsinkaan rikostutinnan aikana, että lapsen asema rikoksen uhrina on erittäin traumaattinen, ja hän on ikänsä puolesta puolustuskyvytön ja haavoittuvainen.

Olen lähestynyt tutkimusongelmaa erään suomalaisen poliisilaitoksen alueella poliisin tekemien rikosilmoitusten ja niistä tehtyjen esitutkintapöytäkirjojen avulla. Lapsiin tai nuoriin on näiden asiakirjojen mukaan kohdistunut väkivallantekoja, joiden tekijöinä on lapsiin tai nuoriin nähden aikuinen henkilö, ja joissakin asiakirjojen tapauksissa aikuinen on lapselle tai nuorelle melko läheinen henkilö. Tutkimukseni keskeinen tarkoitus on selvittää lasten ja nuorten asemaa poliisitutkinnassa ja samalla siitä on muodostunut tutkimukseni päätutkimuskysymys:

Millainen on lasten ja nuorten asema poliisin esitutkinnassa esitutkintapöytäkirjojen mukaan?

Pyrin havaitsemaan käytössäni olevien esitutkintapöytäkirjojen, erityisesti kuulustelukertomuksien avulla, mikä on lasten ja nuorten asema poliisin tekemässä tutkinnassa? Keskeisintä on lasten ja nuorten aseman muodostumisen hahmottaminen monitahoisessa institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa viranomaisten kanssa. Lasten ja nuorten aseman tarkastelu ei mielestäni yksistään onnistu heidän kertomuksien avulla, vaan sitä pitää tarkastella heidän osallisuutensa kontekstista sekä miten viranomaisten yhteistyö vaikuttaa heidän asemaansa ja sitä kautta mahdollisesti osallisuuteen ja kerrontaan. Sen vuoksi lähestyn tutkimusongelmaani seuraavien kysymyksien avulla, jotka mahdollistavat mielestäni lasten ja nuorten aseman lähemmän tarkastelun.

1. Mitä lapset ja nuoret kertovat heidän kokemastaan väkivallasta poliisin kuulustelupöytäkirjoissa?
2. Miten lasten ja nuorten osallisuus rakentuu poliisin esitutkintapöytäkirjoissa?
3. Mikä on viranomaisten yhteistyön merkitys lasten ja nuorten asemaan esitutkintapöytäkirjoissa?

Tutkimukseni tavoitteena on saada näkyviin väkivallan kohteena olevat lapset ja nuoret, jotka ovat sen vuoksi joko vapaaehtoisesti tai täysin vastentahtoisesti joutuneet poliisiin tai lastensuojeluviranomaisten kanssa tekemisiin. Kuulustelukertomuksia lukiessani olen huomannut, että lapset ja nuoret kykenevät osallistumaan vuorovaikutustilanteisiin ja tuomaan kuulustelussa esiin heille tärkeitä asioita, vaikka lasten tai nuorten asemasta käsin ei olekaan helppoa saada tai ottaa puhetilaa. Tilalliset ratkaisut ja tilankäyttö ohjaavat sitä, millaisen aseman lapset ja nuoret saavat aikuisen ja lapsen, nuoren välisessä kohtaamisessa. Se viestittää instituution odotuksia vuorovaikutuksen etenemisestä ja siitä saatavasta tiedosta. Mitä epävirallisempi tila voidaan rakentaa, sitä enemmän on mahdollisuuksia muodostaa vuorovaikutusta lapsen tai nuoren ehdoilla. (Eskonen, ym., 2006, 41.)

Lasten ja nuorten kannalta on tärkeää, että he saavat mahdollisuuden ilmaista itseään vaikka sen rikkoisikin instituutiolla olemassa olevia toimintatapoja tai jopa vaatisi niiden muuttamista (Eskonen, ym., 2006, 41). Lasten ja nuorten osallisuuden ja kerronnan kannalta onkin tärkeää tarkastella sekä kuulustelukertomuksista ja esitutkintapöytäkirjoista, mitkä tekijät vaikuttavat tähän kokonaisuuteen. Heidän osallisuuden toteutumisen tarkastelun kannalta pidän merkittävänä asiana sitä, että kuulustelu toteutuu, joko niin, että lapsi tai nuori kertoo häneen kohdistuneesta väkivallasta tai lapsi tai nuori kertoo kieltäytyvänsä kertomasta tapahtuneesta väkivallasta. Tämän tutkimuksen osalta lähden siitä olettamuksesta, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa siihen, että he ovat tulleet omasta vapaasta tahdostaan kertomaan poliisille kokemastaan väkivallasta. Kun olen tarkastellut aineistoa, niin uskon, ettei lapsia tai nuoria ole ainakaan pakotettu kuulustelutilanteeseen.

Tutkimuksessani olen myös tarkastellut poliisin ja lastensuojeluviranomaisten rooleja, erityisesti miten ne vaikuttavat lasten ja nuorten asemaan. Olen pyrkinyt löytämään esitutkintapöytäkirjoista merkkejä heidän välillä tehtävästä yhteistyöstä ja sen muodoista. Tämän lisäksi olen esitutkintapöytäkirjoista tarkastellut mitä lastensuojeluviranomaiset omassa työskentelyssään, ennen tutkintapyyntönsä toimittamista poliisille, ovat mahdollisesti tehneet lasten, nuorten sekä heidän vanhempi-

ensa kanssa. Koko tutkimusta ajatellen, minun tarkoitukseni ei ole lähteä kuitenkaan arvostelemaan kenenkään aineistossa olevan viranomaisen tekemää yksittäistä työtä. Tutkimukseni tarkoituksena on tehdä näkyväksi, mitä yhteistyön muotoja esitutkintapöytäkirjoista on havaittavissa ja miten ne mahdollisesti vaikuttavat lasten ja nuorten asemaan viranomaisprosessissa väkivallan uhrina. Tärkeää olisi ymmärtää jokaisen yksittäisen lapsen ja nuoren kanssa käytyjen kuulustelujen tai tapaamisten merkitys heille itselleen ja millä tavalla jokainen työntekijä voisi rakentaa omaa työskentelyään siten, että lasten ja nuorten kokemukset viranomaisten kanssa tehtävässä työssä kehittyisivät. Ymmärrän, että poliisin rooli rikoksien selvittäjänä rajaa poliisityön tietynlaiseksi, mutta tutkimukseni tavoitteena onkin herätellä keskustelua siitä, miten viranomaisten yhteistyötä pitäisi kehittää. Tapahtuuko se lasten ja nuorten osallisuuden kehittämisen avulla vai yksistään viranomaisten yhteistyömalleja kehittämällä? Joka tapauksessa muutosta lasten ja nuorten asemaan viranomaistyöskentelyyn tarvitaan.

6.2 Metodologiset lähtökohdat

6.2.1 Tutkimukseen orientoitumisen lähtökohtia

Tutkimukseni asettuu kvalitatiivisen tutkimuksen kenttään, sillä pyrin aineiston analyysissä tekemään havaintoja sekä ratkaisemaan eräänlaisia arvoituksia. Kuten Alasuuri (1995, 39–81) on todennut, että johtolankoja tulkitsemalla pitää päästä tehtyjen havaintojen yli ja niiden taakse, milloin on mahdollista löytää todelliset tulokset ja vastaukset tutkimukselle asetettuihin kysymyksiin. Tutkimukseni on myös vahvasti aineistolähtöinen, sillä olen aloittanut aineiston tarkastelun ennen kuin olin muodostanut käsitystä tutkimukseni teoreettisesta näkökulmasta tai edes tutkimuskysymyksistä. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että analysoitavaa aineistoa tarkastellaan useastakin eri näkökulmasta ennen kuin lopullinen näkökulma löytyy, mikä on tullut tutkimukseni tekemisessä esiin. Mielestäni tutkimuksen ja aineiston analyysin tekeminen on jatkuva prosessi (Törrönen, 1999, 44), mutta keskeisenä siinä on myös huomion kiinnittäminen teoreettisen viitekehyksen ja erityisesti kysymyksenasettelun kannalta olennaisiin asioihin. Kuitenkaan tutkimuksen tekemisessä havaintoja ei voi pitää lopullisina tuloksina vaan ne ovat johtolankoja ja apuvälineitä arvoituksien ratkaisemiseen (Alasuutari, 1995, 39–81).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ovat yleistyneet sellaiset tiedonkeruutavat, joissa pyritään ymmärtämään toimijoita heidän itsensä tuottamien kertomusten avulla. Tuolloin voidaan puhua elämänker-

rallisista lähestymistavoista ja persoonallisiin dokumentteihin perustuvasta tutkimuksesta. Tällaisessa tutkimuksessa aineistona voi olla monenlaisia dokumentteja kuten omaelämäkertoja, päiväkirjoja, kirjeitä tai virallisia dokumentteja, joiksi määrittelen oman aineistoni. Kun elämänkerroissa ihmiset voivat itse päättää, mistä asioista niissä puhutaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2002, 205), ja vaikka kuulustelukertomuksissa asioista puhumista rajaa tilanteen institutionaalisuus, niin rikostapahtumasta kertomista ei rajata millään tavalla. Käytännössä lapsille ja nuorille pyritään tarjoamaan mahdollisuus kertoa kaiken siitä, mitä he muistavat rikostapahtumasta. Aina ei kuitenkaan voida olla varmoja siitä, että näin tapahtuu ja tuolloin he saattavat täyttää muistissa olevia aukkoja fiktiivisillä kertomuksilla (emt., 2002, 205).

Tutkimuksen tekeminen ja erityisesti aineiston analyysi on aina tekijänsä näköinen ja hänen ajattelustaan lähtöisin olevaa (Törrönen, 1999, 43). Olen miettinyt monenlaisia vaihtoehtoja tutkimusmenetelmäksi. Haasteena on ollut ymmärtää aineistoni muodostuminen erilaisista tekstien osista, joista osa on kasvokkain tapahtuneita kuulusteluja, osa on poliisin kirjaamia rikosilmoituksia ja osa on lastensuojeluviranomaisten tekemiä tutkintapyyntöjä asiakirjaliitteineen. Osassa tutkimukseni aineistosta olen osallistunut käytännön työn tasolla rikoksien selvittämisiin. Tutkimukseeni ei ole voinut olla vaikuttamatta työhistoriani poliisina ja sosiaalityöntekijänä, vaan ne ovat olleet läsnä tutkimuksen alusta alkaen riippuen siitä, missä vaiheessa olen ollut ammatillista kehittymistäni. Tutkimusteksti on aina tutkijan tulkintaa aineistosta ja tietyistä lähtökohdista, niin työhistoriani antaa tutkimukseeni kokemuksellisen ja käsityksellisen merkityksensä. Tutkijana olen kuitenkin tavoitellut objektiivisuutta etäännyttämällä itseäni tietoisesti alkuperäisistä kokemuksistani, mutta toisaalta lähestyn analyysiä avoimesti kokemustani hyödyntäen. Pyrkimyksenäni on kuitenkin ollut mahdollisimman neutraali analyysiote aineiston tarkastelussa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2002, 278–279).

Tutkimustani kokoavaksi ajatukseksi on tullut, että teksteillä rakennetaan sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Tutkimusmenetelmää hakiessani ajattelin, että voidakseni tutkia esitutkintapöytäkirjoja minun olisi päästävä tekstien ytimeen lähelle tekstin tuottajien lähtökohtia, pystyäkseen tekemään tulkintaa. Aino Kääriäinen kuitenkin toteaa (2003, 39) tekemässään väitöskirjassaan lastensuojelun dokumenttien tutkimuksesta, että ”tekstit ovat eri asia kuin tapahtuma, jota se käsittelee”. Tekstiä tulisi voida katsoa tekstinä, mikä on erillään todellisista tapahtumista (Hiidenmaa, 2000; ref. Kääriäinen, 2003, 39). Ne ovat muodollisia suhteita sisältäviä, merkityksellisiä ilmentymiä esittäviä, mitkä tuottavat todellisuutta. Tekstit sisältävät joitakin sanal-

lisiä viestejä ja merkityksiä, eivätkä ne ole irrallaan inhimillistä käytännöistä. Tekstit tuottavat siis merkityksiä, joita lukija tulkitsee. (Lehtonen, 2000; ref. Kääriäinen, 2003, 39.) Samoin merkityksiä muodostavat tekstin sisällä olevat institutionaaliset vuorovaikutustilanteet, jotka ovat mielestäni välttämätöntä tuoda eri kontekstissa esiin kuin mitä tekstintutkimuksessa tehdään. Se mahdollistaa institutionaalisen vuorovaikutuksen tarkastelun, mitä tapahtuu asiakkaan ja työntekijän välillä (Eskonen, 2005, 44).

Kääriäinen (2003, 16) kirjoittaa, että asiakirjat ovat aina sidoksissa ympäristöönsä ja ennalta määrättyihin muotoihinsa. Niiden tulee olla aitoja, uskottavia eikä niissä voi olla tulkintavirheitä, mitkä vaikuttavat analyysin tekemiseen ja lopputulokseen. Hänen mukaan May (1999) toteaa, ettei asiakirjoja voi irrottaa kirjoittamisen tavoista, vaan niitä pitäisi lähestyä hermeneuttista ymmärtämistä korostaen. Tällä May hänen mukaansa tarkoittaa, että tutkijan omien ja tekstistä löytyvien merkityksien tiedostamista ja hyödyntämistä analyysiprosessissa. Silloin tutkijan oma ajattelu muodostaa ponnahduslaudan tekstien kanssa käytävään keskusteluprosessiin. Asiakirjojen asettuessa laajempaan sosiaaliseen kontekstiin, niin tutkija voi tarkastella yhtä lailla tekstin tuottamisprosessin tekijöitä kuin sosiaalisia konteksteja. (May, 1999; ref. Kääriäinen, 2003, 16 – 17.)

Institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimustraditio kuuluu kasvokkaisen vuorovaikutuksen tutkimisen kolmanteen sukupolveen. Institutionaalaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan sellaista puhetta, jonka avulla siihen osallistuvat suorittavat jotain tehtävää, kuten lastensuojeluasian käsittelemistä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä keskustelussa tai rikoksen selvittämistä kuulusteltavan ja poliisin välisessä keskustelussa. Siinä keskitytään johonkin asiaan tai päämäärään, jolloin sen käytäntöjen mahdollinen kirjo on normaalia arkikeskustelua kapeampi. Erilaiset keskusteluun osallistumista säätelevät rajoitteet ja instituutiolle tyypilliset tulkintakehykset ja sanastot ovat tyypillisiä institutionaalille vuorovaikutukselle. Tutkittaessa institutionaalista vuorovaikutusta on olennaista, että instituutiota tutkitaan analysoimalla keskustelun osapuolten orientaatioita heidän puheessaan esiin tulevien vihjeiden kautta. (Juhila, 2004, 165.) Omassa tutkimuksessani nämä kaksi tutkimusotetta ovat tasavertaisesti läsnä tutkimusaineistossani, etten voi erottaa niitä toisistaan. Sen vuoksi kiinnitän oman tutkimukseni näihin kahteen tutkimussuuntaan. Tutkimusanalyysiä tehdessäni olen edennyt siinä asteittain vaihe vaiheelta yhä syvemmälle, niin koen ottaneeni siinä vaikutteita hermeneuttis-fenomenologian kontekstista ja olen työstänyt aineistoani käyttäen sen rinnalla kriittistä diskurssianalyysiä.

Tämän tiedostetun kehämäisyyden että kokemuksellisuuden läsnäolo johdatti minut hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksen lähteille, sillä Kupiaisen mukaan (2005, 90) tutkimusote ei rajoitu pelkästään jonkin erillisen kohteen tarkasteluun ja määrittämiseen, vaan tutkimuksen lähtökohtana on elämän tosiasiallisuus siitä, miten koettu ilmenee. Tosiasiallisuus tarkoittaa näin ollen aina myös tutkijan omaa, eli minun henkilökohtaista tulkintaani siitä, miten asiaa eletään ja koetaan. Kokonaisuudessaan aineistoni on täynnä kokemuksellisuutta sekä tutkijan että tarkasteltavana kohteena olevan lapsen ja nuoren näkökulmasta. Kun analyysin edetessä pyrin tekemään hienovaraista lapsen ja nuoren kertomisen tulkintaa sekä lapsen ja nuoren osallisuuden muotojen tulkintaa, niin kyseessä on ymmärretyn etsimisestä ja ymmärtämisestä luonnosteltujen mahdollisuuksien muotoilemisesta kokemuksen tasolla. Tällaisen tulkitsemisen ymmärtäminen edellyttää aina ymmärrystä siitä, minkälaiseen ympäristöön ja kokonaisuuteen tarkastelun kohteena oleva asia kuuluu tai mihin muihin asioihin nähden se saa merkityksensä. (Kupiainen, 2005, 92.)

6.2.2 *Fenomenologia tutkimuksen lähtökohtana*

Fenomenologia on 1800- ja 1900- luvun taitteessa syntynyt mannermainen suuntaus filosofiasta. Se voidaan ymmärtää laajasti filosofiana, lähestymistapana tai metodina ja siihen liittyvien tutkimusten keskeisin tutkimuskohde on ihmisen kokemus. Tutkimuskohteena se voi avata eri tieteenaloille uuden tavan lähestyä jotakin jo ehkä enemmän tutkittua ilmiötä. Kun fenomenologiaa on käytetty tutkimusmetodinä, niin silloin sen taustalla ei ole tietoisia tieteen filosofisia taustaoletuksia. Fenomenologiassa on kaksi päätutkimusperinnettä, joista toinen on Husserlin edustama deskriptiivinen fenomenologia ja toinen on Heideggerin hermeneuttinen fenomenologia. (Virtanen, 2006, 152–154.)

Husserl otaksui, että kaikki tieto perustuu kokemukseen, joten todellista maailmaa on tutkittava aina kokemusten kautta. Hänen fenomenologiansa tavoitteena on kuvata ulkoisen maailman rakentumista ihmisen tajunnassa ilman teoreettisia käsitteitä, siksi fenomenologiassa ollaan kiinnostunut tavoista, joilla ihmisen tietoisuus jäsentää ulkomaailmaa. Siinä ei kuitenkaan olla kiinnostuneita ihmisen tajunnan rakenteesta, vaan jostain yleisemmästä, absoluuttisesta, ylyksilöllisestä, historiallisesta tajunnasta. Ja näistä lainalaisuuksista tulevat ovat Husserlin mukaan kaiken tiedon perusta. (Satulehto 1992, Perttula 1994; ref. Virtanen, 2006, 154–155.) Hermeneuttisessa fenomenologiassa Heidegger otaksuu tiedon muodostuvan ihmisen ja ulkoisen todellisuuden välisessä suhteessa, min-

kä vuoksi niitä ei tule hänen mukaansa erottaa toisistaan. Heidegger ei hyväksynyt lainkaan Husserlin ajastusta yliyksilöllisyydestä ja absoluuttisesta elämismaailmasta. Hänelle oli keskeisintä olemisen käsitteen uudelleen määrittäminen. Heidegger ajattelun mukaan ihminen on aina sidottu omaan olemiseensa, jolloin hän on aina suhteessa johonkin. Hän käyttää termiä ”täällä olo”, mikä kuvastaa ihmisen tilannetta, johon tämä on syntynyt, kasvanut tai on itse siihen vaikuttanut ja valinnut sen. Täällä olo muodostuu yhdistelmistä, jossa joihinkin seikkoihin ihminen on voinut vaikuttaa ja toisiin ei ole voinut vaikuttaa. Heideggerin mukaan ymmärtäminen ja sen tulkinta saavat merkityksensä juuri ihmisen tavasta olla maailmassa. Ymmärrys saa tulkinnallisen luonteensa, kun ihminen ymmärtää omaa olemistaan ja muiden olemista. Hermeneutiikka tulkintana merkitsee kaikkea ymmärtämistä, mitä ihmisellä on täällä olostaan. (Virtanen, 2006, 156.)

Fenomenologinen tutkimus on jatkanut tästä kehittymistään, mutta peruslähtökohta ei kuitenkaan ole muuttunut vuosisatojen kuluessakaan. Fenomenologisen tutkimuksen lähtökohtana on edelleen subjektiivinen kokemus eli ihmisen mielessä rakentuneet merkitykset. Merkitysmaailma koostuu erilaisista kokemuksista, kuten havainnoista, tunne-elämyksistä, mielikuvista, kuvitelmista, uskomuksista, mielipiteistä, käsityksistä ja arvostuksista. Tutkija ei pysty tavoittamaan tätä mielen subjektiivista merkitysmaailmaa, ellei tutkittava kerro tai jollakin muulla tavalla kuvaile mielensä kokemuksia. (Virtanen, 2006, 157.)

Heideggerin on määritellyt, että tulkitseminen ja ymmärtäminen muodostuvat vastavuoroisesta, jatkuvasta liikkeestä, missä kokonaisuus konstituoituu vain osien tulkitsemisen myötä. Tällöin voimme ymmärtää kerrallaan vain tietyn osan tutkimisen kohteena olevasta kokonaisuudesta. Tontti mainitsee tästä valaisevana esimerkkinä, että sana voidaan ymmärtää osana lausetta, lause vain osana tekstiä, ja teksti vain osana kulttuurista traditiota. Se luonnehtii tieteellistä tulkitsemista tai selittämistä sekä puheen tai havaintojen ymmärtämistä. Tällöin puhutaan hermeneuttisesta kehäkäsitteestä. Ennen kuin tutkija voi astua tähän kehään, rakentamaan osien ja kokonaisuuden vastavuoroisuutta, niin hänellä täytyy olla ennalta olevaa tietoa tai kokemusta asiasta. (Tontti, 2005, 60–61.) Tätä kehämaista kulkua pitkin olen lähestynyt oman analyysin ydintä. Analyysini onkin ollut jatkuvaa prosessin hakemista ja uusien kysymyksien asettelua. Prosessin etenemisen myötä on tullut uusia elementtejä esiin ja lopullinen analyysin rakentuminen on tapahtunut vaiheittain.

6.2.3 *Kriittinen diskurssianalyysi tutkimuksen lähtökohtana*

Olen aikaisemmin yrittänyt vihjata olevani sekä institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkija että tekstin tutkija, ja sen vuoksi olen pyrkinyt tutustumaan molempiin tutkimussuuntiin. Mielestäni ne eivät siinä määrin eroa toisistaan, jotta en voisi niitä samanaikaisesti käyttää, molemmissa tarkastellaan kieltä, mutta eri konteksteista ja diskursseista. Mielestäni tarkastelen muun muassa kirjoitettujen tekstien sisällä olevia vuorovaikutustilanteita. Osa teksteistä on vuorovaikutustilanteista eli kuulustelutilanteista litteroituja tekstejä ja osa on kuulustelutilanteissa tapahtuvan vuorovaikutuksen ansiosta vapautuvia kirjoitettuja tekstejä. Osa asiakirjoista rakentuu lastensuojeluviranomaisien kirjoittamista teksteistä. Tutkimukseni kannalta merkityksellisempää on mielestäni se, mitkä analyysimenetelmät otan käyttööni. Olen tutkimuksessani kiinnostunut esitutkintapöytäkirjojen sisällä olevista vuorovaikutustilanteista, niiden sosiaalista rakenteista ja ilmiöistä sekä suhteista kieleen, minkä vuoksi valintani kohdistuu nimenomaan yhteiskuntatieteelliseen diskurssianalyysiin. (Kääriäinen, 2006, 42.)

Konteksti on yksi yleisimmistä käsitteistä humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla. Kontekstin pohdinta liittyy kielitieteen filosofian peruskysymyksiin, miten mieltä teoretisoidaan suhteessa ihmismieleen ja – toimintaan (Heikkinen, 2012, 88). Aineistossani olevat kuulustelukertomukset ja muut asiakirjat sisältävät kuulusteluun liittyvän tilannekontekstin lisäksi sitä ympäröivien institutionaalisten käytäntöjen konteksteja sekä yhteiskunnan konteksteja. Esitutkintapöytäkirjat eivät siis pelkästään kerro poliisin työn tuloksista, vaan ne ovat todellisuuden tuottamisen näyttämöitä, joissa kuulustelukertomuksien osapuolet ja lukijat kohtaavat toisensa. Käytännössä osapuolet ovat toisiinsa nähden itsenäisiä, mutta pystyvät harkitsemaan erilaisia kirjoittamis- ja tulkintavaihtoehtoja henkilökohtaisten mieltymyksiensä mukaan. Tässä tutkimuksessa kuulustelua ympäröivä yhteisö toimii normien lähteenä, joihin yksittäiset osallistujat ja lukijat tukeutuvat tulkintojaan tehdessään. (Kääriäinen, 2006, 40–41.)

Diskurssia lähestytään tutkimuksessa usein tekstin kautta, kun teksti on viitannut kirjoitettuun kieleen, niin diskurssi on vastaavasti viitannut puhuttuun kieleen. Se viittaa ihmisten väliseen kanssa käymisen kokonaisuuksiin tietyissä tilanteissa tai ympäristöissä (Heikkinen, 2012, 95–96), se voi myös esiintyä yhteiskunnan käytänteissä tai yhteiskunnallista toimintaa ohjaavan tahon toiminnassa (Remes, 2006, 296). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa diskurssi on analyysiyksikkönä rajattua tekstiä laajempi ja monipuolisempi (Heikkinen, 2012, 95–96). Se on virinnyt varsinaisesti vasta

muutama vuosikymmen sitten, jolloin alettiin kriittisesti tarkastella tiedettä ja sen tekemisen menetelmiä ja ylipäänsä koko tieteen tehtävää (Remes, 2008, 307).

Diskurssianalyysin lähtökohdat ovat saksalaisessa ja ranskalaisessa tutkimusperinteessä ja se on saanut alkunsa niin sanotun modernin ajan alkaessa murtua kohti postmoderniksi kutsuttua aikakautta. Tuon ajan merkittävänä filosofeina Habermas ja Foucault kritisoivat modernin ajan ilmiöitä ja sen tietokäsityksiä, minkä seurauksesta diskurssit nousivat filosofiseen tutkimukselliseen keskusteluun etenkin tiedon käsitteen kriittisessä tarkastelussa. (Remes, 2006, 310–311.) Diskurssianalyysin teoreettinen koti taas on sosiaalisen konstruktionismin traditiossa, minkä käsityksen mukaan meillä ei ole mahdollisuutta kohdata tutkimaamme todellisuutta ”puhtaana”, vaan aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä (Jokinen, 2006, 39). ”Diskurssianalyysi on kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Puheet ja teot eivät siis ole diskurssianalyysin näkökulmasta toistensa vastakohtia, vaan niiden molempien katsotaan olevan toimintaa, joka ylläpitää tai muuntaa sosiaalista todellisuutta.” (Suoninen, 2002, 19.) Diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita kulttuurisista merkityksistä, yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Sen vuoksi kulttuuristen merkityksien tarkastelussa on olennaista, että ne liitetään ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Merkityksen rakentuvat, pysyvät yllä ja muuttuvat vain ihmisten keskinäisessä toiminnassa, kuten kommunikatiivisissa puheissa ja keskusteluissa, kirjoituksissa ja muissa symbolisissa toiminnoissa. (Jokinen & Juhila, 2002, 54.)

Kääriäisen (2006, 43–44) mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä yhdistyy sekä kielitieteellisen että yhteiskuntatieteellisen diskurssin tutkimuksen näkemyksiä, jossa yhteisenä mielenkiintona on kielenkäyttö. Molemmat kuitenkin jakavat näkemyksen diskurssin tavasta hahmottaa maailmaa eli diskurssin konstruktiivisesta luonteesta. Siinä diskursseja analysoidaan sosiaalisten rakenteiden ja käytänteiden näkökulmasta. Ja mikä tärkeintä, kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on nostaa esiin yhteiskunnallisesti tärkeitä aiheita diskurssin tutkimukseen ja saada mahdollisesti aikaan muutosta ajatteluun ja toimintaan. Kriittisen diskurssianalyysin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita myös kielen sosiaalisen käytön ja valtasuhteiden kietoutumisesta toisiinsa. Kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on tehdä näkyväksi neutralisoituneet kausaalisuhteet tekstin, diskursiivisten käytänteiden ja laajempien yhteiskunnallisten käytänteiden välillä. Analyysissä pitäisi huomioida vuorovaikutuksen tuottajien, tekstin tuottajien tarkoituksen, sisällön ja muodon merkitys kokonaisuuden kannalta. Diskurssianalyysi koostuu siis tekstien, käytäntöjen ja sosiokulttuurisen ympäristön

suhteiden kuvaamisesta, tulkinnasta ja selittämisestä. Kääriäinen on omassa väitöskirjassaan käyttänyt Fairclough'n kolmiulotteista analyysimallia. Hyödynnän sitä oman aineistoanalyysin tekemisessä siinä määrin, että käytän sitä vain yksinkertaistetusti kuvamaan analyysin vaiheita. Kuvaamisen vaiheessa tarkastelen tekstien rakenteita, ja kuvailen mitä lapset ja nuoret kertovat heihin kohdistuneesta väkivallasta. Tämän jälkeen teen tulkintaa kuulustelukertomuksien sisällöistä, mitkä ovat poliisien rakentamia. Tulkitseminen tapahtuu omaa ammatillista ymmärrystäni hyväksikäyttäen. Selittämisen vaiheessa pyrin tulemaan pois aineistostani ja selittämään, mistä kuulustelukertomuksissa ja asettamissani teemoissa on kysymys. Tämän lisäksi hyödynnän rakentamaani teoriakehystäni osallisuuden muodostumisen tarkastelussa, koska kuulusteluissa oleva lasten ja nuorten osallisuus ei rakennu yksiselitteisesti. Teen siis hermeneuttista kehämatkaa diskurssianalyysin kolmiulotteisessa maailmassa.

6.3 Tutkimusaineisto

Pyrin vastaamaan asettamaani tutkimuskysymykseeni lasten ja nuorten asemasta, heidän osallisuuden ja viranomaisten yhteistyön ja sen merkityksien kautta lasten ja nuorten asemaan esitutkinnassa esitutkintapöytäkirjojen avulla. Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa ovat yleistyneet aineistonkeruutavat, joissa pyritään ymmärtämään toimijoita heidän itsensä tuottaminen kertomusten avulla. Tuolloin puhutaan lähinnä elämäkerrallisista lähestymistavoista ja persoonallisiin dokumentteihin perustuvasta tutkimuksesta. Tällaisessa tutkimuksessa aineistona voi olla monenlaisia dokumentteja kuten päiväkirjoja, kirjeitä tai virallisia dokumentteja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2002, 205.) Esitutkintapöytäkirja-aineisto kuuluu tällaisiin virallisiin asiakirjoihin, jotka pitävät sisällään poliisin kokoamia tietoja rikoksen selvittämisen ajalta, kuten rikoksen asianomistajien kuulustelukertomukset, teknisen tutkinnan pöytäkirjat, mahdolliset lääkärinlausunnot sekä lastensuojeluviranomaisten tutkintapyynnöt ja niihin liittyviä lastensuojeluasiakirjoja (Humpi & Ellonen, 2010, 26.) Tämän tutkimuksen asianomistajina ovat toimineet lapset, nuoret, heidän vanhempansa sekä rikoksesta epäillyt henkilöt. Olen käyttänyt tutkimuksessani esitutkintapöytäkirjoja kolmessa eri merkityksestä johtuen asettamistani tutkimuskysymyksestä ja siihen liittyvistä alakysymyksistä. Tutkimukseni kohdistuu esitutkintapöytäkirjoissa oleviin kuulustelukertomuksiin, joiden avulla hahmotan lasten ja nuorten kertomuksia heihin kohdistuvasta väkivallasta. Tämän lisäksi käytän koko esitutkintapöytäkirja-aineistoa lasten ja nuorten osallisuuden tarkastelussa ja viranomaisten merkityksien

hahmottamisessa käytän erityisesti lasten ja nuorten kuulustelukertomuksia sekä lastensuojeluviranomaisten tutkintapyyntöjä asiakirjaliitteineen.

6.3.1 Poliisin esitutkintapöytäkirjat tutkimusaineistona

”Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa dokumenteilla ja asiakirjoilla on ollut aina vahva merkitys. Tutkimuksien aineistoina on käytetty erilaisia henkilökohtaisia dokumentteja kuten kirjeitä, päiväkirjoja, aikaisempien tutkimusten aineistoja sekä erilaisia organisaatioiden asiakirjoja.” (Kääriäinen, 2003, 14.) Tutkittavana oleva aineistoni koostuu organisaatorisista asiakirjoista eli esitutkintapöytäkirjoista, jotka ovat syntyneet poliisin tekemän esitutkinnan aikana. Se taas on osa rikosprosessia, millä tarkoitetaan tapahtumaketjua, jossa rikosasia etenee esitutkinnasta syyttäjälle ja syyttäjältä syyteharkinnan kautta tuomioistuimelle ja lopulta rangaistuksen täytäntöönpanoon. Rikosprosessi lähtee esitutkintalain 2 §:n mukaan liikkeelle, kun poliisille on tehty rikosilmoitus, jonka voi tehdä kuka tahansa rikoksen osapuoli tai täysin rikoksen ulkopuolinen henkilö, jota rikos jollakin tavalla kosketta. Aineistoni tapauksissa rikosilmoituksen tekijöinä ovat olleet joko lapsi tai nuori itse, hänen vanhempansa tai jokin lapsen etua valvova viranomainen, kuten lastensuojeluviranomainen tai poliisi. Tutkimukseni kohdistuu poliisin esitutkinnan tuloksena syntyneisiin asiakirjoihin eli esitutkintapöytäkirjoihin, joiden toimittamista säädellään esitutkintalaissa. Esitutkinnalla taas tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla poliisi pyrkii hankkimaan tietoa epäilystä rikoksesta syyteharkintaa ja tuomioistuin käsittelyä varten. (Humppi & Ellonen, 2010, 26–27.)

Tutkimusaineistoni koostuu kahdestakymmenestäyhdestä erilaisesta ja eri-ikäisestä lapsesta ja nuoresta. Aineistossani olevien lasten ja nuorten osuus on määrällisesti suurempi kuin esitutkintapöytäkirjojen, sillä kahdessa pöytäkirjassa on useampi lapsi tai nuori asianomistajana. Tyttöjen osuus on määrällisesti suurempi kuin poikien osuus, tyttöjä on yhteensä kahdeksantoista ja poikia on kolme. Tutkimusaineiston lasten ja nuorten iät vaihtelevat neljästä vuodesta seitsemääntoista ikävuoteen. Heidän ikänsä on huomioitu sen mukaan, mitä se on ollut kuulustelujen tekohetkellä. Jossain tapauksissa väkivaltainen rikos on tapahtunut rikoksen tietoon tuloa edeltävien vuosien aikana. Tutkimukseni kannalta olennaisempaa on tieto lapsen tai nuoren kuulemishetken iästä.

Kuulustelulla on tärkeä merkitys rikosprosessissa, niinpä ei ole samantekevää, kuinka tuo toimenpide hoidetaan. Karstisen (1998, 13) mukaan kuulustelu on kahden ihmisen välinen interpersonaali-

nen viestintätapahtuma, jossa kuulustelijan tehtävänä on saada tietoonsa mahdollisimman paljon tosiasioita tutkittavana olevasta asiasta. Samalla tavalla kuin sosiaalityön ammattilaisen ja lapsen tai nuoren kohtaamisessa, niin poliisityössäkin kohtaamista määrittää ajatus siitä, että lapsi tai nuori tietää jotain, jonka tarkkoja yksityiskohtia ei voi kukaan muu tietää kuin lapsi tai nuori itse. Sen vuoksi poliisin työssäkin tiedostetaan, että lasten tai nuorten kohtaaminen ja siinä saatava tieto on tärkeä osa rikosprosessia. Lapsen ja nuoren suora kerrontaa ja kuvausta rikostapahtumasta pidetään merkityksellisenä rikoksen selvittämisen kannalta. (Hurtig, 2006, 169–172.) Kuulustelijan kannalta kuulustelussa on keskeisintä, että hän ymmärtää lapsen kielellisen kehittymisen eri vaiheita, jotta hän tietää, miten lapsia pitäisi kuulustella. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, kun kuulustelijalla on riittävä ymmärrys ja tietoisuus näistä seikoista, niin hän osaa siihen perustuen muokata omaa puhekieltään vastaamaan lapsen kielellisiä taitoja. (Korkman, 2006, 27.)

Lasten ja nuorten kuulusteluja voidaan ajatella myös eräänlaisena haastatteluna, joka sijoittuu tiettyyn sosiaaliseen kenttään. Sosiaalisella kentällä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kuulustelussa mukana olevia toimijoita eli kuulustelun eri osapuolia sekä siihen liittyviä instituutioita. Kuulustelijan ja kuulusteltavan käsitykset näistä tahoista ja niiden toiminnasta vaikuttavat siihen, mitä ja miten he ovat kuulustelukertomuksissaan tuoneet esiin. (Alasuutari, 2005, 147.) Tutkimuksen kohteena oleva sosiaalinen kenttä kuuluu institutionaalisen vuorovaikutuksen kenttään, jossa kuulustelu asettuu poliisityön ja rikosprosessin tiukkoihin rajoihin ja struktuuriin. Lapsitutkimuksen näkökulmasta esitutkintapöytäkirja-aineiston lasten ja nuorten kuulustelut voidaan nähdä erittäin vaativina ja haasteellisina. Kuulusteluissa oleva valta-asetelma ei kuitenkaan asetu niin sanottuun normaaliin haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutuksen asetelmaan, vaan lapsen tai nuoren ja poliisin välinen kuulustelutilanne on valta-asetelmaltaan hyvin erilainen ja voimakas. Oletusarvona on, että kuulustelutilanne ja kuulustelutila on lapselle tai nuorelle aina jännittävä kokemus, ellei jopa pelottava, ja poliisin on aina taisteltava tällaisia elementtejä vastaan. (Eskonen, 2005, 44.)

Mielenkiintoni kohdistuu näissä kuulusteluissa lasten ja nuorten tapoihin kertoa heihin kohdistuneesta väkivallasta ja sitä koskevan kerronnan sisältöihin. Erityisesti siinä kiinnostaa se, miten lapset ja nuoret pystyvät näin tiukasti rajatuissa lähtökohdissa ja olosuhteissa kertomaan kokemuksestaan. Tällainen lapsista ja nuorista lähtöisin oleva tarkastelu perustuu lapsen ja nuoren kertomuksen vakavasti ottamiseen ja keskitytään niihin asioihin, mitkä tulevat heidän kerronnasta esiin (Eskonen, 2005, 48). Samalla mielenkiintoni kohdistuu lasten ja nuorten osallisuuden muodostumiseen siihen, miten heillä on mahdollisuus ilmaista omia ajatuksiaan ja miten osallisuuden toteutumista rakenne-

taan esitutkintapöytäkirjoissa. Tämän lisäksi mielenkiintoni kohdistuu viranomaisten yhteistyöhön, miten se rakentuu esitutkintapöytäkirjoissa ja vaikuttaako sen jollakin tavalla lasten ja nuorten asemaan. Tutkimuksessani en esimerkiksi tarkastele, ovatko lasten ja nuorten kertomukset sisällöllisesti totuudenmukaisia. Mielestäni silloin voi vaarana olla, että etäännyisin pohtimaan tutkimuksen kannalta epäolennaisia asioita, kauaksi lasten ja nuorten sanomasta ja alkuperäisestä tutkimuksen tarkoituksesta. Parhaiten heidän kertomansa saavuttaa, kun pyrkii lukemaan avoimin mielin lapsen ja nuoren kertomaa heidän omasta kokemuksestaan. (Eskonen, 2005, 48–49.)

Aineistoni mahdollistaa muun muassa tämän mielenkiintoisen institutionaalisen vuorovaikutusasetelman tarkastelun, mitä tapahtuu poliisin ja lapsen tai nuoren välisessä vuorovaikutuksessa ja miten lapsen tai nuoren asema sen avulla rakentuu. Tämän lisäksi aineistoni mahdollistaa myös lasten ja nuorten osallisuuden tarkastelun, miten se rakentuu ja mitä keinoja siinä käytetään. Aineistossani ovat asiakirjat, joita ovat muun muassa lastensuojeluviranomaisten tutkintapyynnöt ja niiden liitteinä olevat lastensuojelun asiakirjat, mahdollistavat osallisuuteen vaikuttavien tekijöiden tarkastelun, mutta erityisesti viranomaisten yhteistyön tarkasteluun ne antavat mielenkiintoisen näkökulman. Eskosen (2005, 44) mukaan tällainen ammattilaisten ja lasten vuorovaikutusta koskeva tutkimus on kansainvälisesti hyvin vähäistä, mikä on osalta vaikuttanut kiinnostukseeni institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden tutkimiseen ja on vaikuttanut tutkimukseni tekemiseen.

6.3.2 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimusaineistoni on peräisin erään suomalaisen poliisilaitoksen rikostutkinnan ja palvelututkinnan arkistoista, johon on koottu vuosien kuluessa kaikki poliisin kirjaamat rikosilmoitukset ja esitutkintapöytäkirjat. Käyttämäni aineistooni olen saanut alkutiedot poliisin käytössä olevasta PAT-JA-tietojärjestelmästä, johon kirjataan kaikki poliisille tehdyt rikosilmoitukset ja tutkintapyynnöt (Humppi, 2008, 23). Kun poliisi kirjaa rikosilmoituksen, niin se rekisteröityy tietojärjestelmään tietylle rikosilmoitusnumerolle, jonka perusteella hain rikosilmoitukset ja esitutkintapöytäkirjat poliisilaitoksen tutkintaosastojen arkistoista. Käytännön työnä tämä oli helppo toteuttaa, sillä esitutkintapöytäkirjat olivat huolellisesti ja tarkasti arkistoituina niille tarkoitetuilla paikoilla. Saadakseni esitutkintapöytäkirja-aineistoni käyttöni tutkimuksen tekemistä varten olen joutunut pyytämään

luvan Sisäasiainministeriön poliisiosastolta. Tämän lisäksi olen myös pyytänyt tutkimusluvan tutkimuksen kohteena olevalta poliisilaitokselta.

Tietojen haun alkuvaiheessa kävin läpi PATJA-tietojärjestelmästä lukuisia lapsiin ja nuoriin kohdistuneista pahoinpitelyistä ja lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä tehtyjä rikosilmoituksia, joita oli tehty poliisilaitoksen alueella. Huomasin, että kyseisenä vuonna poliisilaitoksen alueella oli tehty myös rikosilmoituksia lasten ja nuorten välisistä väkivallanteoista sekä pahoinpitelyistä että seksuaalisista hyväksikäytöistä. Jo siinä vaiheessa tein ensimmäisen tutkimukseen liittyvän rajauksen. Koin, että oli yksinkertaista rajata lasten ja nuorten väliset rikokset tutkimukseni ulkopuolelle. Lasten välillä tapahtuneissa rikoksissa rikostutkinta on hieman erilaista kuin aikuisten tekemissä rikoksissa. Tein rajauksen myös sen vuoksi, että oletin lasten ja nuorten kertovan ja toimivan kuulusteluissa eri tavalla, kun kyseessä on heidän keskinäisistä välien selvittelyistä. En kuitenkaan pidä niitä missään muodossa vähempiarvoisina tutkimuksen kohteina. Päädyin tekemään rajauksen, jossa asianosaisten eli rikoksesta epäillyn ja lapsen tai nuoren ikäero oli enemmän kuin viisi vuotta. Tässä vaiheessa tein mielenkiintoisen havainnon asianosaisten keskinäisistä suhteista, sillä yksikään rikoksesta epäilty ei ollut lapsen biologinen vanhempi. Tämä huomio sen vuoksi, että tuolloin keskustelua herättivät lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt, joissa rikoksesta epäiltyinä olivat lapsen jompikumpi biologinen vanhempi.

Sisäasiainministeriölle osoittamaani lupahakemusta varten minulla piti olla tiedossa, mitä rikosilmoituksia tutkimukseeni käytän ja tuolloin tein aineistorajauksen 20 rikosilmoitukseen. Näissä tapauksissa poliisi oli saanut 19:sta tapauksessa esitutkinnan valmiiksi ja niistä oli tehty esitutkintapöytäkirjat syyttäjälle syyteharkintaa varten ja yhden rikosilmoituksen osalta esitutkintaa ei ole tehty. Tutkimusluvan saamisen jälkeen jatkoin aineiston tarkastelua ja tein siihen vielä muutaman rajauksen. Rajasin aineistoni ulkopuolelle kaksi esitutkintapöytäkirjaa, joissa lasta ei ole kuulusteltu nuoresta iästä johtuen. Tutkimukseni toteutuksen kannalta rajasin aineistoni 17:ään valmiiseen esitutkintapöytäkirjaan ja yhteen rikosilmoitukseen. Tutkimukseni tekemisen kannalta aineistoni on mielestäni riittävä, varsinkin kun kaksi esitutkintapöytäkirjaa pitää sisällään useamman lapsen ja nuoren kuulustelukertomuksen. Aineistossani on mielestäni riittävästi erilaisia rikostapahtumia ja niistä tehtyjä kuulustelukertomuksia, jotta pystyn tarkastelemaan riittävän laajasti lasten ja nuorten asemaa esitutkintapöytäkirjoissa. Esitutkintapöytäkirjoissa on yhteensä 76 sivua lasten ja nuorten kuulusteluita. Näistä kuulusteluista 36 sivua on poliisin kirjaamia kuulustelukertomuksia eli kuulustelupöytäkirjaa. Lasten ja nuorten kuulusteluista 40 sivua muodostuu videotallenteilta litteroiduista

teksteistä, joissa poliisi ei ole kirjannut kuulustelua pöytäkirjan muotoon. Litteroiduissa teksteissä on ollut riviväli yksi ja tekstin pistekoko on ollut yksitoista. Kuulustelukertomuksissa on ollut riviväli yksi ja tekstin pistekoko on ollut kaksitoista. Esitutkintapöytäkirjoista olen jättänyt myös aineistooni myös vanhempien ja rikoksesta epäiltyjen kuulustelukertomukset, jotka ovat samanlaisia kooltaan kuin lapsille ja nuorille tehdyt kuulustelukertomukset. Tämän lisäksi aineistossa ovat mukana myös lastensuojeluviranomaisien tekemät tutkintapyynnöt ja niihin liittyvät asiakirjaliitteet. Näissä riviväli on ollut puolitoista ja tekstinpistekoko on ollut kaksitoista. Aineistossani on yhteensä 235 sivua.

6.4 Analyysin toteuttaminen

Kontekstina lapsilähtöisyyden analyysi perustuu Inkeri Eskosen mukaan (2005, 48–49) lasten vakavasti ottamiseen ja keskittyy niihin asioihin, jotka tulevat lasten kerronnassa esiin. Lapsiin liittyvässä tutkimuksessa on vaarana valituista analyysimenetelmistä johtuen, että lapsen kertomuksen todellinen sisältö katoaa ja lopulta tarkastellaan vain mielikuvia, jotka ovat lähtöisin tutkimuksen kehysten tuottamasta vääristymästä. Tuolloin lapsen todellinen kertomus on kadonnut kovin kauan alkuperäisestä eikä lapsen näkökulma asiaan pääse esiin. Eskonen on ajatellut, että lapsen näkökulman väkivaltaan tavoittaa parhaiten kuulemalla sitä, mitä lapsi itse kertoo väkivaltaan liittyvistä kokemuksistaan. Kontekstina institutionaalisen vuorovaikutuksen kehys on läsnä sekä tapahtumana että tilana, huolimatta tästä vaarasta, pyrin analyysissä havaitsemaan lapsen tai nuoren kertomaa kuulustelun aikana tapahtuvana. Aineistoni huomioiden tähän tarvitaan runsaasti avointa mieltä sekä kokemuksellista käsitystä kuulustelujen kulusta. Kuulustelukertomuksien lasten ja nuorten kertomukset heihin kohdistuneista väkivallan teoista ovat institutionaalisuudestaan huolimatta selkeästi esillä, mutta ne ovat rajattuina kuulustelun etenemistapaan ja kuulustelijan asettamiin kysymyksiin liittyen. Näiden kahden kontekstin yhdistäminen toisiinsa tuo näkökulman lasten ja nuorten osallisuuden tarkastelun tähän päivään. Tarkastelu ei voi olla tuolloin liaksi lapsesta tai nuoresta lähtöisin olevaa, vaan aikuisen rinnalle asettavaa tarkastelua, missä molemmat asiantuntijuudet huomioidaan ja jossa lapsiasiantuntijuus voi olla ajoittain ristiriidassa aikuisasiantuntijuuden kanssa.

Työhön ryhtyessäni minulla ei ollut selkeitä tutkimuskysymyksiä, eikä selkeää käsitystä siitä, miten tarkastelin lapsen ja nuoren asemaa ja kokemuksia väkivallasta esitutkintapöytäkirjoissa. Tästä

haastavasta pohdinnasta johtuen lähdin tutustumaan aineistooni avoimin mielin ja tekemään analyysia tunnustelevalle ja pohtivalle periaatteella. Ajatuksenani oli muodostaa analyysin aikana varsinainen analyysimenetelmä sekä lopulliset tutkimuskysymykset, joita sitten olisi hyvä tarkastella lähemmin lopullista tutkimusta varten. (Eskonen, Korpinen & Raitakari, 2006, 23.) Analyysiin valmistautumisen aloitin perehtymällä yksittäisiin esitutkintapöytäkirjoihin ja luin niitä useaan kertaan läpi. Pikkuhiljaa jätin aineistosta pois sellaisia esitutkintapöytäkirjojen osia, joilla en katsonut olevan merkitystä lapsen ja nuoren aseman ja kokemuksen lähemmässä tarkastelussa. Päädyin jättämään pois valokuva-liitteet, tekniset tutkintapöytäkirjat ja lääkärinlausunnot, sillä ajattelin niiden olevan enemmänkin poliisin työn rutiineja ja työn vaiheita, jotka eivät sinänsä anna lisäarvoa tutkimukselleni. Lopullinen esitutkintapöytäkirja-aineisto piti sisällään rikosilmoitukset, lasten ja nuorten kuulustelut, rikoksesta epäiltyjen kuulustelukertomukset sekä vanhempien kuulustelukertomukset ja lastensuojeluviranomaisien tutkintapyynnöt asiakirjaliitteineen.

Aineiston tarkastelun ja analyysin aloittamisen tein poliisilaitoksen tiloissa, sillä Sisäasianministeriöstä saamani tutkimusluvan perusteella en saanut viedä aineistoa pois poliisilaitokselta. Tässä vaiheessa tutkimusaineistoksi valikoituneista aineistosta otin itselleni kopiot, jotta pystyin tekemään niihin merkintöjä. Samalla tein aineistostani itselleni muistiinpanoja, sillä en voinut käyttää aineistoa kuin rajallisen ajan. Tein muistiinpanot huolellisesti, mutta jätin anonymisoinnin vuoksi kaikki tapausten tunnistetiedot pois muistiinpanoista, ainoastaan jätin sukupuolen ja iän poistamatta, sillä koin niiden olevan tutkimisen tekemisen kannalta tärkeitä. Käyttämiäni esimerkitapauksia varten vaihdoin kaikkien niissä esiin tulevien henkilöiden yksilöimiseen ja tunnistamiseen vaikuttavat tiedot.

Tässä vaiheessa aineistoni tapaukset tulivat hyvin tutuiksi minulle ja pystyin hahmottamaan heidän perheiden tilanteita, ja lasten ja nuorten tuntemuksia rikostapahtumaan ja kuulustelutilanteeseen liittyen. Ennen tutkimusprosessin aloittamista olin antanut itseni ymmärtää, että tapa tai reitti, miten lapseen tai nuoreen kohdistunut rikos tulee poliisin tutkittavaksi vaikuttaa jollakin tavalla lapsen tai nuoren kerrontaan ja haluun osallistua kuulusteluun. Sen vuoksi lukemisen melko alkuvaiheissa jaoin aineiston sen mukaan, mistä tieto tapahtuneesta rikoksesta oli tullut poliisille. Aineisto jakautui selkeästi neljään kategoriaan ilmoittajatahon mukaan. Tämä ei kuitenkaan tuonut yksiselitteisesti toivomaani vastausta, varsinkin niissä tapauksissa, joissa rikostutkinta oli saanut alkunsa viranomaisten tekemistä ilmoituksista. Tätä tehdessäni aineisto tuntui elävän kokoajan ja lapset ja nuoret

kertoivat minulle tarinaansa. Nämä avasivat uuden kontekstin tutkimukselleni ja selkeitä ajatuksia tutkimuskysymyksille.

Teorian ja tarkempien tutkimuskysymyksien hahmottumisen myötä lähdin tarkastelemaan aineistoani valitsemieni kysymyksien avulla, joita olivat: lasten ja nuorten kertomukset väkivallasta, heidän osallisuuteensa vaikuttavat tekijät ja viranomaisten rooli. Aineistoni monitasoinen rakenne tuotti analyysimenetelmän kannalta haasteita, sillä analysoitavat tekstit eivät olleet muodoiltaan keskenään samanlaisia. Osa oli lasten, nuorten ja poliisin kasvokkain tapahtuneesta vuorovaikutuksesta litteroituja tekstejä ja osa poliisin kirjaamia kuulustelukertomuksia ja osa lastensuojeluviranomaisien kirjaamia tekstejä. Tämän lisäksi valitsemani kysymykset aiheuttivat sen, että tarkastelunäkökulma ei ollut jokaisen kysymyksen osalta sama ja jouduin miettimään, mitä aineiston osia käytän kunkin kysymyksen analyysin kohdalla. Koin, etten voi asettaa erilaisia tekstejä samalle analyysitasolle, vaan niitä on tarkasteltava niiden omista lähtökohdistaan. Kriittiselle diskurssianalyysille onkin ominaista tällainen monitasoinen analyysi, jolloin näkökulman avulla tutkittava asia muodostuu tärkeämmäksi kuin tutkimuksessa käytettävä metodi. (Kääriäinen, 2006, 46.)

Kun ensimmäisessä analyysivaiheessa olen tarkastellut koko aineistoani ja sen tekstejä, niin olen pyrkinyt sukeltamaan syvälle aineistoni lähtökohtiin ja hahmottamaan millaisesta kokonaisuudesta on kyse. Toisessa analyysivaiheessa tarkastelin tutkimuskysymyksen mukaisesti pelkästään lasten ja nuorten kertomuksia heidän kokemasta väkivallasta. Kuulusteluista litteroiduista teksteistä poimin kaikki kohdat, jotka tavanomaisen ajattelun näkökulmasta liittyvät väkivalta-aiheen käsittelyyn (Eskonen, 2005, 52). Litteroiduista teksteistä väkivaltaan liittyvät lasten ja nuorten kertomukset olivat helpommin löydettävissä kuin kuulustelukertomuksista, joissa poliisin kirjoittama teksti on saattanut häivyttää lasten tai nuorten kerronnan. Jouduin lukemaan lasten ja nuorten kuulustelukertomuksia useaan kertaan läpi, jotta löysin lasten ja nuorten omat kertomukset väkivallasta. Ja tässä tarkemman analyysin vaiheessa lukiessani näitä molempia lasten ja nuorten kuulustelukertomuksia muotoja läpi useita kertoja hahmottaakseni kertomistilanteiden yksityiskohtia (Eskonen, 2005, 50).

Mielenkiintoni kohdistui teksteissä kielellisten ilmausten tasoihin tekstien sisällöissä ja tuottamisessa sekä niihin liittyvien sosiokulttuuristen tilanteiden tasoille (Kääriäinen, 2006, 46). Kävin kaikki lasten ja nuorten kuulustelukertomukset läpi ja poimin kaikki konkreettiset viittaukset väkivaltaan ja etsin myös heidän ajatuksiaan väkivaltatapahtumaan liittyen. Kuten seuraavanlaisia lainauksia: *”isäni löi minua tahallaan”* *”kysy mult niiku osaaks mä pitää salaisuuden”* *”ei siin ollu niinku ke-*

tää, paitsi me oltii siin autossa” koin heidän kertovan tällä tavoin, mitä he ovat ajatelleet tapahtumahetkellä ja kokeneet väkivallan. Analyysiä tehdessäni tarkastelin lasten ja nuorten kertomuksien rakenteiden ja niiden osien suhteita keskenään. Sen lisäksi otin myös avukseni ammatillisen kokemuksen kuulustelujen tekemisestä ja kirjaamisesta. Niin lukiessani tekstit avasivat lukemisen ja tarkastelun myötä uuden maailman minulle tutkijana. Hermeneuttisen ajattelutavan mukaan voimme ymmärtää vain tietyn osan tutkimisen kohteena olevasta kokonaisuudesta. (Tontti, 2005, 69–70.) Ymmärrän nyt lasten ja nuorten kuulustelukertomukset laajempaan vuorovaikutustapahtumana, jossa he jakavat kokemuksensa kuulustelijan kanssa. Kertominen on näin ollen yhteydessä kuulluksi tulemiseen ja se on tilannesidonnainen prosessi. (Eskonen, 2005, 53–54.)

Toinen analyysivaihe liittyy kysymykseen lasten ja nuorten osallisuuden rakentumiseen esitutkintapöytäkirjoissa. Osallisuuden -käsite on monimerkityksellinen, ja sitä käytetään useissa eri konteksteissa, jossa tarkastellaan lasten ja nuorten asemaa. Omassa tutkimuksessani osallisuus rajautuu institutionaaliseen vuorovaikutuksen kenttään, jossa osallisuutta rakennetaan niukasti. Jouduin analyysin aikana useaan otteeseen miettimään, mitä osallisuus tarkoittaa omassa tutkimuksessani. Ajattelenko osallisuuden olevan pelkästään kuulusteluun osallistumista, vai jotain yhteiskunnalliseen päätöksentekoon laajemmin tarkoittavaa osallistumista. Koin sen olevan jotain näiden kahden ääripään väliltä, mutta siitä huolimatta osallisuuden hahmottaminen esitutkintapöytäkirjoista ei ollut yksiselitteistä analyysin aikana. Lähdin analyysissäni liikkeelle siitä ajatuksesta, että lasten ja nuorten osallisuuden voi nähdä toteutuvan tämän tutkimuksen osalta, kun heillä on mahdollisuus kertoa itselleen tärkeästä asiasta viranomaiselle ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Pidän myös tutkimukseni kannalta tärkeänä, että lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus saada tietoa prosessista, johon he osallistuvat. (Nivala, 2010, 19.)

Tarkastelin hahmottelemaani kontekstiin verraten koko aineistoani ja etsin lasten ja nuorten osallisuuden rakentumiseen viittaavia seikkoja. Tein tarkastelua aluksi hyvin viranomaislähtöisesti ja löysin heidän konkreettisia lainmukaisia keinoja osallistaa lapsia ja nuoria kuulusteluihin. Kävin aineistoa kokonaisuutena useaan kertaan läpi ja alleviivasin sanoja ja lauseita, sillä sanan voi ymmärtää vain osana lausetta, lauseen vain osana kuulustelutekstiä, ja tekstin vain osana poliisin kulttuurista traditiota (Tontti, 2005, 60) Totesin, etten voi löytää vastausta lasten ja nuorten osallisuuden rakentumisesta yksistään viranomaisten näkökulmasta vaan sitä on tarkasteltava laajemmassa ymmärryksessä.

Tässä vaiheessa siirryin enemmän tulkitsemaan tekstien ilmiä ja diskurssikäytäntöjen suuntaan, jolloin tulkitsin tekstien kautta olevia yhteisiä toimintatapoja. Tein tulkintaa lasten ja nuorten kerronnasta sekä kuulustelijoiden ja lastensuojeluviranomaisien rakentamista teksteistä, joissa on inhimillistä toimintaa kuvaavia diskursseja. (Kääriäinen, 2006, 45.) Etsin kaikkia niitä toimintatapoja, joilla kuulustelijat pyrkivät osallistamaan lapsia ja nuoria. Koska kyseessä on syvemmästä aineiston tulkitsemisen prosessista, niin tämäkin tapahtui ammatillista ymmärrystä hyväksi käyttäen. Etenin analyysiprosessissa aineiston eri osien ja osallisuuden vastavuoroisessa, jatkuvassa liikkeessä, jossa tulkitseminen ja ymmärtäminen rakensivat toisiaan. (Tontti, 2005, 60.) Vertasin osallisuudesta olevaa tieteellistä tulkintaa ja kuulusteluissa olevaa kerrontaa keskenään, ja pyrin sitä kautta ymmärtämään osallisuuden kokonaisuutta.

Viimeisen analyysivaiheen tarkoituksena on etsiä vastausta viranomaisten yhteistyön merkityksen vaikutuksia lasten ja nuorten asemaan. Tässä vaiheessa tarkastelin erityisesti niitä esitutkimusraportteja, joissa lastensuojeluviranomainen on tehnyt tutkimuspyynnön poliisille. Mutta käytin analyysiäni kaikkia lasten ja nuorten kuulustelukertomuksia, näistä pyrin etsimään viitteitä lastensuojeluviranomaisten roolista kuulustelussa. Hain aineistosta konkreettisia viittauksia lastensuojeluviranomaisiin ja viranomaisten yhteistyöstä. Peilasin näitä viitteitä lasten ja nuorten kuulustelukertomuksiin ja sieltä esiin tuleviin asioihin. Tämäkin osan tulkinta perustuu ammatillisen kokemuksen hyväksikäyttämiseen sekä teoreettiseen tietoon siitä, miten viranomaisten välistä yhteistyötä tehdään. Tein tarkastelustani muistiinpanot, jotka tuon tuloksia kertoessani esiin.

Kokonaisuutena analyysiäni ajatellen ammatillinen ymmärrykseni asioista on asettanut minut analyysin eri vaiheissa keskusteluun tutkittavana olevien asioiden kanssa. Näin ollen ymmärrykseni sekä poliisin työstä että sosiaalityöstä tuottaa vääjäämättä keskusteluun näkökulmia molempien töiden sisällöistä. (Kääriäinen, 2003, 16–17.) Olen päätenyt kuvaamaan tuloksissa lasten ja nuorten kokemuksia ja asemaa poliisin tekemässä tutkinnassa tutkimukselleni asettamien kysymyksien avulla: 1. Miten lasten ja nuorten osallisuus rakentuu poliisin esitutkimusraportteissa? Millaisia tekijöitä olen analyysissäni löytänyt, joiden katson vaikuttavan osallisuuden muodostumiseen. 2. Mitä lapset ja nuoret kertovat heihin kohdistuneesta väkivallasta kuulustelu- ja tutkimusraportteissa? 3. Miten viranomaisten yhteistyö vaikuttaa lasten ja nuorten asemaan? Onko sillä vaikutusta lasten ja nuorten osallisuuden syntymiseen ja miten se vaikuttaa heidän asemaansa tutkimuksessa.

6.5 Tutkimuksen merkittävyys ja eettiset kysymykset

Väkivaltaisen rikoksen kohteeksi joutuneen lapsen ja nuoren aseman huomioiminen poliisitoiminnassa on yksi jäävuoren monista huipuista lasten ja nuorten aseman laajemmassa yhteiskunnallisessa tarkastelussa. Poliisille tehdyt ilmoitukset ovat lisääntyneet, mutta ne eivät kerro koko totuutta siitä, mitä lapsille ja nuorille todellisuudessa tapahtuu. Poliisin tietoon ei tule kaikki lapsiin ja nuoriin kohdistuvat väkivaltaiset teot, vaan ne nimenomaan ovat näitä jäävuoren huippuja. Tietoon tulleet rikokset ovat aiheuttaneet viranomaisille huolta lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja heidän asemastaan väkivallan kohteina. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että tutkimusta kohdistetaan nimenomaan lapsiin ja nuoriin ja heidän kokemuksiinsa väkivallan kohteeksi joutumisesta. Poliisin tietojärjestelmäänsä kirjaamat rikosilmoitukset ja esitutkintapöytäkirjat avaavat tähän mielenkiintoiseen tutkimuskenttään ainutlaatuisen näkökulman, jonka avulla saamme lasten ja nuorten ääntä kuulluksi ja näkyväksi.

Rikosilmoitukset ja niistä tehdyt esitutkintapöytäkirjat ovat mielenkiintoisia ja tärkeitä tiedonlähteitä tutkijalle, niiden avulla on mahdollisuus muodostaa käsityksiä väkivaltaa kohdanneista lapsista ja nuorista sekä heidän perheistään. Ne avaavat näköalan kotona olevaan vallan jakautumiseen ja väkivallan käyttöön vallan välineenä. Vaikka esitutkintapöytäkirjat yleensä kertovat vain ääritapauksista, niin ne avaavat näkökulmia lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvointiin. Rikosilmoitus saattaaakin olla yksittäisissä tapauksissa lasten tai nuorten tai perheiden ainoa avunhuuto yhteiskunnalle. Pystyykö poliisi yksin vastaamaan tähän huutoon? Tosiasia on, ettei lapsi tai nuori selviydy rikostapahtumasta riippuen yksistään poliisin tarjoamin keinoin, hän tarvitsee tuekseen aikuisia ja myös ammattilaisia ympärilleen. Rikoksen selvittäminen yksistään poliisin voimin ei pitäisi ole ainoa keino auttaa lasta tai nuorta ja heidän perheitään, mutta se voi olla auttamisprosessin ensimmäinen iso askel. Prosessin läpivieminen on yksi keino vaikuttaa yhteiskunnallisesti väkivaltakäyttäytymisen muuttamiseen. Tämän vuoksi on tärkeää, että poliisin arkistoissa olevia asiakirjoja voidaan hyödyntää yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Ja on ensiarvoisen tärkeää, että se tapahtuu nyt, kun keskustelu lasten ja nuorten hyvinvoinnista on edelleen voimissaan.

Rikosilmoitukset ja esitutkintapöytäkirjat pitävät sisällään rikoksen asianosaisten henkilötietoja ja muita sellaisia tietoja, joita luokitellaan salaisiksi henkilötietolain perusteella. Olen toiminut ja käsitellyt aineistoani tutkimusluvan mukaisesti. Kopioimani aineisto on ollut käytössäni vain sille varatun ajan, minkä jälkeen olen tuhonnut sen. Vuoden 2008 jälkeen en ole työskennellyt kyseessä ole-

valla poliisilaitoksella, joten minulla ei ole ollut käytännössäkään mahdollisuutta käyttää esitutkimustapöytäkirjoja uudelleen luvan määräajan päättymisen jälkeen. Tänä aikana olen käsitellyt aineistoani erittäin luottamuksellisesti ja olen säilyttänyt sitä lukitussa paikassa. Olen noudattanut tätä samaa luottamuksellisuuden periaatetta myös tekemien muistiinpanojen ja esimerkkitapausten osalta. Tämän tutkimuksen osalta olen siis ainoa henkilö, joka on käsitellyt tutkimusaineistoani. Koska tutkimukseni tarkoituksena ei ole tuoda esiin yksittäisiä henkilöitä niin, että heitä voisi missään olosuhteissa tunnistaa teksteistä. Uskon, että olen onnistunut tässä, sillä jo aineiston ensimmäisessä käsittelyvaiheessa poistin yliviivaamalla kaikkien aineistossani olevin henkilöiden yksilöidyt tiedot ja kirjoitin erikseen sukupuolen ja iän näkyviin. Käyttämässäni esimerkkitapausten osalta olen vaihtanut kaikkien asianosaisten nimitiedot, osoitteet, niin lasten, nuorten, heidän vanhempiansa kuin kaikkien viranomaistenkin. Tutkimustuloksien esittämistä olen miettinyt hyvin tarkkaan ja olen pyrkinyt tuomaan esimerkkitapaukset niin rajatusti esiin kuin se on ollut tutkimukseni kannalta riittävää.

Vaikka olen mielestäni onnistunut häivyttämään rikosten asianosaisten tunnistettavat piirteet tutkimuksestani, niin olen silti käynyt jatkuvaa eettistä pohdintaa aineistoni käytöstä. Erityisesti lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka-kirja, jonka ovat toimittaneet Lagström, Pösö, Rutanen ja Vehkalahti (2010), aiheutti minulle runsaasti eettistä syökykierteistä pohdintaa. Kirjan jokaisessa artikkelissa korostetaan jossain muodossa, että lapsilta ja heidän vanhemmiltaan tulee pyytää suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Erityisesti Niemisen (2010, 27, 32) lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellisessa tarkastelu aiheutti minulle eettisen pahanolon. Ristiriitaisia ja hämmentäviä tuntemuksia on aiheuttanut ajatus siitä, että tutkimukseni yhtenä osana on osallisuuden tarkastelu eikä kuitenkaan ole kysynyt siihen osallistuvien suostumusta en lasten eikä vanhempien. Strandellin (2010, 93–94) ajatukset lasten kohtaamisen etiikasta lisäsivät entisestään hämmennystäni.

Tänä päivänä eettiset kysymykset ja siihen liittyvä keskustelu ovat nousseet aiempaa näkyvämpään asemaan kaikessa tutkimustoiminnassa, sillä eettisen keskustelun aktivoituminen on osaltaan yhteydessä laadullisen tutkimuksen yleistymiseen ja se tuo mukanaan väistämättä jonkinasteista interventiota ihmisten elämään. Samalla tavalla tutkimuksen tekeminen lasten ja nuorten osallisuudesta, niin omaltani kuin muidenkin tutkijoiden osalta, voidaan nähdä tällaisena interventiona heidän elämäänsä. Tutkimustani tehdessäni koin jollakin tavalla tekeväni vääryyttä tutkimukseni kohteena oleville lapsille ja nuorille. Onnekseni löysin Jonhsonin (2010, 133) artikkelin viranomaisrekisterien käytöstä lasten ja nuorisotutkimukseen. Sen mukaan viranomaisluvan myöntää kukin rekisteripitäjä. Viranomaislupa voidaan myöntää salassa pidettäviin aineistoihin, jos on ilmeistä, ettei tiedon antami-

nen luokkaa niitä etuja joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty (JulkL28§621/1999). Ja koska olen saanut Sisäasiainministeriön poliisiosastolta tutkimusluvan aineistoni käyttöön niin koin helpotusta asiassa. Tämän lisäksi vahvistusta omaan eettiseen pohdintaani toi Kääriäisen (2003) väitöskirja, jossa hänellä on samanlaista eettistä pohdintaa samanlaisista lähtökohdista kuin itselläni on. Hänen pohdintansa kautta tulin siihen tulokseen, että voin käyttää Sisäasiainministeriön luvalla minulle myöntämäni aineistoa, ilman, että minun pitää tuntea sen käytöstä huonoa omatuntoa.

Olen pohtinut erilaisista näkökulmista aineiston käyttöä tutkimukseni tekemiseen ja koen, että minulla on tutkijana erittäin suuri vastuu tutkimuksen toteuttamisesta, aina tutkimusaineiston suojaamisesta, luottamuksellisuudesta, säilyttämisestä ja yksityisyyden suojasta alkaen. Vaikka en ole tavannut aineistoni lapsia ja nuoria aineiston keräämisen aikana tai sen jälkeen, niin olen pyrkinyt käsittelemään heihin liittyviä tietoja kunnioittavasti kuin olisin tehnyt heidät kohdatessani. Tämä on tullut esiin aineistoani lukiessani sekä siitä kirjoittaessani. Olen tietoisesti pyrkinyt lukemaan lasten ja nuorten kuulustelukertomuksia sellaisina kuin he ovat tapahtumista kertoneet. En ole missään vaiheessa lähtenyt arvioimaan heidän kertomuksiensa todenmukaisuutta. Tämän lisäksi olen halunnut tutkimuksen edetessä miettiä huolellisesti tutkimuksellisia menetelmiä, joiden avulla pystyisin parhaiten tuomaan esiin lasten ja nuorten aseman poliisityön keskellä. Koen, että on eettisesti tärkeää pohtia oikeiden työmenetelmien valintaa, kun tutkimuksen kohteina ovat lapset ja nuoret. Ei sen vuoksi, että haluaisin erityisesti korostaa heidän asemaansa vaan löytää Strandellin (2010, 96) esiin tuoman ajatuksen, jossa haasteena on purkaa lapsi-aikuissuhteen vastakkainasettelua, jossa lapsi on enemmän aikuisen rinnalla tai mukana.

Tutkimustyöni alkumetreistä alkaen olen joutunut käymään eettistä pohdintaa omasta roolistani tutkijana, sosiaalityöntekijänä ja entisenä poliisina ja välillä on ollut hyvin vaikea hahmottaa ja rajata, missä roolissa aineistoani tarkastelen. Toinen pelon aiheena on ollut se, etten pystyisi tutkijana suhtautumaan riittävän objektiivisesti tutkimusaineistooni vaan ryhtyisin tarkastelemaan siitä tutkimuksen kannalta epäolennaisia asioita, kuten poliisin kuulustelutaitojen hallitsemiseen liittyviä seikkoja. Ja eniten haasteita syntyikin niiden kuulustelukertomuksien osalta, jotka olin itse aikanaan poliisina tehnyt enkä pystynyt välttämään omien ammatillisten taitojen arvioimista. Kolmas haaste mikä liittyy tutkimukseni tekemiseen, on vaikuttanut myös tutkimuksen alkumetreistä alkaen. Minulle on ollut hyvin haasteellista löytää oikea analyysimenetelmä aineistoni käsittelyyn ja se on vaikuttanut tutkimuksen loppumetreille saakka. Koen aineistoni olevan sellainen, jonka tarkastelu

vaatii erityisen menetelmän, jonka avulla voisin tietyllä tavalla kunnioittaa aineistoni lapsia ja nuoria.

Tutkimukseni tekemisen alkumetrieni hankaluudet liittyivät lähinnä kahteen ensimmäiseen haasteeseen, joista oman roolin hahmottamisen olen ottanut käsittelyyn positiivisena haasteena. En ole rajautunut pelkästään tutkijan rooliin, vaan olen käynyt tutkimuksen edetessä keskusteluja näiden roolien kesken, mikä on mielestäni antanut kolme näkökulmaa yhden näkökulman sijaan tutkimukselleni. Lopulta myös ymmärsin sen, ettei tehtyjen virheiden esiin kaivaminen hyödytä tutkimukseni tekemistä. Tässä vaiheessa eettistä pohdintojani uskon, että lopullinen työni voi auttaa sekä poliisi- että lastensuojeluviranomaisia omissa työtehtävissään. Se voi tuoda helpotusta arjen harmauteen tai aiheuttaa lisää haasteita. Tiedän, että oman työni kannalta lasten ja nuorten osallisuuden tarkastelu, tuo minulle paljon uusia haasteita, mutta samalla sen tuo paljon ymmärrystä ja välineitä työni tekemiseen heidän kanssaan.

Kun olen käsitellyt aineistoa, niin ajoittain vanhojen tapausten herättämät tunteet ovat nousseet pintaan, olen joutunut laittamaan aineiston syrjään ja lähtemään muiden askareiden pariin. Muistan edelleen lähes kaikki kuulustelemani lapset ja nuoret, en ehkä ulkonäöllisesti, mutta muistan heidän äänensä ja kuulusteluissa vallinneet tunnelmat. Muistan kuulemisen tuottamaa jännitystä lapsissa, muistan heidän tuntemuksiaan epätietoisuudesta, harmistuksesta, kun kuulemista joudutaan kertamaan ja uudistamaan. Muistan myös vihaa ja raivoa, jopa ihailua, mitä he ovat kokeneet rikoksen tekijää kohtaan. Muistan omia ahdistuksen ja voimattomuuden tunteita siitä, miksen voi auttaa lapsia enempää. Tiedän tekeväni tärkeää tutkimusta lapsien ja heidän parissaan työskentelevien vuoksi. Tämän tutkimuksen vuoksi tiedän tekeväni myös nykyisessä ammatissani tärkeää työtä lasten ja heidän vanhempien parissa. Tiedän nyt myös sen, kun tunnen omassa työssäni voimattomuutta, niin kaivan esiin tämän ponnistelujeni tuloksen esiin. Ymmärrän myös sen, kun en enää tunne näin kuten edellä kuvasin, niin on tullut aika pohtia jotain uutta sisältöä työhöni.

7. TUTKIMUSTULOKSET

Olen tutkinut lasten ja nuorten asemaa ja heidän kokemuksiaan väkivallasta poliisin tekemissä esitutkintapöytäkirjoissa hermeneuttisen ja kriittisen diskurssianalyysin ohjaamana. Useiden lukukertojen jälkeen olen hahmottanut aineistosta kolme tarkentavaa tutkimuskysymystä, joiden avulla hahmotan lasten ja nuorten aseman ja kokemusten merkityksien rakentumista esitutkintapöytäkirjoissa. Mitä lapset ja nuoret kertovat heidän kokemastaan väkivallasta poliisin kuulustelupöytäkirjoissa? Miten lasten ja nuorten osallisuus rakentuu poliisin esitutkintapöytäkirjoissa? Mikä on viranomaisten yhteistyön merkitys lasten ja nuorten asemaan esitutkintapöytäkirjoissa? Olen tarkastellut aineistoa erikseen jokaisen tutkimuskysymyksen näkökulmasta ja olen sitä kautta pyrkinyt löytämään vastauksia lasten ja nuorten asemaan väkivallan uhrina poliisin esitutkintapöytäkirjoissa.

Tarkastelen lasten ja nuorten aseman rakentumista tutkimustuloksissa jokaisen tutkimuskysymyksen tai ehkä oikeammin lähestymisnäkökulman kautta. Olen pyrkinyt löytämään tutkimuksestani sellaiset aineisto-otteet, jotka kuvaavat tarkastelun kohteena olevaa lähestymisnäkökulmaa parhaiten. Suorat aineisto-otteet olen erottanut kursivoinnin avulla ja varsinaisessa tekstissä olevat kursivoitut ilmaukset ovat suoria lainauksia tutkimusaineistostani. Lainatut aineisto-otteet on rajattu aineiston analyysin kannalta merkityksellisempiin ja olen rajannut niistä kaiken tarpeettoman pois. Olen vaihtanut lainauksista asianosaisten nimet, kadun nimet, päivämäärät ja kellonajat. Kirjain X viittaa kaupunkiin, minkä poliisilaitoksella kuulustelu tehdään. Ennen kuin siirryn kuvaamaan analyysin tuloksia ja niiden merkityksiä on hyvä tuoda esiin niitä konteksteja mihin tutkimukseni kiinnittyy. Kontekstien ymmärtäminen helpottaa lasten ja nuorten aseman kokonaisuuden hahmottamista.

7.1 Väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret

”Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta on luonteeltaan pääasiassa piilorikollisuutta, ja suurin osa heihin kohdistuvista väkivallan teoista ei tule poliisin tietoon. Rikoksesta ilmoittamatta jättämiselle on löydetty monia käsitteellisiä, oikeudellisia ja emotionaalisia syitä. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta mielletään vähemmän vakavaksi kuin aikuisiin kohdistunut väkivalta.” (Humpi, 2008, 21.) Vaikka mielenkiintoni on kohdistunutkin tässä tutkimuksessa lasten ja nuorten kertomuksiin, heidän osallisuuteensa, ja viranomaisten yhteistyöhön, niin on hyvä tarkastella hiukan millaisia ovat

aineistoni lapset ja nuoret. Sillä tavoin aineiston kuvaus tarjoaa eräänlaisen kontekstin lasten ja nuorten kerronnan tarkastelulle (Eskonen, 2005, 47). Burrin mukaan (Burr 2005; ref. Eskonen, 2005, 46–47.) todellisuus voi näyttäytyä sosiaalisen konstruktionismin mukaan hyvin erilaiselta riippuen siitä kenen näkökulmasta sitä lähestytään. Lasten ja nuorten osallisuuden tarkastelun kannalta aineiston tarkempi kuvaus tuo mahdollisuuden lukijalleen muodostaa ymmärrystä heidän asemaansa.

Tutkimusaineistoni koostuu kahdestakymmenestäyhdestä erilaisesta lapsesta ja nuoresta, joista tytöjä on yhteensä kahdeksantoista ja poikia on kolme. Nuorin heistä on ollut rikosentekohetkellä neljä ja vanhin on ollut seitsemäntoistavuotias. Aineistoni lasten ja nuorten iät ja sukupuoli tulevat jossain määrin esiin heidän kuulustelukertomuksissa. Nuorempien kuulustelukertomukset ovat lyhyempiä eivätkä tapahtumiin liittyvät kuvaukset ole niin monisanaisia kuin vanhempien kertomukset. Väkivaltaan liittyvät kertomukset ja niihin käytetyt sanat ovat hyvin samansuuntaisia kaikenikäisillä ja ne ovat samansisältöisiä kuin mitä aikuiset käyttävät. Ainoastaan tapahtuneen väkivallan ympärille rakentuvat kuvaukset ovat monisanaisempia ja runsaampia vanhemmilla. Kriittinen keskustelu sukupuolen merkityksestä on vaikuttanut myös minuun ja olen pohtinut tutkimukseni osalta tyttöjen ja poikien eroista ja kyvyistä tuottaa esimerkiksi rikostapahtumaa kuvailevaa kerrontaa kuulustelukertomuksissa. Tutkimukseni osalta en uskalla lähteä sen tarkemmin arvioimaan sukupuolen merkitystä lapsen ja nuoren kerrontaan. Se mikä tulee tutkimuksessani esiin, niin poikien kerronta tapahtuneeseen väkivaltaan on näiden kolmen pojan osalta samanlaista kuin aineiston tyttöjen. Uskon, että sukupuolella on kuitenkin merkitystä laajemmassa kerronnassa. Lapset ja nuoret ovat kuitenkin yksilöllisiä persoonia ja heidän kerrontansa ja osallistumisasteensa vaihtelevat sen mukaisesti. Osa lapsista ja nuorista kertoo ja osallistuu aktiivisesti kuulusteluun, kun taas osa lapsista ja nuorista on hiljaisia ja vastaavat lyhytsanaisesti heille esitettyihin kysymyksiin. (Eskonen, 2008, 48.)

Aineistoni lapsia ja nuoria voidaan pitää siis erityisinä siinä suhteessa, että heihin kohdistunut väkivallan teko on tullut ulkopuolisen auttajatahon tietoon, eivätkä he kuulu niihin suomalaisten lasten ja nuorten joukkoon, joihin kohdistuneet väkivaltaiset teot jäävät piiloon (Eskonen, 2005, 47). Ainoastaan yhdessä aineistoni tapauksista lapsi on jäänyt ilman ulkopuolista tukea. Rikostutkinta ei ole edennyt poliisissa eikä tapauksesta ole tehty lastensuojeluilmoitusta. Kaikissa muissa tapauksissa lapsista tai nuorista on oltu yhteydessä lastensuojeluviranomaisiin ja heistä on tehty lastensuojeluilmoitus. Yhdeksässä tapauksesta lastensuojeluviranomainen on ollut läsnä, kun lasta tai nuorta on

kuulusteltu. Näistä kolmessa tapauksessa lastensuojeluviranomaisen seurana kuulustelussa on ollut lapsen tai nuoren vanhempi. Suurimmassa osassa näistä tapauksista läsnä ollut lastensuojeluviranomainen on ollut kyseessä olevan poliisilaitoksen sosiaaliohjaaja tai palveluohjaaja. He eivät suoraan ole olleet lastensuojelun työntekijöitä, mutta ovat työskentelyotteeltaan olleet orientoituneita lastensuojeluun ja he ovat tehneet tiivistä yhteistyötä lastensuojeluviranomaisien kanssa. Kolmessa tapauksessa lasten ja nuorten vanhemmat eivät ole olleet läsnä kuulustelussa, näissä tapauksissa lastensuojeluviranomaisen, nimenomaan poliisilaitoksen sosiaaliohjaajan rooli kuulustelussa on ollut merkittävä. He ovat olleet lasten ja nuorten tapaamisten ensimmäisistä hetkistä alkaen ja sitä myöden lasten ja nuorten suhtautuminen viranomaisiin vaikuttaa olevan luontevaa. Muissa tutkimuksen tapauksissa lastensuojeluviranomaisen rooli on jäänyt esitutkintapöytäkirjojen mukaan vain läsnä olevaksi henkilöksi, jonka nimi mainitaan kuulustelukertomuksessa.

Tutkimusaineistossa pahoinpitelyn kohteeksi on joutunut kuusi lasta tai nuorta, joista neljä on tyttöä ja kaksi poikaa. Tekotavoiltaan ne ovat olleet vaatteista repimistä, kainaloista ja hiuksista kiinnipitämistä, tukistamista, maahan kaatamista tai heittämistä, työntämistä, kuristamista, kurkusta seinälle nostamista, mahaan tai päähän lyömistä. Kaikille lapsille tai nuorille on tullut tapahtuneesta jonkinasteista vammaa, osa heistä on käynyt asian vuoksi lääkärissä ja osalla vammat on todettu viranomaisen toimesta esimerkiksi valokuvaamalla. Aineiston kaikki pahoinpitelytapaukset ovat perheen sisällä tapahtuneita, mutta vain yhdessä tapauksessa esitutkintapöytäkirjojen perusteella väkivallan voidaan ajatella liittyvän perheväkivaltaan. Muissa tapauksissa pahoinpitely on esitutkintapöytäkirjojen perusteella kohdistunut suoraan lapseen tai nuoreen. Aineistoa tarkastellessa on kahdessa tapauksessa tullut esiin, että tekijä on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena ja näistä tapauksista on jäänyt käsitys runsaasta humalatilasta. Rikoksesta epäillyt ovat kuulustelun yhteydessä kertoneet, etteivät he muista tapahtuneesta väkivallasta mitään. He kuitenkin toisaalta kiistävät tapahtuneen, mutta toisaalta he myöntävät lauseella, ”*jos näin sanotaan, niin varmaan on tapahtunut.*”

Tutkimusaineistossa seksuaalirikoksen kohteeksi on joutunut viisitoista lasta ja nuorta, joista tyttöihin teko on kohdistunut neljässätoista tapauksessa. Lapsiin ja nuoriin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat tässä aineistossa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekkoon. Vakavin teko on muotoaan törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tärkeä huomio seksuaalisen hyväksikäytön rangaistavuudessa on, että lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä on rangaistavaa koskettelemalla tai muulla tavoin alle 16-vuotiaalle tehty seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. (Hirvelä, 2006, 60.) Aineistoni lapsiin ja nuoriin kohdistuneet

seksuaaliset hyväksikäytöt ovat olleet useimmassa tapauksessa tekotavaltaan sukupuolielimen katsomiseen liittyvää, lapsen tai nuoren epäasiallista koskettelua, kädellä silittämistä tai puristamista, mutta myös sukuelimien nuolemista. Koskettelua on tapahtunut mahaan, reiteen, hiuksiin, pakaraan ja sukuelimiin. Lapselle tai nuorelle on myös annettu pieniä suukkoja tai pidempi kestoisia suudelmia sekä tehty fritsuja. Näiden lisäksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ilmenee tutkimusaineistossa myös konkreettisenä sukupuolilyhdyntänä, tai sen yrittämisenä.

Osalle aineiston lapsille ja nuorille on tarjottu alkoholipitoisia juomia tai on käytetty muita päihdyttäviä aineita tai lapsi tai nuori on muuten ollut sellaisessa psyykkisessä mielentilassa tai hän on ollut sen ikäinen, jotta häneen on ollut helppo vaikuttaa. Osalle aineiston lapsille ja nuorille pelkkä tutuus, turvallisuus ja luottamus ovat edesauttaneet tekijää helppoihin mahdollisuuksiin ja tilaisuuksiin. Lasta tai nuorta on houkuteltu sukupuolilyhdyntään tekstiviesteillä, puheen, palkitsemisen ja psyykkisen tukemisen avulla. Lasten tai nuorten kehittyvää sukupuoli-identiteettiä on julmasti hyödynnetty pidemmällä aikavälillä joillakin aineiston tapauksista. Tutkimusaineistossa on myös kaksi törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, joissa teon tuomittavuuteen ovat vaikuttaneet lapsen ikä ja tekokertojen määrä, sekä muut teon rangaistavuuteen vaikuttavat tekijät. Näiden lisäksi aineistossa on myös pakottaminen seksuaaliseen tekoon ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito.

7.2 Kuulustelutila kertomisen kontekstina

Olen analysoinut esitutkintapöytäkirjan diskursseja tiedon hahmottamiseksi, jotta niiden luonnetta ymmärrettäisiin paremmin. Habermas (1984) mukaan todellisuutta voidaan tarkastella ja hallita diskurssien hahmottamisen kautta. Ja mikä tärkeintä näiden diskurssin kanssa työskentely vaatii käytännön ja teorian läsnäolo, joka liittyy väitteisiin ja toimijoiden aktiiviseen osallistumiseen keskustelussa. Diskurssi luodaan siis aktiivisesti toimijoiden kanssa. (Habermas 1984; ref. Remes, 2006, 298, 302-304.) Sen lisäksi, että esitutkintapöytäkirjoissa on toimijoiden välistä vuorovaikutusta, niin oman kokemuksen hyödyntäminen analyysin yhtenä näkökulmana voi tuoda uutta tietoa.

Tutkimuksessani olen tarkastellut esitutkintapöytäkirjojen kuulustelukertomuksista, mitä lapset ja nuoret ovat kertoneet heihin kohdistuneesta väkivallasta. Merkittävin osa aineistosta muodostuu kasvokkain tapahtuneista kuulusteluista, joista osa on vuorovaikutuksen muodossa olevia litteroitu-

ja tekstejä ja osa poliisin kirjoittamia kuulustelupöytäkirjoja. Inkeri Eskonen (2005, 59–60) on omassa väitöskirjassaan tutkinut lasten kerrontaa perheväkivallasta, mikä on tapahtunut terapeutti- sissa tilanteissa ja hän on tehnyt tarkastelua videotallenteiden avulla. Hän on muodostanut tutki- muksessaan esiin tulleiden lasten kertomisen tapoihin, sisältöihin ja kertomistilan ulottuvuuksiin liittyen kertomisen kehän mallin. Tämän mallin kehällä yhdistyy kertomisen tapojen, sisältöjen ja kertomistilan välinen yhteys toisiinsa. Eskosen tapaan määrittelen, että kertominen vaatii aina tilaa kertomiselle. Tässä tutkimuksessa kertomustila rakentuu vuorovaikutuksellisesti suhteessa kuulus- telutilaan ja siellä oleviin henkilöihin, mikä mahdollistaa lapsille ja nuorille väkivallasta kertomi- sen. Tähän kertomistilaan liittyy aina fyysinen ja psyykkinen ulottuvuus.

Lasten ja nuorten kuulusteleminen vaatii aina konkreettisen fyysisen tilan, missä kuulustelun voi toteuttaa rauhassa ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä. Tässä tutkimuksessa on ollut kahdenlaisia kuu- lusteluhuoneita eli tiloja, joista toisessa lapsen tai nuoren kuulusteleminen on tehty videotallenteella ja toisessa tilassa kuulustelu on tehty kuulustelukertomuksen muotoon. Molemmat kuulustelutilat ovat rakennettu kohtalaisen isoiksi, mahdollisimman neutraaleiksi ja virikkeettömiksi intensiivistä työskentelyä varten. Kuulustelutila, jossa videotallenteelle tehtävät kuulustelut tapahtuvat, poikkeaa normaalista kuulustelutilasta siten, että se on hiukan isompi, siellä on nojatuolit sekä kuulustelun toteuttamisen kannalta oleellisemmat laitteet: mikrofonit ja videokamerat. Kuulustelutilojen koosta ja sisällöistä huolimatta, poliisi joutuu aina rakentamaan lapsen ja nuoren kuulustelulle ja kerronnal- la sopivat puitteet kuulustelutilaan, jokaisen lapsen ja nuoren kanssa erikseen heidän kykynsä ja tarpeensa huomioiden.

Tämän tutkimuksen osalta lapsen tai nuoren ja poliisin välinen vuorovaikutus muodostaa kertomis- tilan, jossa roolijako on selkeä. Poliisin osalta vuorovaikutuksellinen rooli muodostuu, kysymysten esittämisestä, kun samalla hän asettaa itsensä kuuntelijan rooliin. ”*Muistatko mitä tapahtui?*” *Osaatko kuvata tarkemmin?*” ovat poliisin esittämiä kysymyksiä, joilla hän kannustaa lasta tai nuorta kertomaan tapahtuneesta väkivallasta. Avoin kuunteleminen on eläytyvää ja empaattista. ”*hmm, joo, olet ollut reipas, kun olet kertonut..*” ovat lasten ja nuorten kertomuksellisuutta kannus- tavia ja tukevia poliisin esittämiä lausahduksia aineistostani. Vaikka sanat eivät vaikutakaan tuon kummallisemmilta, mutta kun ne esitetään oikea-aikaisesti lapsen tai nuoren kerrontaan, niin niiden merkitys on erilainen. Se edellyttää koko kuulustelun kestävää keskittymistä, jolloin kuulustelija aktivoituu työskentelemään koko persoonallisuudellaan. Eläytyvä kuunteleminen taas ei ole mah- dollista ilman aktiivista läsnäoloa ja paneutumista toisen merkitysmaailmaan. (From & Koppanen,

2012, 23.) Rikostapahtumasta kertominen kuten kertominen yleensä, vaatii aina, että tapahtumasta kertomiselle annetaan tilaa kertoa. Lapsen ja nuoren kannalta on merkityksellistä, että he kokevat saavansa mahdollisuuden kertoa tapahtuneesta väkivallasta. Aineistossa olevat lasten ja nuorten kuulustelut ovat rakentuneet melko samansisältöisiksi ja niissä kuulustelijat antavat aluksi avoimien kysymyksien avulla lapsille ja nuorille mahdollisuuden kertoa omin sanoin tapahtuneesta väkivallasta. Ennen kertomista se vaatii kuitenkin heiltä harkintaa, jossa he arvioivat kuuntelijan asemassa olevan poliisin kykyä ymmärtää heitä ja luotettavuutta. Pelkän kuulustelun lisäksi lapset ja nuoret voivat pohtia myös sitä, mitä rikosprosessissa tapahtuu sen jälkeen, kun rikostapahtuma tulee kuulustelussa esiin. (Hurtig, 2006, 172.) Aineiston perusteella vain muutamalle lapselle ja nuorelle oli kuulustelun lopussa annettu tämä mahdollisuus ja heiltä oli kysytty ”*haluatko kysyä vielä jotain*” tai ”*onko sull vielä jotain sanottavaa*”. Kuulustelun lopussa jännityksen lauettua olisi hyvä keskittyä keskustelemaan lapsen ja nuoren näistä asioista ja tarjota heille mahdollisuuksia kysyä heidän mieltään painavista asioista.

Tämän tutkimuksen osalta kertomistilan syntymisen ensimmäinen mahdollistaja on ollut lapsen tai nuoren oma henkilökohtainen käsitys häneen kohdistuneesta väkivallasta ja sen merkityksistä. Mielestäni tämä tulee aineistostani esiin siten, että lapset ja nuoret melko pian kuulustelun alkumetreillä haluavat nopeasti kertoa heihin kohdistuneesta väkivallasta. Ja siinä vaiheessa kertomus tulee ryöpsähdyksen oloisesti lasten ja nuorten suusta. Tämän tutkimuksen tapauksissa lapset ja nuoret ovat luoneet merkityksiä sekä tapahtuneelle väkivallalle ja siitä kertomisesta poliisille joko vanhempiensa tai ystäviensä avustuksella. Joiltakin aineiston lapsilta ja nuorilta on kysytty ovatko he keskustelleet asiasta kenenkään kanssa. Tähän he ovat kertoneet puhuneensa asiasta kaverinsa tai vanhempiensa kanssa. Kaikilta aineiston lapsilta ja nuorilta ei ole tätä asiaa kysytty, mutta heidän vanhempansa ovat saattaneet tuoda asian esiin omassa kuulustelussaan. Konkreettiseen kuulustelutilaan tuleminen luo lapselle ja nuorelle toisen merkityksen kuulustelun merkityksestä. Se merkitsee lapselle ja nuorelle mahdollisuuksia ja lupaa tai jopa pakkoa puhua väkivaltaan liittyvistä asioista, kokemuksistaan ja tuntemuksistaan poliisille.

Kolmas kertomistilaan vaikuttava tekijä kuulustelutilanteessa on se, mitä kuulustelutilassa olevien henkilöiden, lapsen tai nuoren, poliisin, vanhemman ja lastensuojeluviranomaisen välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuu. Mahdollistavatko kuulemistilassa olevat henkilöt kertomistilan syntymisen vai estävätkö he sen jollakin tavalla. Pohdin tätä aineistossani olleen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosepäilyn selvittämisessä, jossa tytön isä on ollut kuulustelussa läsnä. Aineisto sinänsä ei

nouse mitään sellaista, miksi isän läsnä olo olisi vaikuttanut tyttöön, mutta hänen ikäänsä ja tapahtumien kokonaisuutta ajatellen niin se voisi olla ymmärrettävää. Kertomistila luo näin ollen puitteet sille, mitä lapset ja nuoret kokemastaan väkivallasta kertovat. (Eskonen, 2005, 60.) Mielestäni tämä tulee konkreettisesti esiin siten, että lapset ja nuoret tulevat kuulusteluun ja he kertovat heihin kohdistuneesta väkivallasta. Tilanne rakentuu dynaamisesti koko ajan sen mukaan mitä lapset ja nuoret kertovat kuulustelun aikana. Samanaikaisesti kuulustelijan tulee olla koko ajan läsnä tekemään merkityksellisiä havaintoja lasten ja nuorten kertomasta ja esittämään niin pohjalta lisäkysymyksiä.

7.3 Lapset ja nuoret kertovat väkivallasta

Poliisin toimintaa säätelevät hyvin monet lait ja asetukset. Selvitettäessä lapseen tai nuoreen kohdistunutta väkivaltarikosta, niin tärkeimmäksi muotoutuu osa esitutkintalain pykälistä. Ne antavat poliisille toimintaohjeita ja menettelytapoja rikoksien selvittämiseen. (Kokko, 1993, 93.) Kuullessaan lasta tai nuorta poliisi ei yleensä työskentele yksin, vaan mukana kuulustelussa voi olla vanhempi tai lapsen tai nuoren etua valvova sosiaaliviranomainen. Lastensuojeluviranomaisen toimintaa taas ohjaavat muun muassa laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä lastensuojelulaki. Kun lapsi tai nuori on rikoksen kohteena asianomistajana poliisin kuulustelussa, niin hänellä on samanlaiset oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin asianomistajilla. Hänen asemansa ei siinä suhteessa ole mitenkään poikkeuksellinen. Asianomistajana lapsi tai nuori kuitenkin huomioidaan hänen ikätasonsa mukaisesti ja heidän kuulustelunsa rakennetaan sen mukaisesti. Hyväksikäyttöpauksissa esimerkiksi pienet lapset, kolme–neljävuotiaat, kykenevät tekemään adekvaatteja havaintoja siitä, mitä heille on tapahtunut. Ja näin ollen lapset ovat usein miten haluttomia kertomaan siitä kuin kyvyttömiä. (Sariola, 1997, 48.)

Lasten ja nuorten kanssa työskenneltäessä on tärkeää, että heille kerrotaan kuulustelun alussa rehellisesti ja suoraan heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Kuulustelun alussa lasten ja nuorten kanssa on varmistettava, että he ymmärtävät totuudenmukaisen ja valheellisen kertomuksen erot. Kuulustelijan kannalta on tärkeää, että hän pystyy kunnioittamaan lasten tai nuorten tekemiä päätöksiä ja valintoja kuulustelun aikana, huolimatta siitä johtavatko nämä ratkaisut rikostapahtuman selviämiseen. Ja tullakseen kuulluksi lapsi ja nuori tarvitsevat lähelleen aikuisen, joka on valmis avoimeen ja aktiiviseen kuuntelemiseen (Form & Koppinen, 2012, 23). Lapsen ja nuoren kuulemisen kannalta on tärkeä tietää, ettei heidän tarvitse toimia vanhempiaan vastaan, ja lapsella sekä nuor-

rella on aina oikeus vastata itse heille esitettyihin kysymyksiin tai olla vastaamatta niihin. Tällaisissa tapauksissa muut kuulustelussa läsnä olevat eivät saa muodostaa vastausta lapsen tai nuoren puolesta. Kuulustelijan on siis oltava monessa suhteessa tarkkana, keskeisenä on ajatus siitä, ettei lapsen tai nuoren perusoikeuksia rikota tai loukata kuulustelun aikana. (Sariola, 1997, 49.)

Tämän tutkimuksen osalta lapset ja nuoret ovat kertoneet kokemastaan väkivallasta melko suoraan ja lähestulkoon välittömästi kun heille on annettu siihen mahdollisuus kuulustelun aikana. Seuraavien tekstilainauksien avulla tuon konkreettisesti esiin sen, mitä aineistoni lapset ja nuoret ovat kuulustelutilassa kertoneet heihin kohdistuneesta väkivallasta.

Ensimmäisessä esimerkkitapauksessa lastensuojeluviranomainen on tehnyt tutkintapyynnön, jotta poliisi selvittää, onko lapsen kohdistunut väkivaltainen rikos. Lastensuojeluviranomaisen tietoon on tullut, että kaksitoista -vuotiaaseen poikaan on kohdistunut isäpuolen taholta lyömistä, tönimistä ja vaatteista kiinnipitämistä.

Kuulustelija: *Voit sä omin sanoin kertoa mitä sä muistat siitä päivästä tai illasta kun sulle on tehty jotain ikävää?*

Poika: *No, mie en mennyt pesee hampaita, ni sitte se heitti minut liukuoveen päin ja sitte löi nyrkillä päähän ja repi paidasta silleen, että kaulaan tuli jälki.*

P: *No missäs se tapahtu? Muistatko?*

K: *Kotona*

P: *Oliks se sun huoneessa vai...???*

K: *No koko talossa*

P: *Koko talossa. Eli tuliks teillä siitä hampaanpesusta erimielisyyttä?*

K: *Joo*

P: *Oliks siinä minkäänlaista sanailua? Tai..*

K: *No kyllä mie haukuin sitä*

P: *Sinä haukuit?*

K: *Nii*

Tässä tapauksessa poika kertoo muutamalla lauseella kokonaisnäkemysensä siihen, mitä on tapahtunut ja miksi on tapahtunut niin. Hän kertoo lyhyen yksinkertaisella tavalla, millaista väkivaltaa häneen kohdistunut, eikä hän kuvaile tapahtumia sen tarkemmin omatoimisesti. Pojalta on erikseen myöhemmin kuulustelussa kysytty sattuiko häneen kohdistunut väkivalta, johon poika on vastannut myöntävästi. Poika ottaa tapahtuneesta osasyllisyyttä itselleen, kertomalla kysyttäessä, ettei hän mennyt pyydettyä pesemään hampaitaan. Hänen käyttämänsä sanavalinta tuo esiin, että häntä oli pyydetty pesemään hampaita, ehkä useampaankin kerran ja muiden perheenjäsenten kuulustelukertomukset tukevat lapsen kertomaa. Poika on kertomassaan rehellinen, kun hän kertoo haukkuneensa

isäpuoltaan ennen väkivallan. Pojan koko kuulustelukertomuksesta on luettavissa hänen ja isäpuolen välillä vallitsevista kireistä tunnelmista. Kaikista asianosaisten sekä lastensuojeluviranomaisien asiakirjoista välittyy tietoa siitä, että tapahtumien kulusta ja sen seurauksista on keskusteltu monesta eri näkökulmasta. Pojan lyhytsanainen tiivistelmä tapahtumista viittaa myös tähän. Tuntuu siltä kuin hän haluaisi päästä tilanteesta mahdollisimman pian pois. Myöhemmin litteroidusta kuulustelusta tuleekin esiin, ettei hän halua käsitellä tapahtunutta enää poliisin eikä kenenkään muun kanssa. Hänen mukaansa asiasta on keskusteltu riittävästi kotona.

Seuraavassa esimerkki tapauksessa poliisi on kirjannut rikosilmoituksen pahoinpitelystä, joka on tullut esiin kotiin tehdyllä hälytystehtävällä. Rikosilmoituksessa tulee esiin, että vanhemmilla on ollut riitaa, jonka aikana isä on lyönyt 14-vuotiasta tyttöä.

”Äiti tuli huoneeseeni pakoan isääni ja yritti pitää ovea kiinni. Isä yritti päästä huoneeseeni. Äiti oli oven takana ja minä seisoin oven suussa siten, että näin isän. En muista oliko huoneessani silloin valot. Kun isä yritti päästä ovesta sisään, yritin rauhoitella häntä. Ehdin sanoa jotain, että hei hei, kun isän käsi heilahti oven raosta. Isän käsi oli nyrkissä ja osui minua huuleen. Huuleen tuli haava, joka vuoti vähän verta. Mielestäni isä ei sanonut mitään lyödessään. Mielestäni kyseessä ei voinut olla vahinko, vaan isäni löi minua tahallaan. Isku oli aika kova ja minuun sattui.”

Tämä kuulustelu on tehty samalla tavoin kuin aikuisen kuulustelu, jolloin poliisi kirjaa kuulustelukertomuksen kertomuksen muotoon. Väkivallan kuvaukset kuitenkin pyritään kirjaamaan mahdollisimman tarkkaan asianomistajan kertomalla tavalla. Tästä huolimatta kuulustelukertomuksesta on rivien välistä luettavissa poliisin esittämiä kysymyksiä. Kuten toisella rivillä oleva vastaus ”en muista oliko huoneessani silloin valot” heijastelee vastausta poliisin tekemästä tarkentavasta kysymyksestä huoneen valaistuksesta. Tytön kertomat lauseet ”käsi heilahti oven raosta.” ja ”isän käsi oli nyrkissä ja osui minua huuleen.” kuvaavat selkeästi, mitä riitelyn tiimellyksessä on tapahtunut. Samassa yhteydessä on luettavissa, että poliisi on esittänyt tarkentavia kysymyksiä isän käden liikkeeseen ja varmistettu tytlöitä, mihin tai millä isä on osunut tytlöön. Tytlön kertomasta on luettavissa, että lastenhuoneen ovea yritetään pitää kiinni, ettei isä pääsisi huoneeseen. Samanaikaisesti tytlö yrittää rauhoitella isäänsä. Tytlö on hyvin vakuuttunut teon tarkoituksesta satuttaa nimenomaan häntä. Tytlö kertoo hyvin johdonmukaisesti ja kaunistelematta häneen kohdistuneesta väkivallasta ja lyönnin tahallisuudesta. Koko kuulustelukertomuksen perusteella tytlö on sanoissaan hyvin pettyneen ja vihaisen oloinen. Tunteet isää kohtaan ovat esillä. Kun tarkastelee koko esitutkintapöytäkirjaa, niin tytlön tunteet on helppo ymmärtää. Perheessä on ollut pidempään vaikeuksia isän väkivaltaisuuden ja alkoholin käytön kanssa. Aiemmin väkivalta on kohdistunut pelkästään perheen

äitiin, mutta nyt väkivalta on saanut sellaiset mittasuhteet, että äidin on mietittävä uusia elämänmuotoja ja asumisjärjestelyjä lasten kanssa. Tässä tapauksessa on tehty lastensuojeluilmoitus.

Kolmannessa esimerkkitapauksessa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on tullut poliisin tietoon lapsen ja äidin tullessa tekemään yhdessä rikosilmoituksen poliisilaitokselle. Tässä tapauksessa rikosilmoitus on tehty kuulustelua edeltävänä päivänä ja tutkinnan, kuulustelun suorittanut poliisi on tavannut heidät tuolloin. Tyttö on ollut kuulusteluhetkellä 12 -vuotias.

Kuulustelija: Joo. No tota, sä olet kertonu eilen semmosista ikävistä asioista ja nyt mä pyytäisin, et sä kertoisit niist asioista uudestaan. Vaikka ens toisesta asiasta ja sitten toisesta asiasta. Ja se nyt sitten mitä asiasta kerrot, ni mä toivoisin, et se kaikki mitä puhut, ni on totta ja puhut niin hyvin sen asian ku sä voit muistaa.

Tyttö: Joo. No kerran ku se vei mut kotiin, me asuttii Simonkadulla, ni sit se ajo sellasee tai se kysy mult niiku osaaks mä pitää salaisuuden, sit se ajo sellaselle, öö sellaselle jollekkii kujalle, josta niiku Niittymaalle päin. Sit se, sit se pysäytti siihen ja siin oli, ei siin ollu niinku ketää, paitsi me oltii siin autossa ja sit, sit se otti niinku vehkeet esille ja sit se kysy, et haluuks mä koskee mut mä en halunnu ja sit se alko niinku itte tekee jotain mut sit mä sanoin, et mä haluun kotii ja sit, sit ne lähti ajaa kotiin päin.

Tässäkin tapauksessa tyttö kertoo kuulustelun alussa kaiken sen mitä hän muistaa tapahtumien kuluksi. Kuulemistilanteessa tytön kerronta vaikuttaa luonnollisen ja yksiselitteisen oloiselta. Hän on rohkea. Vaikka tyttö kertookin lyhyitä lauseita käyttäen tapahtumista, niin siinä on selvästi kerronnallisuutta. Hän käyttää runsaasti täytesanoja, mutta todennäköisesti hän käyttää niitä samalla tavoin kuin hän kertoisi jotain tarinaa ystävälleen. Tytön kanssa on todennäköisesti ennen kuulustelun alkua kerrottu, millä tavalla tapahtumasta on hyvä kertoa poliisille. Kuten häntä pyydetään kuulustelun alussa kertomaan totta ja kertomaan tapahtuma niin hyvin kuin hän muistaa niiden kulun. Tyttö pitääkin tätä tärkeänä ohjenuorana kerrontansa aikana, sillä hän pyrkii kertomaan tapahtumat hyvin kronologisesti. Tyttö kertoo tapahtumapaikasta tekstin kuudennella rivillä ja seitsemällä rivillä hän kertoo, ettei siellä ollut ketään muita kuin he kaksi. Lauseet kuvaavat lapsen ajatusta siitä, että hän on oikeasti ymmärtänyt olleensa siinä tilanteessa yksin kun tekijä on pysäyttänyt auton jollekin kujalle. Tyttö saa tällä lauseella lukijan ymmärtämään, että häntä on tässä vaiheessa ehkä jännittänyt.

Toisaalta tapahtumahetkellä lapsi ei välttämättä ole osannut pelätä vaan hän on ollut vain ihmeis-sään oudosta tilanteesta. Hän on kuitenkin ollut tuolloin tutun ihmisen kyydissä, kenen kyydissä hän on ollut useasti aikaisemminkin. Pelko on saattanut tulla vasta myöhemmin mukaan, kun hän on

ymmärtänyt, että on tapahtunut jotain sellaista, mikä ei ole sallittua. Tyttö kertoo häneen kohdistuneesta rikostapahtumasta, että tekijä on ottanut ”vehkeet” esiin ja pyytänyt koskettamaan niitä, jonka jälkeen tyttö kertoo tekijän tehneen niille jotain. Tässä kohtaa tyttö on ilmeisesti ymmärtänyt, ettei tapahtumien eteneminen ole tarkoitettu hänelle. Hän haluaa päästä tilanteesta nopeasti pois ja pyytää tekijää viemään hänet kotiin. Tämä on ollut tytöltä erittäin merkittävä ja rohkea huomio. Kokonaisuudessaan kuulustelussa tyttö vaikuttaa olevan kokoajan intensiivisesti mukana kuulemisessa. Tästä syntyy käsitys siitä, että asian selvittäminen on tytöllekin tärkeä asia. Tapahtuma on varmasti painanut hänen mieltään pitkään ja on ollut helpotus, kun hän on voinut kertoa asiasta ensin äidilleen ja sitten poliisille.

Tämän tutkimuksen osalta lasten ja nuorten kuulustelukertomukset muistuttavat rakenteellisesti toisiaan. Lapset ja nuoret ovat tulleet kuulustelutilaan ja he ovat pyrkineet kertomaan mahdollisimman pian heihin kohdistuneesta väkivallasta poliisille. He ovat kertoneet sen juuri siinä muodossa kuin asian ovat halunneet ilmaista ja mitä he ovat etukäteen tapahtuneesta ajatelleet. Kuulustelijan esittäessä jatkokysymyksiä, kuten ”osaatko kuvailla tarkemmin, mitä tapahtui?” niin ne lapset ja nuoret kenelle tällainen kysymys on esitetty, he eivät ole osanneet vastata tähän. Tämä voi johtua siitä, ettei lapsi tai nuori välttämättä ymmärrä, mitä kuulustelija tällä tarkoittaa ja mitä lisätietoa hän haluaa. Kaikki lapset ja nuoret, jotka ovat halunneet kertoa poliisille asioista, ovat pystyneet kertomaan heihin kohdistuneesta väkivallasta ja siihen liittyvistä asiayhteyksistä kuulustelijalle. Joko kerronta on ollut lyhyen ytimekäästä kuten ensimmäisen esimerkin tapauksessa tai sitten vuolasta kerrontaa siitä, mitä ennen väkivaltaa ja sen jälkeen on tapahtunut. Itse väkivallasta oleva puhe on lyhyttä, suoraa, mutta kuitenkin avointa. Lasten ja nuorten käyttämät sanat, joilla he kertovat tapahtuneesta väkivallasta ovat samoja, mitä aikuiset heidän ympärillään käyttävät.

Lapset ja nuoret ovat samalla tavalla epä tietoisia siitä, millä tavalla heidän tulisi kertoa tapahtuneesta väkivallasta poliisille kuin aikuisetkin. Kuten eräs tyttö pohti asiaa, kun hän oletti puhuvansa nuorisomurteella, mitä poliisi ja lastensuojeluviranomainen eivät välttämättä ymmärtäisi. Ikä ja sukupuoli vaikuttavat kerrontaan, mutta tämän tutkimuksen osalta näiden merkitys kerronnan sisällössä ei ole kovinkaan suuri. Enemminkin näen erojen syntyvän persoonallisuuksien eroista ja taidoista puhua ja käyttää kieltä. Tämän tutkimuksen osalta en voi sanoa, että pojat olisivat lyhytsanaisempia kerronnassaan kuin tytöt. Toiset ovat innokkaampia kertomaan heihin kohdistuneesta väkivallasta kuin toiset, jolloin voidaan miettiä lasten ja nuorten halua ja tarvetta tulla kuulluiksi viranomaisen taholla. Tämän tutkimuksen osalta on tärkeä muistaa, etteivät aineistoni lapset ja nuoret

muodosta laajaa vertailukelpoista ryhmää. Aineistostani puuttuvat sellaiset väkivaltatapaukset, joissa esimerkiksi lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttäjänä olisi lapsen tai nuoren biologinen vanhempi. Aineistossani on kuitenkin pahoinpitelyn osalta sellaisia, jossa biologinen vanhempi on lyönyt lastaan. Näidenkin tapausten osalta lapsi ja nuori ovat pystyneet välittämään tiedon kuulustelijalle. Enemminkin esille tulee lapsen ja nuoren taustalla olevat perhetekijät lähinnä toisen vanhemman, mitkä vaikuttavat heidän kerrontaansa.

7.4 Kuulustelu osallisuuden kontekstina

Olen tutkimuksessani tarkastellut lasten ja nuorten osallisuuden muodostumista poliisikuulusteluissa, millä keinoin niitä rakennetaan ja erityisesti miten ne näkyvät esitutkintapöytäkirjoissa. Aineistoni koostuu näiden esitutkintapöytäkirjojen sisällä olevista asiakirjan, dokumentin osista. Aineistoni kuulustelut ovat muodostuneet kasvokkain tapahtuneissa vuorovaikutteisissa kuulustelutilanteissa, joista osa on keskustelun muodossa olevia litteroituja tekstejä ja osa poliisin kirjoittamia kuulustelupöytäkirjoja. Osallisuuden tarkastelussa olen käyttänyt myös lastensuojeluviranomaisten poliisille toimittamia asiakirjoja, kuten tutkintapyyntöjä sekä muiden asianosaisten kuulusteluja ja rikosilmoituksia. Näiden avulla olen etsinyt lasten ja nuorten osallisuuden muotoja, tekijöitä ja keinoja, millä sitä tuotetaan. Tekemäni analyysin perusteella lasten ja nuorten osallisuuteen ovat vaikuttaneet monet tekijät. Tämän tutkimuksen osalta ne voidaan jakaa lapsesta tai nuoresta itsestään lähtöisin oleviin seikkoihin, heidän taustallaan oleviin tekijöihin sekä kuulustelijasta ja hänen taustallaan oleviin tekijöihin ja vaikuttimiin.

Osallisuuden näkökulmasta onnistunut kuulustelu ei siis yksistään tarkoita sitä, että ratkaistavana olevaan rikostapahtumaan saadaan lapselta tai nuorelta riittävästi vastauksia. Vaan se tarkoittaa myös sitä, että lapsi tai nuori saa vastavuoroisesti kuulustelusta itselleen jotakin. Kuten osallisuus ja aktiivinen toimijuus edellyttävät, että lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus olla mukana tuottamassa tietoa tilanteestaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan (Hurtig, 2006, 167). Niin onnistuneen kuulustelutapahtuman kannalta se tarkoittaa sitä, että lapsi tai nuori saa tilaisuuden kuulustelun aikana kertoa riittävästi heihin kohdistuneesta väkivallan teosta ja heille muodostuu positiivisia kokemuksia kuulusteluun osallistumisestaan. Näin ollen poliisin työssä lasten ja nuorten kohtaaminen ja heiltä saatavat tieto tulee tunnistaa työprosessin tärkeäksi osaksi (Hurtig, 2006, 169).

Ensimmäisessä esimerkkitapauksessa poliisi on käynyt kotihälytyksellä perheessä, minkä seurauksesta he ovat tehneet rikosilmoituksen pahoinpitelystä. 14-vuotiaan pojan mukana kuulustelussa on tämän äiti sekä paikalla on myös lastensuojeluviranomainen. Poika kertoo kuulustelijan kirjaamalle kuulustelukertomukselle seuraavaa:

”Olin kotonani yläkerrassa lukemassa läksyjä. Yhtäkkiä Teemu ryntäsi yläkertaan ja löi minua päähän ohimon kohdalle. Tunsin iskun jälkeen pientä kipua. En tiedä minkä takia Teemu tuli ja löi minua. En katsonut tarpeelliseksi käydä lääkärintarkastuksessa lyönnin johdosta. Meillä ei ole vaatimuksia tapahtuman johdosta.”

Aineistossani olevista tapauksista tämä on lyhyin kuulustelukertomus, mutta siitä huolimatta tapahtunut väkivaltalta on tullut riittävästi esiin. Pojalle on kuulustelun alussa kerrottu kuulustelukertomuksen mukaiset oikeudet ja velvollisuudet, minkä jälkeen kuulustelija on kysellyt häneltä kotona sattuneesta väkivallasta. Sen myötä kuulusteluteksti on kirjattu kuulustelijan saamien tietojen mukaisesti kuulustelijan käyttämin sanoin. Käytetyt sanamuodot eivät tunnu kuuluvan 14-vuotiaan pojan sanavarastoihin. Kuten ”löi minua ohimon kohdalle”, ”tunsin iskun jälkeen pientä kipua.” Tässä tapauksessa kuulustelijan esittämät kysymykset ovat luettavissa pojan vastauksista. Esitetyt kysymykset täyttävät koko kuulustelukertomuksen eikä pojan omaa ääntä kuule kuulustelukertomuksesta. Todennäköisesti poika on vastannut lyhyesti joo tai ei vastauksilla kuulustelijan kysymyksiin. Ja on todennäköistä, ettei poika ole edes ollut halukas kertomaan kotona sattuneesta väkivallasta. Tämän tapauksen osalta poika on osallistunut kuulusteluun kertomalla tapahtumista, mutta muuten osallisuuden toteutuminen vaikuttaa jäävän merkityksettömäksi. Kuulustelukertomuksen kahden viimeisen lauseen perusteella voi todeta, että äiti on osallistunut jossain määrin kuulustelukertomuksen laatimiseen. Ja se herättää epäilystä siitä, minkä verran kuulustelussa on ollut pojan omaa kerrontaa.

Kaikkien kuulustelujen perusteella voidaan sanoa, että tapahtuneesta väkivallasta on keskusteltu jossain määrin kotona, mutta mitään ratkaisua tilanteen uusiutumisen estämiseksi ei ole suunniteltu. Kaikki osapuolet tuntuvat pitävän kuulusteluun osallistumista turhalta tavalta hoitaa asiaa. Osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää positiivisten kokemusten saaminen, niin tämän tapauksen osalta jää sellainen käsitys, ettei pojalle ole voinut syntyä kokonaisuudesta hyvää käsitystä. Pojan osallisuuden voi katsoa perustuvan siis pelkkään kuulustelutilaan saapumisesta, kuulustelun alussa kerrottavien oikeuksien ja velvollisuuksien kuuntelemisesta sekä kuulustelukertomuksen tarkistamisesta ja allekirjoittamisesta. Pojan osallisuus ja kerronta ovat tutkimuksen tässä tapauksessa jääneet

hyvin merkityksettömäksi. Merkitykselliset tekijät pojan osallisuuteen ja kerrontaan ovat tämän tapauksen osalta muodostuneet hänen itsensä tekemistä valinnoista sekä vanhempien vaikutuksesta.

Kuulustelijan ja lastensuojeluviranomaisen roolit osallisuuden tukijoina ja vahvistajina ovat jääneet tämän kuulustelun osalta piiloon. Luetusta jää sellainen olo, ettei poika ole saanut riittävästi esimerkiksi tietoa siitä, minkä vuoksi häntä kuulustellaan tällaisesta asiasta. Luetun perusteella jää myös tunne siitä, että jotain olennaista on pojalta jäänyt kertomatta, mitä kuulustelija ei ole tosin osannut myöskään kysyä häneltä. Jotain sellaista, mikä viittaisi siihen, onko tällainen toiminta kotona täysin uusi asia vai onko tällaista tapahtunut aikaisemmin. Pojan osallisuuden ja positiivisen kokemuksen saamisen kannalta kuulustelija olisi voinut olla kiinnostuneempi hänestä ja hänen tarinastaan ja siitä, mitä hän jättää kertomatta. Koko esitutkintapöytäkirjan sisältöä tarkasteltaessa on mahdollisuus nähdä perheessä vallitsevaan tilanteeseen. Tämän tapauksen osalta onkin ensi arvoisen tärkeää, että lastensuojeluviranomainen on ollut mukana kuulustelussa.

Toisessa esimerkkitapauksessa 12-vuotias tyttö on tehnyt yhdessä äitinsä kanssa rikosilmoituksen poliisille lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Kuulustelussa on ollut mukana äiti.

Kuulustelija: On perjantai 13.3.. ja kello on noin yhdeksän neljäkymmentä. Minä olen vanhempi konstaapeli Kirsi Rissanen ja minua vastapäätä istuu Elina Niiranpää. Kerrotko Elina, minkä ikäinen olet?

Tyttö: kakstoista.

K: Kakstoista, Ootko koska täyttänyt kakstoist vuotta.

T: Tammikuun neljästoist päivä

K: Joo. Ja elinan lisäksi täs tilaisuudessa on mukana Elinan äiti, Pia Niiranpää. Elina kerrotko vähän sun perheestä tai sun harrastuksista tai vaikka mitä koulua käyt?

T: Mä käyn keskustassa olevaa koulua, mut mä en harrasta mitään ja mul on sisko ja veli.

K: Missäs sä asut?

T: Mä asun tos keskustas Simonkadulla.

K: Joo. No tota, sä olet kertonu eilen semmosista ikävistä asioista ja nyt mä pyytäisin, et sä kertoisit niist asioista uudestaan... Ja se nyt sitten mitä asiasta kerrot, ni mä toivoisin, et se kaikki mitä puhut, ni on totta ja puhut niin hyvin sen asian ku sä voit muistaa.

Kolmannessa esimerkkitapauksessa lastensuojeluviranomainen on tehnyt tutkintapyynnön, jotta poliisi selvittäisi onko lapsen kohdistunut väkivaltaa. Kaksitoistavuotias tyttö on tullut yhdessä lastensuojeluviranomaisen kanssa kuulusteluun.

Kuulustelija: X poliisilaitoksella 13.5. päivänä kello 10.25. vanhempi konstaapeli Essi Lahti puhuttaa kakstoistavuotiasta Mariaa. Tarkotus meillä olis keskustella tästä pahoinpitelystä, joka tapahtui 5.5. päivänä ja tää pahoinpitelyhän liittyy siihen, mitä sun isäpuoli eli mikä hänen nimensä oli?

Tyttö: Pekka

K: Pekka ja sukunimi oli?

T: Pirskanen

K: Pirskanen teki sulle. (Anteeks mä potkin sua) Tota niin, eli tarkotukseen olis jutella tosiaan siitä mitä Pekka teki sulle silloin 5. päivä. Muistatko sä millä tavalla se alko?

T: En

K: Olit sä tota, sä olit kotona?

T: Joo

K: Joo, Mitä te teitte siellä?

T: En mä muista.

K: Et muista. Olittes te syömässä?

T: Joo

K: Olitteks te jo ruokapöydässä istumassa?

T: Joo

K: Joo. Ketä silloin kotona oli muita, kun sinä ja Pekka?

T: Ei muita.

K: Eli sä olit ihan kahesta Pekan kaa?

T: Äiti oli töissä

K: Joo, missäs äiti on töissä?

T: no se oli tota siel yhes ruokalas, mut ei oo enää, kun se on lopetettu.

K: Ai sil loppu työt. Tekiks se niinku ruokaa siel?

T: Joo

K: Onks sun äiti hyvä kokki?

T: on

K: Joo, eli te olitte siellä syömässä sitte Pekan kanssa.

T: Aamupalalla.

Näiden kahden esimerkitapauksien avulla on mahdollisuus havaita, miten monella eritavalla on mahdollisuus aloittaa kuulustelun tekeminen lapselle tai nuorelle. Jokainen kuulustelu ja sen sisältö muodostuvat jokaisen yksittäisen kuulustelijan persoonallisten ominaisuuksien sekä henkilökohtaisten tietojen ja taitojen mukaisesti vuorovaikutuksessa kuulusteltavan kanssa. Ensimmäisessä tapauksessa kuulustelija on tavannut ja keskustellut tytön kanssa edellisenä päivänä. Toisessa tapauksessa kuulustelija on tavannut tytön juuri ennen kuulustelua ja hänellä on ollut käytettävissä lastensuojelun tutkintapyyntö. Näiden tapauksien osalta tyttöjen osallisuudet ovat rakentuneet eri tavalla. Ensimmäisessä tapauksessa tytön osallisuuden voisi ajatella rakentuvan suotuisissa merkeissä ja saavan merkityksellisiä piirteitä jo edellisestä päivästä alkaen. Kuulustelun aikana kuulustelija on kiinnostunut työstä itsestään, kun hän kysyy perheestä ja koulusta. Jälkimmäisessä esimerkitapauksessa osallisuuden rakentumista varjostavat useat tekijät kuten tytön jännittäminen sekä kuulustelijan hämmennys tytön reaktioista. Koko kuulustelussa tulee esiin, että tyttöä jännittää niin paljon, että hän on itkenyt kuulustelun aikana.

Molemmissa tapauksissa tyttöjen osallisuutta kuulusteluun vahvistetaan kertomalla minkä vuoksi he ovat tulleet poliisilaitokselle kuulusteluun. Pekka Santtila on Poliisilehden (2003/4) artikkelissa sanonut, että lapsen kuulusteleminen on taitolaji, jossa törmätään helposti useisiin ongelmatilanteisiin. Hän pitää erityisen ongelmallisena sellaista lähtötilannetta, jossa kuulustelijalla on muodostunut yksi käsitys tapahtumista eikä hänellä ole valmiuksia kuulla lapsen esittämiä muita väittämiä. Kuulustelijan kannalta on tärkeää, että lapsi pystyy avoimesti ja rehellisesti kertomaan kaiken sen tiedon, mitä hänellä on tapahtumasta tiedossaan. Lapsen kuulusteluun liittyy useita riskitekijöitä, joista kuulustelijan on hyvä olla tietoinen valmistautuessaan kuulusteluun. Santtila suosittelee harjoitushaastattelun tekemistä ennen virallista kuulustelua auttaa lasta kertomaan monisanaisemmin tutkittavana olevasta asiasta. Jälkimmäisessä tapauksessa yhdessä tytön kanssa valmistautuminen kuulusteluun olisi tuonut paremmat mahdollisuudet tytön positiivisen osallisuuden toteutumiseksi. Tämän tutkimuksen osalta tällaista tilannetta, jossa lapsi on tavannut kuulustelijan ennen virallista kuulustelua, voisi kutsua kuulustelijatuttuudeksi. Se ei poista kuulustelutilassa mahdollisesti esiin tulevaa kertomisjännitystä, mutta se todennäköisesti lievittää jännitystä ja nopeuttaa lapsen asettumista kertomistilaan.

Ensimmäisessä tapauksessa tulee esiin lapsen osallistumista lisääviä tekijöitä, joita kuulustelija hyödyntää käymässään vuoropuhelussa lapsen kanssa kuulustelun alussa. Kuulustelija osoittaa olevansa kiinnostunut lapsesta kysymällä häneltä lapseen itseensä liittyviä asioita sekä kuulustelija vahvistaa lapsen osallisuutta pyytämällä, että lapsi kertoisi uudelleen ikävistä asioista. Tällaisella vuorovaikutuksellisella keskustelulla kuulustelija muodostaa kokemuksellista tunnetta lapselle siitä, että hän kokee kuuluvansa kuulustelun yhdeksi tärkeäksi osapuoleksi. Tämän lisäksi kuulustelija esittää toiveen, että lapsi puhuu totta ja kertoo vain ne asiat, mitä oikeasti muistaa tapahtuneen. Kuulustelija viestittää valitsemiaan sanoja ja sanavalintoja käyttämällä lapselle, että lapsen kertomuksella on merkitystä kuulustelun muodostumiselle ja sen lopputulokseen. Jälkimmäisessä tapauksessa tytön osallisuuden ja kerronnan alkumetrit ovat erilaiset kuin toisessa tapauksessa. Kuulustelijan tapa aloittaa vaikuttaa selkeästi tyttöön. Kuulustelija ei huomioi, että reipas tyttö voi kuulustelutilaan saapumisen jälkeen muuttua jännittäjäksi. Kuulustelija ei myöskään esitä kuulustelun alussa yhtään henkilökohtaista kysymystä tytölle, mikä olisi voinut auttaa tyttöä jännityksen yli. Tilanteen pelastamiseksi kuulustelija onneksi reagoi nopeasti vaihtamalla kysymykset henkilökohtaisemmiksi, kysymällä äidistä ja äidin ruuanlaittotaidoista. Myöhemmin kuulustelun aikana kuulustelija vahvistaa tyttöä sanomalla, ettei ole mitään hätää ja lopussa hän kehuu tytön rohkeutta kertoa tapahtuneesta väkivallasta. Kokonaisuudessaan tytön osallisuus paranee loppua kohden, jolloin

hän osaa omin sanoin todeta, että hänen isäpuolensa on tehnyt väärin lyödessään häntä. Kuulustelijalle on ollut haaste kohdata tässä tapauksessa ollut lapsi ja aloittaa hänen kanssaan vuorovaikutuksellinen kuulustelu. Lapsi on jossain määrin tullut kohdatuksi kuulustelutilassa, mutta hänen oma kertomistilansa on jäänyt hyvin pieneksi. Tässä tapauksessa lapsen osallisuuden kannalta olisi ollut tärkeää, että lapsen kuulustelu olisi vaikka tehty uudelleen. Nyt lapselle on voinut jäädä huono käsitys siitä, miten hänellä itsellään on mahdollisuus vaikuttaa asioihin sekä oma kokemus oman kertomuksensa merkityksellisyydestä on jäänyt heikoksi.

Näiden kahden esimerkkitapauksien kautta on havainnollistettavissa, miten näissä tapauksissa lapsen osallisuuteen ovat vaikuttaneet vuorovaikutuksellisuus lapseen, yhteistyön tekeminen sekä vanhempien että sosiaaliviranomaisien kanssa. Vuorovaikutuksellisuuden määrän ja sen antamien merkityksien voi nähdä olevan merkityksellisessä suhteessa siihen, miten lapsen osallisuuden näkökulmasta lapsen tai nuoren asema rakentuu. Tässä jälkimmäisessä tapauksessa lastensuojeluviranomaisen kanssa tehty vähäinen konkreettinen yhteistyö on vaikuttanut heikentävästi lapsen osallisuuden muodostumiseen. Vaikka tutkintailmoituksen saapumisen ja kuulustelun tekemisen välillä ei ole ajalliseksi pitkä matka, niin käytännönläheisen ja vuorovaikutteisen yhteistyön poisjäänti on havaittavissa kuulustelijan vähäisistä ja ristiriitaisista tiedoista.

Neljännessä esimerkkitapauksessa 14-vuotias tyttö on itse tehnyt rikosilmoituksen raiskauksesta. Kuulustelija sekä lastensuojeluviranomainen ovat olleet mukana prosessin alusta alkaen. Tytölle on tehty kolme pitkää kuulustelua, joista viimeistä videotallenteelle otetusta litteroinnista on tämä ote.

Kuulustelija: Haluaks sä täs vaihees sanoo muuta?

Tyttö: Ei mul o oikein mitää sanottavaa

K: Sit mun on kysyttävä, että vaaditko sä tekijälle rangaistusta tästä asiasta?

T: Vaadin

K: Miksi?

T: Koska musta se on tota todella törkeä tehdä näin nuorelle tälle kuitenkin että mä sain tästä tosi pahan olon itselleni. Mun on tosi vaikee elää tällasen niin kun sattuman kanssa.

Tässä esimerkkitapauksessa viranomaisten rooli on ollut merkittävä tytön kuulusteluiden toteutumisessa ja tämän esimerkin avulla on nähtävissä, että kuulustelussa osallisuuden merkityksellisyys on säilynyt viimeisille metreille asti. Tässä tapauksessa osallisuuden toteutumista tytön kannalta voi purkaa jo siitä näkökulmasta, että kuulustelu on jo kolmas tapahtuneen väkivallan tiimoilta. Tytön kanssa on käyty läpi, miten tärkeässä roolissa hän ja hänen kertomuksensa on tapahtuneesta väkivallasta. Hänelle on perusteltu, että pieninkin yksityiskohtainen tieto voi olla tärkeää rikoksen sel-

viämisen kannalta. Tämän esimerkin valinta sinänsä on kaksitahoinen, sillä kuulustelijan tiukan sävyiset kysymykset eivät kuvasta kuulustelujen koko totuutta vaan tämä yksittäinen kuulustelu päättää kuulustelujen sarjan, joka on käyty läpi tytön kanssa. Toisaalta kuulustelijan ja tytön välille on muodostunut tuttuus, joka sallii tällaisen kysymyksen asettelun. Tyttö on aiemmissakin kuulusteluissa tuonut oman tuntemuksensa tapahtuneen rikoksen vuoksi, mutta tähän tilanteeseen hän on saanut koottua tarkkaan tuntemuksensa. Tyttö kertoo selkeän ja järkevän oloisesti oman näkemyksensä siitä, että hänelle on tehty väärin eikä se ole tuntunut hänestä hyvältä. Hän myös kertoo, että hän on ollut vaikea elää tapahtuneen asian kanssa. Sen vuoksi lasten ja nuorten vuorovaikutuksellisuuden tukeminen kuulustelun aikana on heidän osallisuuden kannalta tärkeä asia. Lapselle ja nuorelle tulee välittyä kuulustelun aikana, että häntä kuullaan. Kuuntelevan aikuisen tässä tapauksessa viranomaisten on hyvä ilmaista kuuntelevansa, kun lapsi tai nuori kertoo häneen kohdistuneesta väkivallasta, miten hän on toiminut, mitä hän on ajatellut ja tuntenut. Kuulluksi tullut lapsi ja nuori ovat valmiita jatkamaan vuorovaikutusta (Form & Koppinen, 2012, 25). Lasten ja nuorten kanssa työskenneltäessä on ymmärrettävä, että yksittäisellä kuulustella voi olla heidän osallisuutensa kannalta kauaskantoisia vaikutuksia. He kuitenkin muodostavat käsityksiään siitä, miten aikuiset pysyvät vastaanottamaan heidän kertomaansa. Sen vuoksi lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen ja sen vahvistaminen on merkityksellistä kuulustelun loppuun asti.

Viidennessä esimerkkitapauksessa lastensuojeluviranomainen on tehnyt tutkintapyynnön poliisille, jotta poliisi selvittäisi onko 15-vuotiaasen tyttöön kohdistunut seksuaalista hyväksikäyttöä. Tyttö on tullut kuulusteluun yksin ja kuulustelijan lisäksi paikalla on lastensuojeluviranomainen.

”... Olen harkinnut asiaa, enkä halua kertoa, kuka se minua kähminyt henkilö oli. En myöskään kerro, kuka kaverini oli silloin paikalla. Ymmärrän sen, että minulle tehtiin väärin. En kumminkaan halua vatvoa asiaa enempiä....”

Tämä on suora lainaus tytön kuulustelukertomuksesta, mikä on kokonaisuudessaan hyvin lyhyt. Tyttö on kertonut oman kantansa tapahtuneen rikoksen selvittämiseen ja hän on ilmoittanut, ettei hän halua kertoa kuka on kohdistanut häneen seksuaalista toimintaa. Vaikka tässä tekstissä on myös luettavissa enemmän kuulustelijan ääntä kuin tytön ääntä, niin tästä tulee selkeästi esiin, mitä tyttö haluaa tapahtuneen rikoksen selvittämisen kanssa tehdä. Tämän jälkeen ei tule mieleen mennä kysymään tyttöltä uudelleen haluaisiko hän kertoa asiasta. Tässä tapauksessa kuulustelija on yhdessä lastensuojeluviranomaisen kanssa keskustellut tapahtumista tytön kanssa. He ovat yrittäneet kaikin käytettävissä olevin keinoin selvittää tapahtumien kulkua ja saada tyttöä kertomaan tapahtumista.

Tyttö vaan ei ole yksinkertaisesti suostunut kertomaan asiasta ja käydyn keskustelun jälkeen kuulustelija on kirjannut kuulustelukertomuksen tähän muotoonsa, minkä tyttö on hyväksynyt allekirjoituksellaan.

Tämän esimerkkitapauksen myötä on tärkeä muistaa, että lapsella on oikeus kertoa häneen kohdistuneesta väkivallasta juuri sen verran kun hän itse siitä haluaa kertoa tai jättää kokonaan kertomatta. Kuulustelijan tulee kunnioittaa lapsen päätöstä osallistua kuulusteluun alkaa tästä vaihtoehdosta. Tämän tutkimuksen osalta tämä esimerkkitapaus kuvastaa parhaiten lasten ja nuorten osallisuuden muotoa, jolloin hän voi itse päättää ja valita omasta osallisuudestaan. Toki voidaan pohtia olisiko ollut vielä jokin keino käytettävissä, millä tytön olisi voinut saada kertomaan tapahtuneesta väkivallasta. Tässä tilanteessa kuulustelijan ja poliisiorganisaation kannalta tällaiseen ratkaisuun tyytyminen voi luoda tytölle positiivisen kokemuksen tunteen viranomaisista. Se on voinut vahvistaa hänen itseluottamustaan ja ymmärrystään siitä, että häntä kuunnellaan ja hänellä on ollut mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevien asioiden käsittelyyn.

Yhteenvedona tämän tutkimuksen osalta voidaan ajatella, ettei lasten tai nuorten osallisuuden tarkastelu ole täysin yksiselitteistä eikä poissulkevia vastauksia ole osallisuuden toteutumiselle tai toteutumattomuudelle. Esiin tulleista osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä voidaan lähteä siitä ajatuksesta, että kuulustelun tavoitteena on aina, että lapsi tai nuori voisi mahdollisimman itsenäisesti ja omia sanavalintojaan käyttäen kertoa häneen kohdistuneesta väkivallasta kuulustelun aikana. Tutkimukseni osalta mielestäni tämä on toteutunut lähes kaikkien lasten ja nuorten osalta, huomioiden sen millaisesta tilanteesta kuulustelussa on kyse. Toki niiden kuulusteluiden osalta, jossa kuulustelija on kirjannut kuulustelukertomukset, on vaikea arvioida lasten ja nuorten käyttämien sanavalintojen toteutumista. Käytännössä näissä kuulusteluissa lapsi tai nuori kertoo ensin omin sanoin rikostapahtuman etenemisen ja sen jälkeen kertomus käydään uudelleen läpi, jolloin kuulustelija esittää täydentäviä kysymyksiä. Näiden kysymysten tarkoituksena on saada lisävalaistusta rikostapahtumasta. Tämän tutkimuksen osalta koen, että tämän tyyppisissä kuulusteluissa lasten ja nuorten osallisuus toteutuu paremmin kuin videotallenteelle tehtävässä kuulustelussa. Tällaisessa ns. vapaassa kasvokkain tapahtuvassa kuulustelussa kuulustelijan ja kuulusteltavan on ilman kameran ja mikrofonin tuomia lisäjännitteitä mahdollisuus kuulla ja aistia, mitä toinen osapuoli todellisuudessa sanoo. Toki nämä lisäjännitteet unohtuvat kuulustelun edetessä, mutta ne ovat aina läsnä ja niiden vaikutus on ollut merkittävä ainakin yhdessä aineiston tapauksessa.

Aineistossa on tullut esiin keinoja, joilla kuulustelija osallistaa lasta tai nuorta kuulustelutilanteeseen sekä kertomistilaan. Näitä keinoja kuulustelijoilla on ollut käytössä ns. muodolliset keinot, jolloin kuulustelija on kertonut lapselle tai nuorelle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä epämuodolliset, jolloin kuulustelija on osallistunut verbaalisesti tai non-verbaalisesti lapsen tai nuoren kuulustelukertomuksen tuottamiseen. ”joo” ja ”hmm” tai ” ei tarvitse jännittää” tai ”saatan ehkä näyttää pelottavalta”, ”yritä kertoa mahdollisimman tarkkaan” ja ”olit tosi reipas” ja ”kiitos” ovat keinoja tai tapoja, joilla kuulustelija yrittää madaltaa kynnystä lapselle tai nuorelle kertoa väkivallasta ja samalla hän osallistaa heitä. Kuulustelutilanteessa käytävällä vuorovaikutuksella on olemassa riskinsä. Santtila onkin korostanut (2003/4) kuulustelun tunnesävyn merkitystä. Lasten ja nuorten kertomaan tulee suhtautua myönteisesti, mutta harkitsevasti, sillä vaarana voi olla, että heitä rohkaistaan vääränlaisen informaation antamiseen. Osallisuuden tukemisen kannalta on tärkeää, että lasta ja nuorta tuetaan nimenomaan kuulustelutilanteeseen ja kertomistilaan. Sen vuoksi onkin tärkeä miettiä etukäteen, kuten Korkmanin (2005) esittää, että lapsille ja nuorille esitettäviä kuulustelukysymyksiä sekä kuulustelun etenemistä ylipäänsä mietitään etukäteen. Lapset ja nuoret ovat herkkiä aistimaan aikuisten ja tässä tapauksessa kuulustelijan tuntemuksia, niin voi syntyä vaara, jolloin lapsi tai nuori lähtee kertomaan tapahtumista olettaen, mitä kuulustelija haluaa kuulla.

Tämän tutkimuksen osalta lasten ja nuorten osallisuuden muodostuminen ja toteutuminen kuulustelutilanteessa ovat syntyneet poliisin rikoksen selvittäminen näkökulmasta käsin riittävästi lähes kaikissa tapauksissa. Merkittävimmät erot ovat muodostuneet niiden tapauksien osalta, joissa tutkintailmoituksen tekijänä on ollut lastensuojeluviranomainen sekä niissä tapauksissa, joissa vanhempien näkökulmasta rikoksen selvittämiseen ei ole tarvetta tai lapsi kokee, ettei hän halua, että tapahtunutta rikosta enää käsitellään. Suurin ero on verrattuna niihin tutkimuksen tapauksiin, jossa lapsi tai nuori itse on tullut kertomaan tapahtuneesta rikoksesta ja on ollut aktiivisesti osallisena kuulustelussa sekä niissä tapauksissa, joissa vanhempi on tullut lapsen tai nuoren kanssa tekemään rikosilmoitusta. Ensin mainituissa tapauksissa lasten tai nuorten osallisuus on jäänyt hyvin vähäiseksi, ellei täysin olemattomaksi, mikä on nähtävissä heidän kerrontansa vähyytenä sekä myös kuulustelijan osallistamisen keinojen vähyytenä. Tai ihan konkreettisenä kommenttina, ettei lapsi halua enää käsitellä tapahtunutta. Toki tämä on toisaalta lapsen osallisuutta, kun hän on voinut kuulustelutilanteessa kertoa mielipiteensä asiasta.

Osallisuuden tarkastelun näkökulmasta lasten ja nuorten osallisuus on jäänyt mielestäni tämän tutkimuksen osalta osittain toteutumatta. Toki voidaan olla useaa eri mieltä siitä, miten osallisuuden

toteutuminen tapahtuu tai pitäisi tapahtua kuulusteluissa ja niistä kirjatuissa kuulustelukertomuksissa. Samalla tavalla voidaan miettiä, onko osallisuus lainkaan oikea käsite määrittämään lasten ja nuorten asemaa poliisin esitutkinnassa. Kun otetaan tarkastelun kohteeksi osallisuus laajemmassa kontekstissa, jolloin osallisuuteen kuuluvat muun muassa tiedon saaminen, osallistuminen päätöksen tekoon ja mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevassa asiassa. Erityisesti tiedon saaminen on elementti, jota jäin pohtimaan tämän tutkimuksen osalta. Esitutkintapöytäkirjat eivät kerro tämän elementin toteutumisesta, mutta tiedän, että lapsille ja nuorille kerrotaan jossain määrin rikostapahtuman selvittämiseen liittyvistä prosesseista. Tämän tutkimuksen osalta olen jäänyt siihen käsitykseen, että lapsille ja nuorille kerrotaan puutteellisesti tietoja ja osittain oletetaan, että vanhemmat kertovat heille tarvittavat tiedot. Tiedon jakaminen jää näin puolitiehen, lapsi tai nuori täyttää oman osuutensa, mutta viranomaisten tiedonantajan rooli jää vähäiseksi.

7.5 Kuulustelu viranomaisten kontekstissa

Olen tutkimuksessani etsinyt esitutkintapöytäkirja-aineistostani, millaiseksi niiden perusteella viranomaisten eli lastensuojeluviranomaisen ja poliisin rooli muodostuu. Löytyykö analyysissä konkreettisia viitteitä yhteistyön tekemisestä ja millaiseksi se on muodostunut aineiston perusteella. Analysoitava aineisto koostuu koko esitutkintapöytäkirja-aineistosta. Ellonen ja Humppi (2010) ovat omassa työssään tarkastelleet viranomaisten yhteistyötä lapsiin kohdistuvassa väkivalta- ja hyväksikäyttötapauksissa. He ovat haastatelleet eri viranomaisia, kuten poliisia, lastensuojelun työntekijöitä, terveydenhuollon henkilöstöä ja syyttäjäviranomaisia, yhteistyön toteutumisesta heidän näkökulmistaan. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa väkivaltatapauksissa heidän edun huomioiminen ei ole yksiselitteinen asia eri viranomaisten näkökulmasta. Suomalaisessa palvelujärjestelmässä lastensuojelun ja poliisin rikoksen selvittämisen ympärille rakentuneet prosessit ovat keskenään suhteellisen erillisiä. Tämä aiheuttaa sen, että rikosprosessin näkökulmasta lapsen ja nuoren edun huomioiminen on täysin toinen kuin lastensuojelun näkökulman mukaan. (Ellonen & Humppi, 2010, 22-23.)

Lastensuojeluviranomaisien rooli poliisin kanssa tehtävässä yhteistyössä on toimia pääasiassa tutkintapyyntöjen lähettäjinä ja tapahtuneesta rikoksesta ilmoittajina. He pyrkivät myös vastaamaan lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja edun toteutumisesta rikosprosessia ennen, sen aikana ja sen jälkeen. Poliisi tekee väkivaltatapauksien selvittämisissä monipuolisesti yhteistyötä eri viranomaisten kanssa, mutta eniten kuitenkin lastensuojeluviranomaisien kanssa. Poliisista yhteistyötä tekevät

sekä tutkinnanjohtajat että tutkijat, kenelle jää useimmiten epävirallisempi yhteistyö, kuten konsultointi, kysyminen ja keskustelu muiden viranomaisten kesken. (Ellonen & Humppi, 2010, 228–229.) Tutkimukseni aineistosta lastensuojeluviranomaisille ja poliisille on löydettävissä omat lainmukaiset roolinsa suhteessa toisiinsa. Se ei kuitenkaan ole tutkimukseni merkityksellisin tehtävä, sillä en halua jäädä siihen, mikä on jo olemassa olevaa. Tavoitteeni analyysissäni on ollut löytää jotain astetta syvempää ja vahvistaa sitä käsitystä, ettei lapsen ja nuoren edun tavoittelua voida kadottaa rikosprosessin aikana, vaan päinvastoin lastensuojelun ja poliisin näkökulmia tulisi lähentää toisiaan.

Tutkimukseni aineistossa lastensuojeluviranomaisen rooli löytyy kaikista tapauksista ja se on ollut moninainen, joko rikoksesta ilmoittajan roolissa tai kuulustelussa paikalla olevana työntekijänä tai lastensuojeluilmoituksen vastaanottajana. Olen tarkastellut aineistostani lastensuojeluviranomaisen osallistumisen yleisyyttä lasten ja nuorten kuulusteluihin. Tämän tutkimuksen osalta aineiston tapauksissa lastensuojeluviranomaiselle tarkoitan joko lastensuojelun sosiaalityöntekijää tai poliisilaitoksella työskenteleviä sosiaalihojaajia. Kun tarkastelun asetelma nousee esitutkintapöytäkirjoista ja niistä olevista kuulustelukertomuksista, niin en pidä tärkeänä, että selvittäisin sen tarkemmin näiden kahden ”ryhmän” välisiä eroja. En koe, että heidän ammatillinen funktionsa sinänsä tuo merkityksiä tutkimukseni kannalta. Pidän tärkeämpänä tarkastella, mitä merkityksiä heidän osallistumisestaan on lasten ja nuorten kuulusteluihin. Toteutuuko jokin asia lasten ja nuorten näkökulmasta paremmin tai huonommin, kun osallisena esitutkinnassa on lastensuojeluviranomainen. Heidän läsnäolonsa kuulustelukertomuksien sivuilla vaikuttaa suurimmassa osassa tapauksia passiivisilta, kun muutamassa tapauksessa lastensuojeluviranomainen on taas aktiivisesti läsnä. Tällä on varmasti merkityksensä poliisin työhön ja sen myötä sille on rajoitteensa, mutta yksittäisen lapsen ja nuoren kannalta sillä voi olla positiivinen vaikutus. Se on tärkeää, varsinkin siinä tilanteessa, kun lapsen tai nuoren kanssa jatketaan työskentelyä poliisikuulustelun jälkeen. Olen tarkastellut analyysissäni etupäässä näitä tapauksia, missä lastensuojeluviranomaisen toimintaa on ollut havaittavissa kuulusteluissa.

Lastensuojeluviranomaisien osallistuminen kuulusteluihin jakautuu vanhempien kesken joko niin, että vanhempi on yksin mukana lapsen tai nuoren kuulustelussa, tai lastensuojeluviranomainen on yksin lapsen tai nuoren tukena. Analyysin aikana olen löytänyt kolmesta lapsen ja nuoren kuulustelukertomuksista konkreettisia viitteitä lastensuojeluviranomaisen läsnäolosta. Tämän lisäksi analyysistä nousi pohditaan lastensuojeluviranomaisen tekemät tutkintapyynnöt, ja niiden perusteella tehdyt kuulustelut. Näissä tapauksissa, joissa lastensuojeluviranomainen on ollut aktiivisessa roolissa,

niin hän on työskennellyt kyseessä olevalla poliisilaitoksella, minkä vuoksi työntekijä on ollut nopeasti saatavilla mukaan tutkintaan lapsen tai nuoren tueksi.

Vaikka poliisi vastaa rikostutkinnallisesta ja sosiaaliviranomaiset lastensuojelullisesta näkökulmasta, ja kun työnjako on lakiin perustuva ja sikäli se on hyvinkin kategorisoitua (Ellonen & Humpi, 2010, 231), niin se ei käytännön tasolla estä tiivistä rinnakkaista lapsen tai nuoren edun mukaisen työtöteen tavoittelua. Olen samaa mieltä Ellosen ja Humpin kanssa siitä, jos molemmilla viranomaisilla on riittävästi tieto toisen viranomaisen työtehtävästä ja sen mukanaan tuomista velvoitteista, niin se poistaa mutkia yhteistyön tekemisessä. Tämä lähtee liikkeelle luottamuksesta ja toisen työn kunnioittamisesta sekä yhteisestä näkemyksestä siitä, että lapsen tai nuoren etu on molempien viranomaisen ensisijainen tavoite rikoksen selvittämisessä, vaikka sitä lähestytään eri näkökulmasta. (Ellonen & Humpi, 2010, 231–232.)

Niissä tapauksissa, joissa lastensuojeluviranomainen on ollut aktiivisesti mukana rikosprosessissa, on kyseessä ollut vakavista lapseen kohdistuneista rikoksista. Näissä tapauksissa on vaikuttanut siltä, että lapsen tai nuoren kuulusteluprosessit ovat edenneet heidän etuaan tavoitellen. He ovat ymmärtäneet koko prosessin aikana kenen viranomaisien kanssa ovat tekemisissä ja ovat voineet omalla valinnoillaan vaikuttaa prosessin etenemiseen. Käydyt kuulustelut muodostuvat etupäässä lapsen kertomista asioista ja antamista tiedoista. He ovat näiden kuulustelujen aikana jopa esittäneet ajatuksiaan molemmille viranomaiselle. ”*En oikein osaa selittää sillee, miten työ sen, niinku ymmärtäisitte, sillee että kuitenkin mie puhun yleensä sillee nuorisomurteel.*” Samassa kuulustelussa lastensuojeluviranomainen on myös auttanut kuulustelijaa, jotta hän on saanut riittävän kuvan tapahtumien kulusta lapsen kertomana. Toisessa tapauksessa lapsen vanhempi toteaa heidän saaneen perheenä riittävästi tukea ja apua kuulustelun aikana paikalla olleilta viranomaisilta. Vanhempi kertoo keskustelleensa asiasta kotona koko perheen voimin. Mikä sinänsä on melko hurjaa kuultavaa, kun kyseessä on vakava rikos, mutta toisaalta se on erityisenä otettava positiivinen palaute onnistuneesta yhteistyöstä. Onnistuneen yhteistyön taustalla on ollut selkeä työnjako viranomaisien välillä, jossa vuorovaikutuksellisesti toista viranomaista kunnioittava työtöte ja halu työskennellä lapsen tilanteen helpottamiseksi rikoksen uhrina rikosprosessissa ovat olleet avainasemassa.

Viranomaisten kesken vallitsevat epäselvyydet rajanvedoissa voi tuoda oman ongelmansa yhteistyöhön. Näkökulmaero poliisin ja lastensuojeluviranomaisen välillä on olemassa, ja poliisin näkökulmasta se häittää joskus viranomaisten yhteistyötä. Joskus lastensuojeluviranomaisen rooli per-

heen asioiden selvittäjänä ja lapsen edun takaaja voi olla poliisin esitutkintaa palveleva tai sitä haittaava. Esitutkintaa on nähty edistävän se, että lastensuojeluviranomaiset antavat poliisille tarvittaessa tietoa perheen asioista. Toisaalta lastensuojeluviranomaisilla ei ole tarpeeksi tietoa rikoksen selvittämiseen liittyvistä asioista ja siitä, mistä asioista poliisi on kiinnostunut. Tiedon puute poliisin työn lähtökohdista voi aiheuttaa sen, että lastensuojeluviranomaiset kertovat perheelle jotain sellaisia asioita, joita tutkinnallisista syistä ei voi ennen esitutkinnan päättymistä kertoa. Viranomaisten näkemuserot voivat aiheuttaa ristiriitaisia tilanteita siihen, mihin ratkaisuihin tulisi päätyä. Tällöin poliisien ja lastensuojeluviranomaisten välille syntyy ristiriitoja työroolien päällekkäisyyksistä, tiedon puutteesta, mihin voi vaikuttaa heidän voimakas asenteellisuutensa. (Ellonen & Humpi, 2010, 232)

Tutkimuksen analyysissä on pohdintaan noussut erityisesti kaksi tapausta, jossa molemmissa lapseen on kohdistunut pahoinpitelyä isäpuolen taholta. Toisessa tapauksessa lastensuojeluviranomainen on tehnyt lastensuojelutarpeen selvityksensä jälkeen tutkintapyynnön poliisille. Lastensuojeluviranomaisen selvityksen aikana tapahtunut rikos on käsitelty kaikkien asianosaisten kanssa ja perhe on päätenyt tekemään ratkaisunsa. Poliisin tekemässä kuulustelussa tapaus avataan ja käsitellään uudelleen. Kuulustelu vaikuttaa sinänsä sujuvan hyvin ja rikoksen tapahtuman kulku tulee esiin. Lapsen puheesta on kuultavista turhautumista, mikä tulee esiin kun häneltä kysytään, onko hän keskustellut tapahtuneesta kenenkään kanssa? Ja haluaako hän keskustella vielä? Lapsen vastaukset ovat lyhyitä, vain yhden sanan mittaisia ja kuulustelija siirtyy kysymyksissään nopeasti aiheesta toiseen, voi viitata siihen, että lapsesta on kuultavissa hänen harmistuksensa, vaivautuneisuus tai jokin, mistä kuulee, ettei hän halua keskustella enää asiasta. Toisessa tapauksessa poliisi on tehnyt kotikäynnin jälkeen rikosilmoituksen. Kuulustelija käsittelee tapahtuneen rikoksen ja siirtää asian käsittelyn lastensuojeluviranomaiselle. Lapsen osalta kuulustelu ei vaikuta sujuvan ihan hyvin. Hän on vähäsanainen ja kuulustelukertomuksessa kuulee enemmän kuulustelijan ja vanhemman ääntä. Lapsi joutuu todennäköisesti tässäkin tapauksessa käsittelemään saman asian uudelleen, mutta toisen viranomaisen kanssa. Molemmissa tapauksissa vaikuttaa kuitenkin siltä, että viranomaisten taholla lapsen asia on tullut hoidetuksi lain määräämin tavoin. Lapsen ja nuoren näkökulmasta rikostapahtuman käsittelyn olisi voinut hoitaa enemmän yhteistyölähtöisemmin. Näissä tapauksissa vaikuttaa siltä, että lapsi tai nuori on joutunut käsittelemään saman asian useampaan kertaan, kun viranomaisten tiiviimmällä yhteistyöllä joko paremmalla tiedon siirrolla viranomaiselta toiselle tai konkreettisesti yhteistyöllä ennen kuulustelua ja sen aikana lapsen asema rikosprosessin aikana olisi ollut miellyttävämpi. Nyt lapselle on jäänyt kuva siitä, että hän kiertää viranomaiselta toiselle. Ja kuten

lapsi toteaa asiastaan, ”*haluaisin jo unohtaa*”, niin viranomaisten toiminnan tavoitteena voisi olla lasten ja nuorten parissa työskenneltäessä, ettei tapahtunutta väkivaltaa tarvitsisi käsitellä useaan kertaan.

Kuten Ellonen ja Humppi (2010, 22) toteavat, jatkuva pyrkiminen toimivaan viranomaisten yhteistyöhön on olennaisesta ja merkittävää. Lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat kysymykset ovat harvoin eriytyneet suomalaiselle yhteiskunnalle tyypillisen eriytyneen palvelujärjestelmän mukaan. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivalta- ja hyväksikäyttötapausten selvittäminen edellyttää niin terveydenhuollon, lastensuojelun, lainsäädännöllisen kuin rikosoikeudellisenkin näkökulman yhtäaikaista huomioimista ja siten moniammatillista työotetta. Tämän ymmärtäminen on tärkeää, sillä moniammatillisuuden tavoittelusta ei saa tulla viranomaisten työskentelyn tavoite, vaan yhteistyötä haittaavista ongelmakohdista, joissa lasten tai nuorten asema on vaarassa kadota työskentelyn keskiöstä. Näihin vaarakohtiin tulee jatkuvasti kiinnittää huomiota ja pyrkiä selvittämään ja poistamaan niitä. Yhteistyö viranomaisten välillä tulee nähdä toimintatapana lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen edun toteutumisessa. Eli viranomaisten yhteistyöhön tulee ottaa asianosaisten viranomaisten lisäksi tietenkin myös lapsi, nuori ja heidän vanhempansa, jolloin mietitään miten yhteistyötä rakennetaan toisenlaisesta näkökulmasta kuin viranomaisnäkökulmasta.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoituksena on kuvata lasten ja nuorten asemaa ja kokemuksia väkivallasta poliisi-kuulusteluissa, kun heihin on kohdistunut väkivaltaa joko pahoinpitelyn tai lapsen seksuaalisen hyväksikäytön muodossa. Minua on kiehtonut lapsen ja nuoren aseman tarkastelu viranomaisen kontekstista, koska olen työssäni joutunut pohtimaan luottamuksellisten ja emotionaalisten asiakassuhteiden rakentamista, kun lapseen tai nuoreen on kohdistunut väkivaltaa. Vähän tutkittuna aiheena olen pitänyt tärkeänä kuvata mahdollisimman tarkkaan sitä prosessia, mihin lapsi tai nuori joutuu kun häneen on kohdistunut väkivaltainen teko. Kuulusteluprosessi on merkittävä osa poliisin työkäytäntöjä, mutta sillä on merkityksensä lapsen ja nuoren aseman rakentumisen myötä myös lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta. Kiinnostukseni ja kokemukseni aiheesta ja käytössäni oleva aineisto ovat vaikuttaneet siihen, mistä näkökulmista olen tarkastellut aihetta. Tarkasteluni onkin täsmentynyt selvittämään miten lasten ja nuorten osallisuus rakentuu esitutkintapöytäkirjoissa, mitä lapset ja nuoret kertovat heihin kohdistuneesta väkivallasta ja mikä rooli viranomaisille on rakentunut esitutkintapöytäkirjoissa. Tutkimukseni rakentuu näiden kolmen kysymyksen ympärille ja kuvaavat sitä, miten lasten ja nuorten asema muodostuu heidän itsensä rakentamana, vuorovaikutuksessa kuulustelijan kanssa ja lapsesta tai nuoresta riippumattomista syistä eli viranomaisten toiminnan kautta. Tutkimuksellisesti tämä on ollut haastava ja monitasoinen prosessi ja sen läpivieminen pelkästään objektiivisista lähtökohdista on ollut täysin mahdotonta.

8.1 Lasten ja nuorten kerronta

Olen nähnyt tämän tutkimuksen osalta lasten ja nuorten aseman rakentuvan kokemastaan väkivallasta puhujina suhteessa kuulustelijaan ja poliisi-instituution ja siellä vallitsevaan tehtävään. Väkivaltarikoksen selvittämiseen liittyvät tehtävät määrittävät lapsen tai nuoren ja kuulustelijan kohtaamisen reunaehdoja, sen suuntia ja seurauksia. Väki-valta käsitteenä on tässä tutkimuksessa ollut vain eräänlaisena punaisena lankana, yhdistävänä tekijänä lasten ja nuoren kerronnan välillä. Kuitenkin eräänlaisena merkityksenantajana, hämmästytyksen kohteena sille, miten lapset ja nuoret voivat kertoa heihin kohdistuneesta väkivallasta vieraille henkilölle. En siis ole nostanut väkivaltaa itsessään erityiseksi tutkimuskohteeksi, vaan olen ainoastaan tarkastellut sitä siinä määrin, miten se tulee lasten ja nuorten kerronnassa esiin. (Eskonen, 2005, 22, 63.) Tämän tutkimuksen osalta lapset ja nuoret ovat kokeneet monenlaista väkivaltaa ja ne ovat vakavuusasteiltaan erilaisia. He ovat kertoneet kuu-

lusteluissa lievistä väkivallan teoista aina hyvin vakaviin väkivallan tekoihin asti. Osa lapsista ja nuorista ovat kertoneet, että heihin on kohdistunut saman henkilön taholta useamman kerran sama väkivallan teko. Tutkimuksen institutionaalisesta vuorovaikutuksen luonnetta kuvaa erittäin hyvin se yhtäläinen piirre lasten ja nuorten kerronnassa, että he ovat kertoneet tapahtuneen väkivallan lähestulkoon välittömästi kuulustelun alettua. Lasten ja nuorten kokemus väkivallasta on sanottu muutaman sanan avulla huolimatta siitä, minkä ikäisestä lapsesta tai nuoresta on kyse. Ja mitä vanhemmaksi lapsi tai nuori kertojana tulee, niin sitä monisanaisemmin hän kertoo väkivallan ympärillä tapahtuneista asioista. Lapset ja nuoret eivät kuitenkaan välttämättä osaa tai halua täydentää rikoksen tekemuodon kuvausta, kun heiltä sitä kysytään. Näissä kohtaa lapset ja nuoret käyttävät mahdollisuutta vastata lyhyesti joo tai ei sanoin. Oletan tämän johtuvan siitä, että lapset ja nuoret ovat etukäteen valmistautuneet kertomaan tapahtumasta, minkä ansiosta he ovat kertoneet kuulustelun alussa kaiken sen mitä tietävät tapahtuneesta. On toki olemassa mahdollista, etteivät he ymmärrä kuulustelijan tekemää jatkokysymystä, eivätkä sen vuoksi tuo esiin mitään uutta tapahtuneesta.

Tässä tutkimuksessa lasten ja nuorten käyttämät sanat kokemastaan väkivallasta ovat hyvin aikuismaisia. Kirjoitetusta tekstistä ei ihan suoraan voi arvioida onko väkivaltaan liittyvien sanojen käyttö luontevaa, mutta aineistossa litteroituihin teksteihin taltioituneet täytesanat sekä yhden lapsen kommentti käyttämänsä nuorisomurteen ymmärtämisestä, viittaa mielestäni siihen, ettei väkivallasta kertominen sinänsä ole mieluista. Tästä huolimatta he pystyvät kertomaan kaiken olennaisen tapahtuneesta ja se tukee aiemmin kirjoittamaa, että pienelläkin lapsella on kyky kertoa häneen kohdistuneesta väkivallasta. Silloin voidaan tarkastella asiaa näkökulmasta, jonka mukaan lapsen ja nuoren kerronta on suhteessa hänen omaan haluunsa ja arvioonsa kerronnan merkityksellisyydestä. Tämän tutkimuksen osalta vaikuttaa siltä, että lapset ja nuoret ovat olleet tietoisia siitä, että heihin on kohdistunut sellainen teko, joka ei ole sallittua. Ja voidaan ajatella, että lapset ja nuoret ovat halukkaista selvittämään heihin kohdistuneita rikoksia.

Lasten ja nuorten aseman tarkastelun tuloksena institutionaalisessa vuorovaikutustilanteessa, missä monet tekijät voisivat estää lasten ja nuorten kerronnan, niin mielestäni tutkimuksessani on heidän avoin, lyhytsanainen, mutta jossain määrin pirstaleinen kerronta mahdollistunut. Lapset ja nuoret ovat pystyneet rakentamaan tässä tiukasti rajatussa tilanteessa itselleen sellaisen kertomistilan, jossa he ovat pystyneet kertomaan heille ominaisin tavoin hyvinkin henkilökohtaisista ja intiimeistä asioista vieraalle henkilölle. Lapsen ja nuoren kerronnan moninaisuuteen ei välttämättä ole vaikuttanut se, miten hyvin hän on tuntenut kuulustelijan. Toki se vaikuttaa tietynlaiseen kertomisen helppou-

teen, mutta se ei välttämättä tuo kerronnan sisältöön mitään uutta. Kerronnan toteutuminen vaikuttaa olevan täysin riippuvainen lapsesta ja nuoresta itsestään sekä kuulustelijan asenteesta ja halusta kuunnella lasta tai nuorta. Kuten Eskosen mukaan (2005, 61) kerronta on dynaamista toimintaa ja se pitää sisällään jatkuvan liikkeen, mikä tarkoittaa sitä, että kuulustelijan on oltava jatkuvasti hereillä kuulustellessaan lasta tai nuorta ja olemaan valmiina tarttumaan vähäiseenkin sanalliseen vihjeeseen tapahtuneesta rikoksesta. Kaikki voi olla kiinni siitä, miten kuulusteltava ja kuulustelija ovat asettuneet kuulustelussa muodostuvaan kertomisen tilaan, jossa molemmilla ovat roolinsa.

Poliisit mieltävät lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkinnan hyvin haasteellisina, mutta pitävät niiden selvittämisiä vakavasti otettavina tehtävinä. He kokevat, että erityisesti lasten kanssa työskennellessä pitäisi olla erityistä ammatillista koulusta ja psykologista osaamista. (Ellonen & Humppi, 2010, 123.) Olen heidän kanssaan samaa mieltä siitä, että lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikoksien selvittäminen on haasteellista ja siihen tarvitaan lisää koulutusta. Korkman (2006) tuo esiin oikeiden kuulustelumenetelmien merkityksellisyyden ja vääränlaisten tekniikoiden aiheuttavan haasteita ja jopa vääristymiä lasten ja nuorten kuulusteluihin. Olen myös hänen kanssaan samaa mieltä, sillä kuulustelijan pitää pyrkiä kuulemaan nimenomaan lapsen ja nuoren kertomaa ilman, että heitä johdatellaan kuulustelun aikana. Mutta toisaalta liiallisesti pelkäämään kuulustelumenetelmiin ja lapsen erityiseen asemaan takertuminen, voi johdattaa kuulustelijan liian kauaksi todellisesta lapsen ja nuoren kerronnasta ja rikoksen selvittämisen alkuperäisestä tavoitteesta. Mielestäni lasten ja nuorten kohtaamisen haasteena voi olla ajatus siitä, että heidän ajattelun olevan jotenkin erityisen särkyviä ja herkkiä, kuten Nikander ja Zechner (2006) ovat pohtineet artikkelissaan lasten ja vanhusten haavoittuvuutta tutkimuksellisessa työssä. Lapset ja nuoret tulisi ottaa työskentelyssä aikuisen rinnalle ja luopua erityistä herkkyyttä ylläpitävästä lapsilähtöisestä ajattelusta.

8.2 Lasten ja nuorten osallisuus

Tutkimuksessani en ole tarkastellut lasten ja nuorten asemaa pelkästään heidän kerrontansa avulla, vaan olen tarkastellut sitä osallisuuden kautta. Silloin merkitykselliseksi on muodostunut, miten he voivat osallistua kyseessä olevaan kuulustelutilanteeseen ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen on vastavuoroinen tapahtuma, jossa mahdollistuu heidän kerronnan toteutuminen ja samanaikaisesti he saavat kuulustelun toteutumisen myötä itselleen positii-

visia kokemuksia. Institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa, jossa valtasuhteet määrittävät kokonaisuuksien rakentumista, niin osapuolet joutuvat aina jossain määrin neuvottelemaan toistensa, mutta myös institutionaalisten ja kulttuuristen tekijöiden kanssa (Juhila, 2006, 54). Osallisuuden tarkastelu aineistostani on ollut haasteellisempaa ja vaatinut useita lukukertoja ja perehtymistä sen teoreettisiin lähtökohtiin. Tutkimuksessani osallisuuden tarkastelussa yhdistyvät teoreettiset, lainsäädännölliset ja ideaaliset käsitykset lasten ja nuorten asiakassuhteiden toteutumisesta poliisin käytännöissä. Vaikka olenkin sitonut osallisuuden tarkastelun tiiviisti poliisin työnkenttään, niin olen pyrkinyt muodostamaan osallisuuden tarkastelun samoista lähtökohdista kuin tarkastelua tehdään lastensuojelun sosiaalityössä ja ylipäänsä sosiaalityön kentässä.

Aineistoni rakenne asetti kuitenkin omat rajoituksensa osallisuuden tarkastelun tekemiselle ja huomasi, ettei ole järkevää tehdä sitä sen laajassa merkityksessä. Osallisuuden käsite itsessään on jo niin laaja-alainen, ettei sen toteutuminen ole edes mahdollista yksittäisen lapsen tai nuoren kuulustelun osalta. Sen eri osien huomioiminen vaatii ammattilaisilta sinnikkyyttä ja luovuutta, mikä tarkoittaa käytännössä ja käytännön työnä erilaisia yksilöllisiä työskentelytapoja ja -menetelmiä (Timonen – Kallio, 2010, 9). Käytännössä poliisilla on mahdollisuus käyttää erilaisia työmenetelmiä, joita esimerkiksi lastensuojelussa käytetään lasten ja nuorten kanssa, mutta todellisuudessa sellaisen toteuttaminen vaatii enemmän aikaa ja todellista lisäkoulutusta. Tämän tutkimuksen osalta poliisin näkökulmasta heidän keinonsa lasten ja nuorten osallistamiseen rajoittuvat empaattiseen työotteeseen sekä lain velvoittamiin oikeuksien ja velvollisuuksien kertomiseen kuulustelun alussa ja lopussa. Tutkimukseni osalta lasten ja nuorten osallistamisen perusrakenteet ovat olemassa, mutta niiden hahmottamista osallisuuden muodostamiseksi osallisuuden käsitteen laajassa merkityksessä ei toteudu. En näe, että osallistaminen sinänsä on mikään uusia asia poliisin työkentässä, sitä vaan ei osata nimetä sellaiseksi. Tutkimuksessani tulee esiin, että osallisuuden tukeminen on lapsesta ja nuoresta lähtöisin olevaa vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa parhaimmassa tapauksessa kuulustelija käyttää kuulustelussa omaa persoonallista jopa värikästä tapansa työskennellä lasten ja nuorten kanssa ja huonoimmassa tapauksessa kuulustelija ”kangistuu” lapsen jännityksen purkaantuessa itkuun. Lapsen ja nuoren osallisuus on juuri siinä suhteessa, niin ”hyvää” miten aikuiset toimivat.

Kun lastensuojelussa osallisuuden toteutumisen voi nähdä rakentuvan portaittain suhteessa siihen määrään, miten lapset ja heidän vanhempansa ovat osallisia aivan lastensuojelun perustehtävien hoidon näkökulmasta. Tuolloin osallisuuden rakentumiselle on havaittu olevan useita merkityksiä ja hyötyjä, niin samalla tavalla osallisuuden voi ajatella olevan positiivisia vaikutuksia myös poliisin

kanssa asioidessa, kuten lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden rikosten selvittämisissä. (Muukkonen, 2008, 159.) Mielestäni osallisuuden keskeisin ja merkityksellisin piirre on toteutunut lähes kaikissa aineistoni lasten ja nuorten kuulusteluissa. Lapsilla ja nuorilla on ollut mahdollisuus tulla kuulluksi heitä koskevassa asiassa. He ovat voineet kertoa heihin kohdistuneista väkivaltaisista teoista juuri sellaisella tavalla kuin he itse ovat halunneet kertoa. Tämän toteutumisen myötä poliisilla, lastensuojeluviranomaisilla ja vanhemmilla on ollut mahdollisuus tehdä arviointia siitä, mitä ja miten asiassa rikoksen esiin tulemisen jälkeen tehdään.

Osallisuuden yhtenä merkittävänä hyötynä pidetään tiedon ja ymmärryksen kasvamista, niin mielestäni tämä on aineistossani yksi piiloon jääneistä osallisuuden merkityksistä. En löytänyt yhdestään aineiston tapauksesta sellaista kuulustelukertomusta, jossa lapselle olisi kerrottu rikoksen selvittämiseen liittyvää koko prosessia. Löysin viitteitä siitä, että miksi kuulustelu tehdään lapselle tai nuorelle, mutta sekin vaikutti sellaiselta puoli huolimattomalta, jossa arasteltiin asian käsittelyä lapsen kanssa. Aineistossani ei ollut mielestäni sellaista todellista lapsen ja nuoren kasvokkaista vuorovaikutuksellista kohtaamista, mikä olisi voinut vaikuttaa lapsen, nuoren, heidän vanhempiensa ja jopa kuulustelijan tiedon ja ymmärryksen lisääntymiseen. Jostain lapsen ja nuoren kuulustelussa jäi jopa sellainen olo, että asian käsittelyssä on ”hyökätty” suoraan asian ytimeen eli lapsen tai nuoren kertontaan tapahtuneesta väkivallasta. Tämän tutkimuksen osalta näin on tapahtunut erityisesti nuorempien lasten osalta, joiden kannalta osallisuuden vahvistaminen tiedon jakamisen avulla on mielestäni vielä merkityksellisempää kuin vanhempien osalta. Mietin tätä nimenomaan sen vuoksi, koska lastensuojelussa pidetään erityisen merkityksellisenä, että lapselle ja nuorelle kerrotaan esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvityksen keskeiset vaiheet. Lapsille ja nuorille on tärkeää, että heille kerrotaan työskentelyn syistä, niiden tavoitteista ja työskentelyn keinoista. Kun työntekijä avaa heille työn tekemisen lähtökohtia ja siihen liittyvistä ajatuksistaan, niin lasten ja nuorten omat roolit selkiytyvät ja samalla on mahdollista estää väärinkäsityksien syntyminen. (Hurtig, 2006, 188.) Olen pohtinut poliisin institutionaalista roolia vallan määrittäjänä, ylläpidetäänkö sen perusteella sellaisia toimintatapoja ja merkityksiä, jotka saattavat jopa tiedostamattomasti estää lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisen ja samalla myös uusien työskentelymenetelmien rakentamisen.

8.3 Viranomaisten yhteistyö

Näen, että lasten ja nuorten asemaan ja osallisuuteen tämän tutkimuksen osalta vaikuttaa myös viranomaisten rooli kuulustelujen aikana sekä heidän yhteistyönsä. Aineistoni mukaan poliisin ja lastensuojeluviranomaisien tekemä yhteistyö vaikuttaa toimivan asiakirjatasolla lainmukaisesti. Molemmat täyttävät ne lain määräämät velvollisuudet, miten tulee toimia kun lapseen tai nuoreen on kohdistunut väkivaltainen rikos. Tutkimukseni osalta jokaisessa aineiston tapauksessa lastensuojeluviranomaiseen on ollut yhteydessä ja heille on tehty lastensuojeluilmoitus. Tämän prosessin toteutumista on helpottanut se, että kyseessä olevalla poliisilaitoksella on työskennellyt aineiston keruu vaiheessa aktiivisia sosiaalihojajia. He ovat omilla aktiivisilla työotteillaan tehneet tiivistä yhteistyötä poliisin kanssa, vastaanottanut heidän tekemiä lastensuojeluilmoituksia sekä kannustanut heitä tekemään niitä. Tutkimukseni osalta koen, että poliisin ja lastensuojeluviranomaisen aktiivinen yhteistyö tuo oman positiivisen lisänsä lasten ja nuorten kanssa työskenneltäessä. Näen yhteistyön olevan keino lasten ja nuorten edun turvaamiseen kuulustelujen aikana sekä sen jälkeen, samalla se tuo mahdollisuuden heidän osallisuuden parantamiseen, ja mikä tärkeintä, se on keino suojella lasta ja nuorta esimerkiksi rikoksen jatkumisvaaran tapauksissa.

Tällä hetkellä yhteistyön tekeminen on riippuvasta siihen pyrkivien yksittäisten työntekijöiden asenteista ja sen toteutuminen on heidän vastuullaan. Yhteistyön tarkoituksena on luoda mahdollisimman totuuden mukainen kuva lapsen, nuoren ja heidän perheidensä todellisuudesta. Mielestäni ilman järjestelmällistä yhteistyötä kokonaiskuva lasten ja nuorten tilanteesta voi jäädä epäselväksi ja ilman riittäviä tilannearvioita viranomaiset eivät voi ryhtyä tehokkaisiin toimiin. Toimiva yhteistyö lisää kaikkien siihen osallistuvien tietoa ja asiantuntemusta, kun se samalla selkiyttää yksittäisen toimijan omaa roolia kyseessä olevassa prosessissa. Yhteistyön tekeminen tuo sen toimijoille mahdollisuuden tukeutua ja jakaa vastuuta muiden kanssa, jolloin lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden rankkojen väkivaltatapausten henkinen rasite on jaettavissa. Mielestäni on tärkeä muistaa, että hyvän yhteistyön taustalla on esimiesten tuki ja kannustus yhteistyön tekemiseen ja sen kehittämiseen. (Söderholm & Kivitie-Kallio, 2010, 198.)

8.4 Kehittämistä vaativia asioita

Ajattelen, että osallisuudesta ja sen mallinnuksesta voisi olla hyötyä kuulustelijoille, jotka työskentelevät lasten ja nuorten kanssa. Osallisuuden näkökulmasta mallinnus lasten ja nuorten osallisuudesta instituutioiden vuorovaikutuskäytännöissä voisi tarjota keinon, mikä voisi helpottaa lasten ja nuorten kohtaamista poliisityössä ja myös lastensuojelutyössä. Näen tämän olevan vastavuoroista, jolloin se olisi myös keino varmistaa, että lapset ja nuoret tulisivat oikeasti kuulluiksi. Käytännön työssä tämä ei välttämättä tarkoita suuriakaan työtapojen muutoksia, mutta enemmänkin muutoksia asenteellisella tasolla ja ehdottomasti organisaation tasolla. En usko, että laajemmat muutokset työtavoissa ja menetelmissä ovat mahdollisiakaan, ellei niiden toteuttamisesta ole saatavissa selkeitä malleja ja toimintaohjeita. Tämän lisäksi ajattelen, että poliisin ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyön tekemistä pitäisi jollain keinoin mallintaa ja viedä sitä konkreettisesti käytännön työntasolle. Tiedän, että Suomessa on olemassa kaupunkeja, jossa yhteistyö sujuu hyvin ja toisissa vähän huonommin. Tässäkin mielessä olisi tärkeää, että koko maata ajatellen lasten ja nuorten olisi mahdollista saada tasalaatuista palvelua. Uskon, jos viranomaiset esimerkiksi tekisivät enemmän kasvokkain tapahtuvaa yhteistyötä lasten ja nuorten asioissa, niin siitä seuraisi molemminpuolista hyötyä. Lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tilanteisiin pystyttäisiin vaikuttamaan kohdennetusti ja viranomaisten yhteistyöhön käyttämät resurssit toisivat lisää työvuosia sekä työmotivaatiota sekä lastensuojeluun että poliisiin.

Olen tarkastellut kriittisellä otteella lasten ja nuorten asemaa ja kokemuksia heihin kohdistuneista väkivallan teoista rikosprosessin yhdessä keskeisimmässä vaiheessa eli poliisin esitutkinnassa erityisesti esitutkintapöytäkirjojen avulla. Lapsille ja nuorille tehdyissä kuulusteluissa on vallinnut empaattinen ja kuunteleva työote ja he ovat voineet kertoa itseensä kohdistuneista väkivallan teoista luottavaisesti kuulustelijalle. Väkivaltakokemuksia on aineiston lapsilla ja nuorilla useita erilaisia ja niiden tekemuodot vaihtelevat hyvin lievistä rikoksista törkeisiin tekoihin ja huolimatta näistä seikoista, niin he ovat pystyneet kertomaan kohtaamistaan väkivallan teoista avoimesti kuulustelijalle. Lapset ja nuoret vaikuttavat olevan kuulustelujen keskiöissä ja heidän tunteistaan sekä tapahtuneeseen väkivaltaan että kyseessä olevaan kuulusteluun liittyen ollaan kiinnostuneita. Väitän kuitenkin, etteivät lapset ja nuoret kuitenkaan pääse koko rikosprosessin keskiöön eivätkä he sen myötä todellisuudessa tiedä, mitä heidän asialleen poliisin tai lastensuojeluviranomaisen toimesta tehdään. Uskon ja tiedän, että lapset ja nuoret kohdataan kuulustelussa lapsilähtöisyyden ideaalia tavoitellen, minkä tavoittelu asettaa työntekijöille paineita. Kärjistäen kuulustelijan mielessä, erityisesti lapset

muuttuvat tässä vaiheessa pelottaviksi herkästi särkyviksi möykyiksi, jolloin hyväkin kuulustelija voi muuttua omiin ajatuksiinsa kompastelijaksi.

Suurimmat kompastuskivet aineistoni perusteella ovat lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseen liittyvät haasteet ja viranomaisten yhteistyön vähäisen toimivuuden seurauksista. Kuten olen aiemmin todennut, niin osallisuudet on rakennettu lain velvoittamia keinoja käyttäen sekä empaattisella työotteella. Kun tarkastellaan osallistumisen tukemista laajemmassa yhteiskunnallisessa mittakaavassa, se tarvitsee konkreettisia ja erilaisten osallistumismahdollisuuksien kehittämistä ja osallistumishalun vahvistamista. Lasta ja nuorta osallistava työote ei voi rajoittua pelkästään heidän tapamiseen ja empaattiseen huomioimiseen, vaan silloin on kyse työntekijän asenteesta, jossa lapsilla ja nuorilla on merkityksensä. Kyse on myös toimintamalleista, joiden avulla lapset ja nuoret nähdään toimijoina, ei ainoastaan arvioinnin ja työskentelyn kohteina. (Kiili, 2011, 192.) Kun heidän asemaansa parannetaan osallisuuden avulla, niin heillä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa omiin asioihinsa. Lisäämällä osallisuuden mahdollisuuksia heidän persoonallista kasvua tuetaan ja se vaikuttaa itsetunnon ja itseluottamuksen kasvuun. (Timonen-Kallio, 2010, 13) Jostakin syystä en näe lasten ja nuorten osallisuuden tukemista ja vahvistamista yksipuolisena asiana.

Aineistoni avaa rajallisen näkymän viranomaisten tekemään konkreettiseen yhteistyöhön, sillä asiakirjat eivät kerro, mitä tapahtuu kuulustelujen ulkopuolella, esimerkiksi viranomaisten välisiä puhe-
luja ei kirjata mihinkään. Mutta se mihin aineistoni avaa näkymän, niin sen perusteella näen osittain toimivaa yhteistyötä, mistä lapset ja nuoret hyötyvät sekä sellaista yhteistyötä, joka turhauttaa ja hankaloittaa lasten ja nuorten asemaa kuulusteluissa ja ylipäänsä viranomaistyöskentelyssä. Viranomaiset tekevät päällekkäistä työtä väkivaltarikostapauksissa selvittäessään niihin liittyviä asioita lasten ja nuorten sekä heidän vanhempiensa kanssa. Tehtävä yhteistyö toisen viranomaisen kanssa on usein monimutkaista eikä se suju aina ongelmitta. Poliisin asiakirja-aineisto on avannut yllättävän suoran näkymän lasten ja nuorten kotitilanteeseen ja siellä vallitseviin olosuhteisiin. Tämä havainto vahvistaa käsitystäni siitä, että poliisin ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyötä on lisättävä ja sille on rakennettava valmiita toimintamalleja.

LÄHTEET

Alasuutari, Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Anis, Merja (2006) Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren lastensuojelun asiakkaina. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell, 69–96.

Bardy, Marjatta (2009) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 32–41.

Burr, Vivien (2005) An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.

Ellonen, Noora & Humppi, Sanna-Mari (2010) Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö, tapauksien tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Tampere.

Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Tampere.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tampere.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat, faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell, 21–44.

Farmer, Elaine (2003) Lastensuojelutoimien vaikutukset. Vanhempien ja lasten kokemukset. Teoksessa Lorraine Waterhouse (toim.) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja hyväksikäyttäjät. Kuopio: Unipress.

Form, Kristine & Koppinen, Marja-Leena (2012) Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Juva: Bookwell.

Forsberg, Hannele (2000) Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Forsberg, Helena & Linnas, Helena (2004) Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Otava, 218–238.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell, 5–18.

Habermas, Jurgen (1984) Wahrheitsteorien. Teoksessa Jurgen Habermas: Vorstudien und Ergänzungen zur Theories des Kommunikativen Handels. Frankfurt am Main: Suhrkamp..

Haikonen, Anna (2003) Lapsen kuulusteleminen on taitolaji. Poliisilehti 2003/4.

Hautanen, Teija (2010) Väkivalta ja huoltoriidat. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Sosiaalitutkimuksen laitos. Acta Universitatis Tamperensis 1533. Tampere: Tampere University Press.

Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero & Lauerma, Petri & Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko (toim.) (2012) Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.

Hiidenmaa, Pirjo (2000) Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toimi.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä, 181–190.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2002) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hirvelä, Päivi (2006) *Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa*. Vantaa: WSOY.

Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari (2000) *Lähentelystä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta*. Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 13. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Humppi, Sanna-Mari (2008) *Poliisin tietoon tullut lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 75/2008. Tampere.

Hurtig, Johanna (2003) *Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, Johanna (2006) *Lasten tieto sosiaalityön haasteena*. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Juva: WS Bookwell, 167–194.

Joki-Erkkilä, Minna & Jaarto Marika & Sumia Maria (2012) *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö*. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Porvoo: Duodecim, 131–153.

Johnson, Marianne (2010) *Valtakunnallisten terveys- ja sosiaalirekisterien käyttö lapsi- ja nuorisotutkimuksessa*. Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ry Julkaisuja 101. Helsinki, 131–139.

Jokinen, Arja (2002) *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Esa Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37–53.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2002) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Esa Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 54–97.

Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus, historiaa ja nykysuuntauksia. *Janus* 12 (2), 155–183.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Karisto, Antti & Takala, Pertti & Haapola, Ilkka (1999) Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva: WSOY.

Karstinen, Eija (1998) Keskustelusta pöytäkirjaksi, kuulustelijoiden ja rikoksesta epäiltyjen viestintä poliisikuulusteluissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998. Helsinki: Edita.

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiili, Johanna (2011) Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja sukupuolisuhteiden hallinta. Teoksessa Mirja Satka & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) *Lapset, nuoret ja muuttuvat hallinta*. Tampere: Vastapaino, 167–204.

Kokko, Paul (1993) Poliisi ja rikoksen uhriksi joutunut lapsi. Teoksessa Sirpa Taskinen (toim.) *Väkivalta on vallan väärinkäyttöä. Miten auttaa lasta? Lapsen fyysinen ja seksuaalinen pahoinpitelyn tutkimus ja hoito*. Lastensuojelun Keskusliitto julkaisu 89. Helsinki, 93–104.

Korkman, Julia (2006) *How (not) to Interview Children. Interviews with Young Children in Sexual Abuse Investigations in Finland*. Turku: Åbo Akademi University.

Kupiainen, Reijo (2005) Heidegger ja faktisuuden hermeneutiikka. Teoksessa Jarkko, Tontti (toim.) *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Tampere: Vastapaino, 85 – 97.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laapio, Marja-Liisa (2005) Poliisi ja perheväkivalta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 24. Helsinki: Edita Prima.

Laitinen Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikota mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.

Littlechild, Brian (2000) Children's Rights to be Heard in Child Protection Processes - Law, Policy and Practice in England and Wales. *Child Abuse Review* 9 (6), 403–415.

Lehtonen, Mikko (2000) Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.

May, Tim (1999) *Social Research. Issues, Methods and Process*. Open University Press. Trowbridge: Redwood Books.

Miller-Perrin, Cindy & Perrin, Robin (2007) *Child Maltratment, An Introduction*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.

Muukkonen, Tiina (2008) Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa Tiina Muukkonen (toim.) *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA:n ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17. Helsinki.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*. Juva: Ws Bookwell.

Nieminen, Liisa (2010) Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ry Julkaisuja 101. Helsinki, 25–42.

Nikander, Pirjo & Zechner, Minna (2006) Ikäetiikka – elämänkulun ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. *Yhteiskuntapolitiikka* 71(5), 515–526.

Nivala, Elina (2010) Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.) *Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä*. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampere: 18–25.

Oranen, Mikko (2004) Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Otava, 128–150.

Oranen, Mikko (2007) Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti. Helsinki.

Pahkala, Katri (2010) Lapsen osallisuuden vahvistaminen Kalajoen perhe- ja sosiaalityössä. Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.) *Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä*. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampere, 26–36.

Remes, Liisa (2006) Diskurssianalyysin perusteet. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki: International Methelp, 285–374.

Roberts, Jacqui & Taylor, Cathy (2003) Hyväksikäytetyt lapset ja nuoret kertovat. Teoksessa Lorraine, Waterhouse (toim.) *Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja hyväksikäyttäjät*. Kuopio: Unipress, 15–16.

Salo, Eeva & Ståhlberg, Marja-Riitta (2004) Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttö. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Otava, 102 – 115.

Sariola, Heikki (1997) Oikeuspsykologia seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksessa. Teoksessa Anu Suomela (toim.) *Kriittisiä näkökulmia lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittelyyn*. Helsinki: Edita, 40–50.

Satulehto, Markku (1992) *Elämismaailma tieteiden perustana. Edmund Husserlin tieteen filosofia.* Suomen fenomenologinen instituutti. Tampere.

Suokas, Päivi (2010) *Esitutkinnan viranomaisyhteistyö ja lapsi asianomistajana P-H poliisilaitoksessa. Opinnäytetyö.* Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Suoninen, Esa (2002) *Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen.* Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Esa Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Tampere: Vastapaino, 17–36.

Strandell, Harriet (2010) *Etnografinen kenttätyö: Lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia.* Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka.* Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ry Julkaisuja 101. Helsinki, 92–112.

Strid, Outi (2004) *Ennaltaehkäisy ja yhteistyö.* Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu.* Helsinki: Otava, 239–251.

Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012) *Lapsen laiminlyönti.* Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim) *Lapsen kaltoinkohtelu.* Porvoo: Duodecim, 76 – 98.

Taskinen, Sirpa (2003) *Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen.* Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes Oppaita 55. Helsinki.

Taskinen, Sirpa (2007) *Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas.* Stakes Oppaita 65. Helsinki.

Timonen-Kallio, Eeva (2010) *Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä.* Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.) *Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä.* Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Turku, 6–17.

Tolvanen, Kari & Vuento, Marja (2004) *Poliisi ja lapsiin kohdistuneet rikokset.* Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu.* Helsinki: Otava, 207–217.

Tontti, Jarkko (toim.) (2005) Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Tampere: Vastapaino

Tupola, Sarimari & Kivitie-Kallio, Satu & Kallio, Pentti & Söderholm, Annlis (2012) Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohdeltu. Porvoo: Duodecim, 99–110.

Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa – Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Virtanen, Juha (2006) Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Lainsäädäntö (<http://www.finlex.fi/fi/laki/>)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Lastensuojelulaki 13.4.417/2007.

Esitutkintalaki 30.4.1987/449.

Laki poliisin hallinnosta 14.2.1992/110.

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (1989):

http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf (katsottu 6.11.2013)